

Bret Kavanaugh – What would Halacha say on rumors and removing a Dayan or Rav?

Show# 190 | Oct 13th 2018

תלמוד בבלי מסכת נדרים דף לב עמוד א

אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר: מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים? מפני שעשה אנגרייא בת"ח, שנאמר: וירק את חניכיו ילידי ביתו, ושמואל אמר: מפני שהפריז על מדותיו של הקדוש ברוך הוא, שנא': במה אדע כי אירשנה.

כלי יקר פרשת לך לך פרק טו פסוק ח

במה אדע כי אירשנה. חז"ל אמרו (נדרים לב, א) בעבור שאמר אברם במה אדע נענש בידוע תדע. והשכל ימאן לקבל דרוש זה שיסבלו בניו עונש גדול כזה בעבור האות ששאל אברם, ואברם עצמו לא קיבל שום עונש ושיני בניו תקהינה. על כן לבי אומר וגומר שגלות מצרים היו לו סיבות אחרות ונחלקו בו חז"ל ותמצא כל הדעות במהר"י אברבנאל כי ידו קבצם, הן קצרה אורך היריעה האחת מלהעלות עליה כל הדעות ההם, אך שבעל מדרש זה קשה לו, יהיה הטעם אל הגלות מה שיהיה, למה זה הגיד הקדוש ברוך הוא בשורה רעה זו לאברם לצערו בחנם. על זה אמר שבעוון במה אדע שרצה לידע דבר שלא היה בו צורך לידע, כי מה לו לבקש אות על דבר ה', על כן נענש בידוע תדע שהודיעו הקדוש ברוך הוא דבר לצערו וזה גם כן מדה כנגד מדה:

רמב"ן פרשת לך לך פרק טו פסוק ז

אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה - כבר פירשתי זה (לעיל יא כח) כי יאמר מעת שהוצאתיך מאור כשדים ועשיתי לך נס היה הרצון לפני לתת לך הארץ הזאת. והנה עתה לא גזר שיתננה לו, אבל אמר שהוציאו מאור כשדים על דעת שיתננו לו, ולכן חשש אברהם פן יהיה בירושת הארץ תנאי המעשים אף על פי שאמר לו פעמים (לעיל יב ז, יג טו) לזרעך אתן את הארץ הזאת, כי עתה לא יגזור המתנה כאשר גזר לו זרע, ולכן אמר במה אדע כי אירשנה:

ואינו כשאלת "מה אות" (מ"ב כ ח), וגם הקדוש ברוך הוא לא עשה עמו כשאר האותות להראות לו אות או מופת בדבר נפלא, אבל בקש אברהם שידע ידיעה אמיתית שיירשנה ולא יגרום חטאו או חטא זרעו למנעה מהם, או שמא יעשו הכנענים תשובה ויקיים בהם רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לנתוש ולנתוץ להאביד ושב הגוי ההוא מרעתו ונחמתי על הרעה (ירמיה יח ז). והקדוש ברוך הוא כרת עמו ברית שיירשנה על כל פנים:

בראשית רבה פרשת לך לך פרשה מד אות יד

ויאמר ה' אלהים במה אדע, ר' חייא ברבי חנינא אמר לא כקורא תגר אלא אמר לו באיזו זכות

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף לח עמוד א

משנה. המפקיד פירות אצל חבירו, אפילו הן אבודין - לא יגע בהן. רבן שמעון בן גמליאל אומר: מוכרן בפני בית דין, מפני שהוא כמשיב אבידה לבעלים.

גמרא. מאי טעמא? אמר רב כהנא: אדם רוצה בקב שלו מתשעה קבים של חבירו.

Question of the week

שו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא - יורה דעה סימן קסא

על מה שכתבתי לרום מעלתו שאין דרכי להשיב בדברי אגדה, ועל זה הרבה מעלתו במכתבו והאריך להביא כמה גדולים שחברו בדברי אגדה ודרשו בהם כפי השגתם והאריך בזה מאד: הנה אני תמה האריכות הזה למה וכי דברי חז"ל צריכין שבח ומי הוא פתי יסור הנה להחשיך אור גדול וליתן דופי בדברי אגדה וכל דברי בעלי התלמוד כלם ניתנו מרועה אחד ואין בהם דברי ריק ובטל ואם ריק הוא מאתנו הוא לקוצר שכלנו ולחולשת עיני אור השגתנו להשיג מה שרמזו בהם, ובודאי האדם לעצמו כשיש לו פנאי ראוי לחקור בכל כחו גם בדברי אגדה, אבל אני לא אמרתי אלא שאין דרכי להשיב בהם לשואל כי כל דברי רז"ל בדברי אגדה סגורים וסתומים וכלם קשים להבין ואם באנו להשיב בהם אין לדבר סוף ובפרט איש כמוני אשר עול הרבים עלי די שאני נפנה להשיב בדבר הנוגע למעשה. ומה שכתב שהרשב"א פלפל כמה דברים בדברי אגדה ג"כ לא ידעתי מה הודיעני בזה דבר חדש והרי בעין יעקב הביא הכותב את דברי הרשב"א לרוב ואעפ"כ יראה מעלתו מ"ש הרשב"א עצמו בחידושיו למגילה דף ט"ו על מה שכתבו התוס' שאסתר אמרה כאשר אבדתי מבית אבא כך אבדתי ממך שעכשיו ברצון והקשו התוס' למה לא גירשה מרדכי ותהיה מותרת לחזור לו ותירצו שגט צריך עדים ומיפרסמא מלתא ויודע למלכות, והקשה הרשב"א בחידושיו דאכתי קשה למה לא גירשה בכתב ידו ומסיים הרשב"א שבאמת קושית התוס' אינה מתורצת אלא שאין מתיישבים בדברי אגדה עכ"ל. הרי שהרשב"א כתב שאין מתיישבים בדברי אגדה:

והנה הואיל ואנן עסוקים ביה נלע"ד יישוב על קושיית הרשב"א ולא שאני מתיישב בדברי אגדה אלא שהוא דבר הנוגע לדינא. דמהרי"ק בתשובה פסק אשת איש שלהצלת הרבים זינתה אף ששפיר עבדה מ"מ אסורה לבעלה והביא ראייה מאסתר שאמרה כשם שאבדתי מבית אבא כו' והביאו הבית שמואל בסי' קע"ח ס"ק ד'. ואני אומר אם לדין יש תשובה שאין ראייה מדברי הגמרא כלל שאסתר נאסרה על מרדכי ופירוש אחר יש לנו בדברי הגמרא, ובאמת קושית הרשב"א חמורה שקושיית התוס' נשארה למה לא גירשה מרדכי ומה שתירצו התוס' שמעשה גט פרסום הוא שפיר הקשה הרשב"א שהיה לו לגרשה בכתב ידו בלא עדים:

ולכן אני אומר כאשר נשים לב שעיקר קושיית התוס' על מה שאמרה עכשיו ברצון הקשו למה לא גירשה אבל לא הקשו גם על תחלת לקיחתה לאחשורוש למה לא גירשה מרדכי להצילה מעון אשת איש וצריך לומר דכיון שנאנסה אין כאן עבירה עליה כלל ולמה יגרשה אבל עכשיו שהלכה ברצון ונאסרה על מרדכי הקשו למה לא גירשה. ואני אומר אף בלי הטעם שנאסרה עליו אפילו אם היה מרדכי כהן שאסורה אפילו באונס קשה קושיא זו עכשיו שברצון למה לא גירשה להצילה מעבירה של אשת איש ואף שמותר לה לעבור עבירה זו להציל נפשות כל ישראל מ"מ כיון שעבירה היא והרי אפשר לגרשה ותציל את הכלל בלי עבירה חמורה של אשת איש. ומעתה אני אומר על קושית הרשב"א שבאמת גירשה מרדכי בכתב ידו כדי להצילה מאשת איש אמנם תינח הגירושין אבל שיחזירנה אח"כ צריך עדים לקידושין וחופה וזה ודאי מיפרסמא מלתא ומתוך כך אמרה שאבדתי ממך שאי

אפשר לו להחזירה אבל לא מטעם שנאסרה עליו שבאמת לא נאסרה כלל שגירשה, ולפ"ז שוב אין לנו לימוד לגוף דינו של מהרי"ק שאם זינתה להצלת הרבים שנאסרה על בעלה דאפשר באמת לא נאסרה וגם אסתר אי לאו שגירשה לא נאסרה כלל. ואמנם מדברי רש"י הדבר מוכח שרש"י פירש שם אבדתי ממך שאשת ישראל שזינתה ברצון נאסרה על בעלה ע"ש ממילא מוכח שלא כאשר פירשתי דלפירושי שגירשה מרדכי ובאמת לא נאסרה אלא שלא היה יכול להחזירה בחופה וקידושין מאימת המלכות לא היה צריך רש"י להקדים דאשת ישראל שזינתה ברצון נאסרה על בעלה דהרי אפילו לא היתה נאסרת לבעלה מ"מ היה מוכרח לגרשה כדי להצילה עכ"פ מעבירה של אשת איש ברצון ושוב לא היה יכול להחזירה מחמת הפרסום ומדכתב רש"י שנאסרה על בעלה מכלל שלא גירשה וקם דינו של מהרי"ק:

ומ"מ גוף דין זה שיהיה מותר לאשת איש לזנות ברצון כדי להציל נפשות אינו תורה, ולא ישר בעיני מה שראיתי באיזה תשובה ולפי שאני לעת עתה בכפר לא אוכל לזכור באיזה תשובה וכמדומה אני שהיא תשובת בית יעקב (סימן לט) באנשים ונשים שהלכו בדרך וקם עליהם ארכיליסטים אחד בשדה עם חבורת ליסטים שכמותו להרוג את כולם וקמה אשה אחת מהם אשה יפת תואר מאד והתחילה להשתדל עם האיש ראש הליסטים בדברים עד שפתתו בחלקת לשונה שנתאוה לה ונבעלה לו ביער מן הצד ועל ידי כן הצילה את בעלה עם כל הנפשות, ופסק בתשובה ההיא ששפיר עבדה ומצוה רבה עבדה ששדלתו לזה להציל נפשות רק שאעפ"כ נאסרה על בעלה והביא ראייה מאסתר. ואני אומר כיון שאמרו רז"ל בכל מתרפאין חוץ מע"ז וג"ע וש"ד א"כ כשם שאין מתרפאין בשלש עבירות הללו כך אין מצילין בהם נפשות ואונס דרחמנא שריה באשה שקרקע עולם היא היינו שהיא אנוסה על גוף הביאה אבל היכא שאינה אנוסה על גוף הביאה ואדרבה היא משתדלת לזה להציל נפשות לא מקרי קרקע עולם ואשה ואיש שוים ותהרג ואל תעבור ואסתר שאני שהיתה להצלת כלל ישראל מהודו ועד כוש ואין למדין הצלת יחידים מהצלת כלל ישראל מנער ועד זקן מהודו ועד כוש ושם היה בהוראת מרדכי ובית דינו ואולי ברוח הקודש. ויש לי בזה כמה פרטי דינים בקצת להיתר ובקצת לאיסור ואין כאן מקום להאריך בזה:

ומה שרצה לומר ללמוד הלכה למעשה מן אגדה ומדברי המדרש במקום שאין הגמרא סותרת לזה וכתב שבירושלמי איתא שאין למדין לא מן הלכות ולא מן אגדות ולא מן התוספות אלא מן הגמרא ועל זה נשען מעלתו לומר כי היכי דמן התוספות נתבאר בדברי הפוסקים שבמקום שאין בגמרא סתירה לדברי התוספתא למדין ממנה הה"ד מדברי אגדה היכא דלא מצינו בגמרא סתירה על דברי המדרש למדין מן המדרש דהרי כולו בני בקתא חדא נינהו. ומתוך כך תמה מעלתו במכתבו סימן ג' על התוי"ט ברכות פ"ה משנה ד' בד"ה ואם הבטחתו שלא רצה ללמוד מן המדרש במה שלא מצינו בגמרא סתירה לזה והביא ראייה ללמוד הלכה מן המדרש מן התוס' במסכת ע"ז דף ל"ג ד"ה /כסי/ שפסקו דסגי בהדחה ג"פ ממדרש אסתר שהביא דברי המן שאמר לאחשורוש אם אדוני המלך נוגע בכוסו של אחד מהם חובטו בקרקע ואינו שותהו ולא עוד אלא שמדיח הכוס ג"פ. ע"כ דברי מעלתו והאריך בזה. ואמנם אני אומר דאף דהירושלמי כללינהו יחד מ"מ לאו בחדא מחתא מחתינהו ומה ענין המדרש אצל התוספתא התוספתא עיקרה להלכות ולזה היה תחלת כוונת מחברם ור' חייא ור' אושעיא המה יסודו וכל מגמתם לדיני התורה ולכן במקום שאין סתירה בדברי הגמרא סומכים על

התוספתא אבל המדרשים והאגדות עיקר כוונתם על המוסר ועל הרמזים ועל המשלים שבהם והכל עיקר הדת אבל אין עיקר כוונתם על פסקי הלכות לכן אין למדים מהם לפסק הלכה כלל, ויפה כתב תו"ט שם. ומה שהביא ראייה מן התוס' במסכת ע"ז דף ל"ג שהביא ראייה מן המדרש דסגי בהדחה ג"פ. אני תמה עליו. ולדבריו קשה יותר וכי זה היא דברי בעל המדרש והלא זה הוא דברי המן והמדרש מספר מה שאמר המן וא"כ אתמהה וכי מהמן נלמד פסקי הלכות, אלא שכיון שזה סיפור דברי המן שאמר לאחשורוש מנהגן של ישראל אנו למדים ממנהגן של ישראל שהוא תורה:

ומה שדקדק במכתבו סימן ד' על מאמר חז"ל בפרק חלק דף ק' דהוכיח רב דימי לאביי דלא שכיח באגדות דאמרי במערבא משמיה דרבא ב"מ עתיד הקדוש ברוך הוא ליתן לכל צדיק ש"י עולמות כו'. והקשה מעלתו הלא זה משנה סוף עוקצין אמר ריב"ל עתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק ש"י עולמות וא"כ מה הוצרך להביא מימרא דרבא ב"מ ולא הביא משנה מפורשת, וגם על אביי תמה אם לא ידע מימרא דאמוראי איך לא ידע משנה סוף עוקצין. ג"כ נלע"ד נכון כאשר נדקדק הפרש קטן שיש בין לשון מימרא דרבא ב"מ למאמרו של ריב"ל במשנה שם, דמימרא דרבא ב"מ הוא עתיד הקדוש ברוך הוא ליתן לכל צדיק, וריב"ל במשנה סוף עוקצין אמר עתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק. והנה לשון להנחיל שייך אף במה שלא בא לידו כלל ועיין במסכת ב"ב דף קי"ד ע"ב ברשב"ם ד"ה אף האשה את בנה כו' שאף שהבן כבר מת והוא בקבר שייך שמנחלת אותו להנחיל לקרוביו. ואמנם לשון נתינה לא שייך רק במה שבא לידו שם בפרק חלק תמה אביי על אמרם עתיד הקדוש ברוך הוא ליתן להצדיק מלא עומסו ותמה אביי שהיה סבר כיון שהצדיק הוא רק חלק מן העולם איך אפשר לו לקבל יותר מחללו של עולם וכיון שעולם בזרת תכן איך יקבל הצדיק מלא עומסו של הקדוש ברוך הוא. ואביי ידע משנה דעוקצין והיה סבור שאף שהצדיק אי אפשר לו לקבל יותר מעולם אחד מ"מ שייך שעתיד להנחיל לכל צדיק ש"י עולמות דהיינו שאם יש לצדיק הזה בנים ובני בנים שאינם צדיקים שיזכו מצד עצמם יקחו חלק אביהם מן אותן ש"י עולמות שהנחיל לו הקדוש ברוך הוא, והוא הצדיק אי אפשר לו לקבל יותר מעולם ומלואו שאין החלק יותר מן הכלל והצדיק חלק מן העולם, ושפיר תמה אביי על אמרם שעתיד הקדוש ברוך הוא ליתן לצדיק מלא עומסו דלשון נתינה לא שייך אלא על מה שנותנים לו ממש ולכן הוצרך להשיב לו מימרא דרבא ב"מ שאמר שעתיד הקדוש ברוך הוא ליתן לכל צדיק ש"י עולמות אמר ג"כ לשון נתינה. דברי אוהבו הד"ש.

Selected audio from our listeners

Answers to the Questions

Answers to the Questions 1 *click here*

Answers to the Questions 2 *click here*

Answers to the Questions 3 *click here*

Answers to the Questions 4 *click here*

Answers to the Questions 5 *click here*

Answers to the Questions 6 *click here*

Answers to the Questions 7 *click here*

Answers to the Questions 8 *click here*

Answers to the Questions 9 *click here*

Answers to the Questions 10 *click here*

Answers to the Questions 11 *click here*

Answers to the Questions 12 *click here*

Answers to the Questions 13 *click here*

Answers to the Questions 14 *click here*

Answers to the Questions 15 *click here*

Answers to the Questions 16 *click here*

Answers to the questions 17 *click here*

Answers to the questions 18 *click here*

Selected emails from our listeners

Comments on the Question

R Dovid,

As hard to understand as the Karka Olam Sugya is, it seems clear that the focus is on the actual act of Aveirah, not the Hechsher, so Esther walking in to Achashveiroshs den and participating in getting beautified etc was fine. It seems the argument is the Issur would only attach to a positive action of Znus and if there is no physical involvement in the actual Massah Issur (even with Hechsher/talk in the case of the women agreeing to save a city) would not affect that calculation.

Michael Traube

Comments on the Show

Shalom and Shavua tov!

Another excellent and thought provoking episode of Headline son an important topic. Yasher Kochacha!

One question came to mind when Rabbi Chaim Steinmetz was talking about the opinion of the Ran that we wouldn't be able to have a law abiding society if we didn't accept one witness on many matters.

It made me wonder – according to the Ran, how did Hashem, or the Gemara and Chazal, set up a system of not accepting one witness, until the Ran came along, and expect society to exist and function when not allowing one witness? How were we supposed to do it before the Ran came up with his idea?

Along a similar vein, in general how was society expected to maintain itself as a law abiding society without anarchy when the rules of Beis Din seem to be so difficult to convict or punish anyone, by not accepting one witness, no women testifying, not believing children, needing warnings, etc. There are so many rules that seem to make it impossible to keep society in line because everyone knows that they will not have to fear being punished in Beis Din because it will be impossible to prosecute them. Especially on crimes committed in

private against another person, though perhaps public crimes might be more controllable.

Kol Tuv

Rafi Goldmeier

Fantastic Show.

Mare Mekomos are absolutely GREAT!!

Reuven Halevy

Hello Reb Dovid, שיחי'

My name is Shloimy Greenwald. I am a Lubavitcher Chossid who lives with my wife and three kids in Crown heights. I am a business owner, a Rov of a Shul and Rosh Kollel for a Sunday Program we have by the name "Kollel Rishon".

I wanted to deeply thank you for your weekly podcasts. I learn so much weekly from them and even some times repeat the same shiur for the Kollel:).

Even more so, as a business owner I find myself struggling sometimes to really be sitting and learning when I have all the headaches of "מים רבים". You are a true example of on those who say תורה וגדולה במקום אחד.. you can say, you really מחייב everyone to learn properly with zero excuses and I thank you for that.(ע"ד רבי). When I think "I had a hard day" or I have no strength to learn, I think of you. I mean this..

Side note; I would suggest perhaps to have Rabbi Chaim Shapiro, who is a huge Talmid Chochom and has Chachmas Chayim as well.

He runs the Lubavitcher yeshiva and Semicha program in Morristown NJ. Very well spoken and to the point) he is a Mumcha in איסור והיתר as well as much other parts of שו"ע.

Wishing you all the best

Shloimy

Upcoming Shows

Shalom Mr. Lichtenstein,

I noticed that you are planning to discuss vaccinations. I wanted to share that this is a great concern to us in Ramat Beit Shemesh right now. My wife was at the health clinic last week while they were notified that 4 new cases of people with measles showed up to the clinic a few minutes away in Ramat Beit Shemesh Bet. I hope the program will help educate people about their obligation to vaccinate their children. How can we get the message out to areas that don't follow social media and won't hear your show?

Thank you very much.

I enjoy your show!

Comments on the Show

Comments on the Dvar Torah *click here*

Comments on the show 1 *click here*

Comments on the show 2 *click here*

Comments on the show 3 *click here*

Table of Contents

Rabbi Steinmetz

One witness- Should he testify?- Enactments for the sake of law and order: Gemara Pesachim, Rasba, Drashos HaRan, Beis Yosef, Rambam, Gemara Babba Metzia, Gemara Sanhedrin, Rav Kook, rav Herzog, Rav Federbush, Rem"a, Chafetz Chaim, Rem"a

Believing someone who you trust like two: Chafetz Chaim

The murdered to testify against the murderer: Mordechai

The establishment of a "Kol": Aruch Hashulchan, Gemara Kesubos

A Rov who is not accepted by the congregation: Nefesh HaRav

Doing teshuva on Aveiros done as a Koton: Rem"a

Doing Aveiros when one's inebriated: Gemara Eruvin

Teshuva on Bein Adan L'chaveiro: Alter of Kelm, Yam Shel Shlomo

Table of Contents

Dayan Kahan

Appointing someone who committed fraud and sat in jail as a Rov: Mishne Halachos

Doing Teshuva from being Machshil a husband in Niddah: Amudei Ohr

Doing Teshuva on Aveiros Bein Adom L'Makom: Shulchan Aruch

The signs of a Talmud Chochom: Rambam, Lechem Mishne

Should the court system of goyim be according to Jewish law: Rem"a, Tumim, Reb Chaim Volozhin

Suspecting rumors: Gemara Niddah, Chafetz Chaim, Gemara Moed Katan, Tzemach Tzedek, Rivash, Shulchan Aruch Even Haezer, Divrei Chachomim V'Chidosum, Maharash Engel, Divrei Chaim,

Appointing a person of suspect to a position of chazzan or other positions: Shulchan Aruch Orach Chaim, Mishne Berura, Magen Avraham, Minchas Asher, Divrei Chaim, Shulchan Aruch Orach Chaim, Magen Avraham, Shulchan Aruch Yoeh Deah, Rambam, Mishne Berura, Igros Moshe

What constitutes a "Kol": Gemara Kesubos

The Nee'manus of women in scenarios that men aren't around: Beis Yosef, Rem"a, Terumas Hadeshen, Aruch Hashulchan, Biur HaGra, Mishpat Ha'Eidim, Maharsham, Reb Chaim Cohein

Table of Contents

Dayan Vanzetta

Punishing people without proof: Rashba, Reb Eliyashiv, Reb Asher Weiss

Not appointing - removing someone from a position due to rumors: Shulchan Aruch, Mishna Berura

One witness- Should he testify?: Gemara Pesachim, Hagaoos Maimonios, Rem"א

DNA in Halacha: Reb Shlomo Auerbach, Reb Vosner

Table of Contents

Meyer Seewald

Someone who hits someone else is Possul L'Eidus: Rem"a

The prohibition of being afraid of others: Chinuch

Rabbi Steinmetz

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קיג עמוד ב

שלשה הקדוש ברוך הוא שונאן, המדבר אחד בפה ואחד בלב, והיודע עדות בחבירו ואינו מעיד לו, והרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו יחידי. כי הא דטוביה חטא ואתא זיגוד לחודיה ואסהיד ביה קמיה דרב פפא. נגדיה לזיגוד. אמר ליה: טוביה חטא וזיגוד מינגד? אמר ליה: אין, דכתיב לא יקום עד אחד באיש ואת לחודך אסהדת ביה - שם רע בעלמא קא מפקת ביה.

שו"ת הרשב"א חלק ג סימן שצג

עמדתי על כל טענות הקונדרס הזה ורואה אני שאם העדים נאמנים אצל הברורים רשאים הן לקנוס קנס ממון או עונש הגוף הכל לפי מה שיראה להם וזה מקיים העולם. שאם אתם מעמידין הכל על הדינין הקצובים בתורה ושלא לענוש אלא כמו שענשה התורה בחבלות וכיוצא בזה נמצא העולם חרב שהיינו צריכים עדים והתראה. וכמו שאמרו ז"ל לא חרבה ירושלים אלא שהעמידו דבריהם על דין תורה. וכ"ש בחוצה לארץ שאין דנין בה דיני קנסות ונמצאו קלי דעת פורצין גדרו של עולם נמצא העולם שםם וכבר קנס /שמא צ"ל קנסו/ ז"ל קנסות במכה את חבירו ביד או בהרכיבה וכו' כדאיתא בריש פרק המניח את הכד. ואעפ"י שאלו דיני קנסות הן ואין דנין אותן בבבל כדאיתא התם בריש פרק המניח את הכד מכל מקום בכל מקום ומקום דנין לעתים בכיוצא בהן לגדור את הדור. וגדולה מזו אמרו בפרק נגמר הדין בשמעון בן שטח שתלה שמונים נשים באשקלון ביום אחד ואעפ"י שאין תולין אשה ושאין דנין /שנים/ ביום אחד ואעפ"י שאין /בדפוס ליוורנו תקל"ח ושם אמרו/ טעמא שלא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה. וכך אמרו ביבמות בפרק האשה רבה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים והביאוהו לב"ד וסקלוהו, ובאחד שהטיח את אשתו תחת תאנה והלקהו, וכל זה שהיתה השעה צריכה לכך. וכן עושין בכל דור ודור ובכל מקום ומקום שרואין שהשעה צריכה לכך ולייסר השוטים והנערים המטים עקלקלותם. והנה אמרו דרב הונא שהיה מבבל קץ ידא כדאיתא בריש פרק כל היד, ובסנהדרין בריש גלותא דאמר אי ודאי קטל נפשא לכהויה לעיניה, ואעפ"י שאין קציצת אבר בדיני התורה אלא הכל לגדר ולצורך שעה. ולפיכך ברורים אלו שעשו זה אם ראו צורך השעה לענוש ולקנוס ממון או גוף לתיקון המדינה ולצורך השעה כדין עשו, וכ"ש בדאיכא הורמנא דמלכא, וכענין ר' אלעזר בר' שמעון בריש פרק השוכר את הפועלים. ומכל מקום הברורים צריכין להתיישב בדברים ולעשות מעשיהן אחר המלכה ולהיות כונתם בכל עת לשמים.

דרשות הר"ן דרוש יא

ופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך וגו' ושפטו את העם משפט צדק. (דברים טז יח).

כתב רבינו שלמה יצחקי בפירושו (דברים טז יח), מנה צדיקים ומומחין לשפוט צדק. והוזקק לפרש כך, לפי שאם לא בא אלא לצוות השופטים שישפטו בצדק, כבר כתוב אחריו (שם יט) לא תטה משפט, לכך פירש שלא בא אלא לומר שהשופטים אשר נמנה יהיו ראויים לשפוט צדק, כלומר שיהיו צדיקים ומומחין. וכך שנויה בספרי (שופטים על הכתוב שם) משפט צדק, והלא כבר נאמר לא תטה משפט, שלא תאמר

איש פלוני נאה, איש פלוני קרובי, כלומר ואושיבנו דיין, לפיכך הוצרך להזהיר שנעמיד מומחה וצדיק. ובודאי כי לשון ושפטו את העם מצד עצמו הוא מוכיח שאינו מצות עשה, אבל הוא לשון תואר וסיפור, אלא שבאותה הברייתא השנויה בספרי הוכיח עוד ממה שכתוב אחריו לא תטה משפט. זהו ענין הכתוב כפי מדרש רבותינו ז"ל.

אבל בעיני פשט הכתוב כך הוא. ידוע הוא כי המין האנושי צריך לשופט שישפוט בין פרטיו, שאם לא כן איש את רעהו חיים בלעו, ויהיה העולם נשחת. וכל אומה צריכה לזה ישוב מדיני, עד שאמר החכם שכת הלסטטים הסכימו ביניהם היושר. וישראל צריכין זה כיתר האומות. ומלבד זה צריכין אליהם עוד לסיבה אחרת, והוא להעמיד חוקי התורה על תלם, (ולהעמיד) [ולהעניש] חייבי מלקיות וחייבי מיתות בית דין העוברים על חוקי התורה, עם היות שאין באותה עבירה הפסד ישוב מדיני כלל. ואין ספק כי בכל אחד מהצדדים יזדמנו שני ענינים, האחד יחייב להעניש איזה איש כפי משפט אמיתי, והשני שאין ראוי להענישו כפי משפט צודק אמיתי, אבל יחוייב להענישו כפי תיקון סדר מדיני וכפי צורך השעה. והשם יתברך ייחד כל אחד מהענינים האלו לכת מיוחדת, וצוה שיתמנו השופטים לשפוט המשפט הצודק האמיתי, והוא אמרו ושפטו את העם משפט צדק, כלומר בא לבאר השופטים האלה לאיזה דבר יתמנו, ובמה כוחם גדול. ואמר שתכלית מינויים הוא כדי לשפוט את העם במשפט צדק אמיתי בעצמו, ואין יכלתם עובר ביותר מזה. ומפני שהסידור המדיני לא ישלם בזה לבדו, השלים האל תיקונו במצות המלך.

ונבאר עוד כשנניח צד אחד מהצדדים, הרי שנינו בפרק היו בודקין (סנהדרין מ ב) תנו רבנן מכירים אתם אותו כו' התריתם בו קיבל התראה התיר עצמו למיתה המית בתוך כדי דיבור וכו'. ואין ספק כי כל זה ראוי מצד משפט צדק, כי למה יומת איש, אם לא שידע שהכניס עצמו בדבר שיש בו חיוב מיתה ועבר עליו, ולזה יצטרך שיקבל עליו התראה, וכל יתר הדברים השנויים באותה ברייתא, וזהו משפט צדק אמיתי בעצמו הנמסר לדיינים. אבל אם לא יענש העובר כי אם על זה הדרך, יפסד הסידור המדיני לגמרי, שיתרבו שופכי דמים ולא יגורו מן העונש, ולכן צוה השם יתברך לצורך ישובו של עולם במינוי המלך, כמו שכתוב בפרשה זו (דברים יז יד - טו) כי תבא אל הארץ וגו' שום תשים עליך מלך וגו', שהיא מצוה שנצטוו בה למנות עלינו מלך, כמו שבא בקבלת רבותינו ז"ל (סנהדרין כ ב), והמלך יכול לדון שלא בהתראה כפי מה שיראה שהוא צריך לקיבוץ המדיני.

נמצא שמינוי המלך שוה בישראל וביתר אומות שצריכים לסידור מדיני, ומינוי השופטים מיוחד וצריך יותר בישראל, וכמו שהזכיר עוד ואמר (דברים טז יח) ושפטו את העם משפט צדק, כלומר שמינוי השופטים ויכלתם, הוא שישפטו העם במשפטים צודקים אמיתיים בעצמם.

בית יוסף חושן משפט סימן שפח [טז]

וז"ל הרשב"א בכתב אחד ששלח לחכמי צרפת על מסור אחד שהורו ה"ר יונה בן אחי אביו של ה"ר יונה החסיד ז"ל והרשב"א למלך שהוא חייב מיתה וצוה המלך להרגו תחלת כל הדברים אמרנו זה רודף היה ורודף נהרג בכל זמן בין בארץ בין בחוצה לארץ ואפילו שלא בבית דין מדרבי שילא בפרק הרואה (ברכות נח). ומדא"ל דוד לשאול (שם סב:) רודף אתה והתורה אמרה הבא להרגך השכם להרגו ואפילו רודף

למסור ממון מדרב כהנא בפרק הגוזל בתרא (ק"ז). ובודאי מי שאינו מוחזק בכך אין ממיתין אותו אחר מעשה אבל מי שהוחזק בכך ממיתין אותו בין בשעת מעשה בין לאחר מעשה וכל הקודם זכה וכדתניא (ע"ז כו:): המינים והמסורות וכו' מורידין ולא מעלין ואפילו להורגן בידים שהרי הן כנחש ששני אלו מוקשין וכן עושין מעשה במסור מוחזק להרגו בידים ברוב מקומות ישראל וכן העיד הרמב"ם ז"ל בחיבורו: ואיזה מוחזק כל שנודע לרבים שהוא כן לא שהוחזק בבית דין של עשרים ושלושה ושקבלו עדיו בפניו שאם כן אין לך מוחזק עכשיו שאין לנו מומחין והרי החכמים מחברי הספרים שהעידו וכתבו שהמסור המוחזק הורגין אותו בכל זמן וכל הנעשה ענותן ומרחם על אלו נעשה אכזר על דורו וכמו שאמרו בהניזקין (גיטין נו.) ענותנותו של רבי זכריה בן אבקולס חרבה ביתו. עוד אחרת כי בעון הדור התחילו קצת אנשים ללמוד האומנות הנפסדת הזאת וכו' וכל שהשעה צריכה לכך מכין ועונשין שלא מן הדין בכל מקום ובכל זמן כאותו שרכב על הסוס בשבת וכו' (סנהדרין מו.) וכן כתבו הגדולים מחברי הספרים ז"ל ובאלו וכיוצא באילו אין משגיחין בבית דין של עשרים ושלושה וסמוכים ולקבל עדיו בפניו ולכלל כל הדברים הצריכים בדיני נפשות שאין הולכים בכל אלו אלא אחר ידיעת האמת לסלק הנזקין ולעשות גדרים בפני פרצות: ומוסיף על זה שלפעמים אנו מקבלים עדים שלא בפני בעל דין שהרי אמרו (ב"ק קיב:): היה הוא חולה או עדיו חולים וכו' מקבלין שלא בפניו ואפילו בששלחו ולא בא היא המימרא וכן פירשה הראב"ד ז"ל (שם ד"ה יש) והוא הנכון וכל שכן זה שהיה אסור בזיקים ואין לומר לבית דין שילכו אצל העדים בכל עיר ועיר עם זה ושיקבצו כולם כאחד: ואם נפשך לומר שלא אמרו כן אלא בדיני ממונות אבל בדיני נפשות אין מקבלין אלא בפניו והראיה מדאמרין בשילהי שור שנגח ארבעה וחמשה (מה.) בפלוגתא דרבי יעקב אי מהדרת ליה ניהליה עד שלא נגמר דינו הוה מערקנא לתורא לאגמא אלמא אילו הוה באגמא לא הוה איפשר להו לגמור דיניה לא היא דהתם מחמת גמר דין קאמר גמר דין שלא בפניו לא איפשר משום דדלמא אי הוה הכא הוה טעין ושור לאו בר טענתא הוא גזירת הכתוב היא דאקשיה לבעלים וכטעמייהו דרבנן דרבי יעקב אבל בקבלת עדות לא איכפת לן כל שיש צורך בכך כגון שהיה חולה או עדיו חולים שהרי לאחר קבלתם יכול הוא עדיין לטעון ולפסול עדיו וכ"כ בעל העיטור (אות ק קבלת עדות נו:): משמן של גדולי ישראל: ועוד דאפילו במקום שצריך בפניו אפטרופוס שלו כמוהו דהא מוקמינן אפטרופוס לשור של יתומים לשווייה מועד כדאיתא בפרק שור שנגח ארבעה וחמשה (לט.) ושליח כאפטרופוס כדתנן בפרק נערה מאורסה (נדרים עב:): האומר לאפטרופוס כל נדרים שתדור אשתי עד שאבוא ממקום פלוני וכו' א"ל רבי יוחנן מצינו בכל התורה ששלוחו של אדם כמותו ואם תאמר מעשה דינאי מלכא (סנהדרין יט.) דעבדיה קטל נפשא ושלחו ליה תא את אמאי לא שוי שליח י"ל דאין הכי נמי אלא מעשה שהיה כך היה ואי נמי כל היכא דאפשר לא משוי שליח משום כבוד בית דין והיינו נמי דאמר ליה עמוד על רגליך אף על פי שאיפשר לו למחול משום כבודו כדרך שמוחלין לתלמיד חכם אלא שכבוד בית דין היינו כבוד שמים וזהו שא"ל לא לפנינו אתה עומד אלא לפני מי שאמר והיה העולם: וגדולה מכל אלו בנדון שלפנינו שאנו לא דננו אלא נשאלו נשאלנו מבית אדוננו המלך לראות בעונו ולהגיד לו עצתינו ולפי מה שעשה אמר שהוא יכול להמיתו לפי שלא נאמרו דברים הללו אלא בדיני סנהדרין מגזירת הכתוב אבל בדינא דמלכותא אין משגיחין בכל אלו שאין דינם אלא אחר ידיעת האמת ונהרג בדיני המלכות אפילו על פי קרובים ואפילו על פי עצמו ושלא בהתראה ושלא בעשרים ושלושה שאין דין המלכות אלא אחר ידיעת האמת שאם אי אתה אומר כן אלא שאתה מעמיד הכל על דין

תורה כדין סנהדרין היה העולם שמם שירבו הרצחנין וחביריהם: עוד גדולה מזו שהרי רבי אלעזר ב"ר שמעון (ב"מ פג:) תפס גנבי בהרמנא דמלכא ועניש וקטיל להו וכן רבי ישמעאל ב"ר יוסי (שם פד.) ואף על גב דא"ל רבי יהושע בן קרחה חומץ בן יין וכו' וכן אמר ליה אליהו לרבי ישמעאל ב"ר יוסי מכל מקום לא נשוי להו כטועין גמורים בדינים מפורשים אלא שמחמת חסידותן היה להם להמנע מלהרוג על מה שלא חייבה תורה מיתה וזהו שקראוהו חומץ בן יין לומר שלא היה נוהגין בחסידות כאבותן ואלו היו טועים גמורים ועושים שלא כדין לא קראום אלא טועים גמורים חלילה וחס לגדולי ישראל וחסידיו עליון כמותם. ועוד תדע לך מדאמר ליה רבי ישמעאל לאליהו מאי אעביד הרמנא דמלכא הוא ואהדר ליה אליהו אבוך ברח לעסיא וכו' ואלו היה אסור גמור מאי קאמר הרמנא דמלכא הוא ה"ל ליהרג ואל יעבור ואליהו נמי לימא ליה (פסחים כה:) מאי חזית דדמא דידך סומק טפי אלא ודאי כדאמרן שכל שהוא ממונה על כך מן המלך דן ועושה כאלו במשפטי המלוכה כי מלך במשפטים אלו יעמיד ארץ* ע"כ קצרתי מתוך תשובת הרשב"א הנזכרת: וזאת אשר השיב לו הר"מ מרוטנבורק על ענין המסורות מנהג אבותינו תורות בכל מקומות ישראל שראינו ושמענו פשוטה הוראה זו להיתר שהמסורות שהוחזקו במסירות והורגלו בכך עד שנעשה להם כהיתר ויש עדים בדבר שכל הקודם להרגו זכה ואף על פי שלא הועד בפניהם רק שהיה הדבר ברור בעדות כי אף על פי שכתב הרמב"ם עשה המוסר אשר זמם יראה לי שאסור להורגו ולמדנו ממנו מה טעם שניתן להרגו על מסירת מעט ממון אלא משום דכי אמר מחוינא ומחוינא הוי רודף אחר חבירו להרגו דכתיב כתוא מכמר וכו' אף ממון ישראל כשנפל ליד גוים אין מרחמין עליהם וכאילו מסרו להרגו ליתן להציל הנרדף בנפשו של רודף וכאשר עשה אשר זמם תו לא חשיב רודף הני מילי כשלא הוחזק במסירות שלש פעמים אבל אם הוחזק בכך שלש פעמים דאתחזק בין לרבי בין לרבן שמעון בן גמליאל (יבמות סד:) ולא הרגשנו בו צד תשובה כל הקודם להרגו זכה דגדולה חזקה דהא סוקלין ושורפין על החזקות (קידושין פ.): ומדברי רבינו אלפסי יש להביא ראיה שכתב בשילהי בבא קמא (מו.) דקיימא לן כמאן דאמר ממון מסור אסור לאבדו מדאיבעיא לן בפרק הכונס (סב.) עשו תקנת נגזל במסור או לא ומסקינן בתיקו ואי כל מסור לאחר שעשה המסירות אסור להרגו מאי מייתי ראיה מדקיימא לן מותר לאבדו והא מאן דאמר מותר לאבדו ביד היינו טעמא משום שלא יהא ממונו חביב עליו מגופו ואם איתא דלאחר שמסר אסור להרגו אפילו למי שהוחזק במסירות מאי ראיה מהתם הא בההיא דהכונס כבר מסר אלא ש"מ דהיכא דהוחזק במסירות מותר לאבד גופו אבל לא ממונו דמשמע עשו תקנת נגזל במסור אפילו במסור שכבר הוחזק במסירות ודברי רבינו ישרים ונכוחים בדין המסורות. ואין להאריך רק שלום לרבינו שלום לתורתנו ולכל ישיבתנו כנפש סר למשמעתו נאמן משרתו מאיר ב"ר ברוך זלה"ה:

רמב"ם הלכות מלכים פרק ג הלכה י

כל ההורג נפשות שלא בראיה ברורה, או בלא התראה, אפילו בעד אחד, או שונא שהרג בשגגה, יש למלך רשות להרגו ולתקן העולם כפי מה שהשעה צריכה, והורג רבים ביום אחד ותולה ומניחן תלויים ימים רבים להטיל אימה ולשבר יד רשעי העולם.

חפץ חיים לשון הרע כלל ז

ז. ועתה נתחיל לבאר בעזרת ה' דין קבלת לשון הרע מאיש שהוא מהימן כבי תרי, או ממסיח לפי תומו, או אם יש לו על הסיפור ההוא דברים הניכרים שהוא אמת. ואף שברוב הדינים הם שוין, אף - על - פי - כן חלקתי אותם כל אחד ואחד בסעיפין בפני עצמן, מפני שיש פרטים אחדים שמשנתנה כל אחד בדינו מחבירו, וגם שלא יתערבבו עיני הקורא מפני רובי הענפים שמתפשטים מכל אחד ואחד. וזה החלי בעזרת החונן לאדם דעת. איסור קבלת לשון הרע הוא אפילו אם שמע מאיש שהוא מהימן ליה כדברי שני עדים, ומה שכתבנו לעיל בכלל ד' סעיף ה' דמותר לגלות הענין בהצנע לרבו ולאיש סודו אם ידע אשר יאמין דבריו כדברי שני עדים, ומותר לרבו לקבל דבר זה ולשנוא אותו ולהתרחק מחברתו עד אשר יודע לו ששב מדרכו הרעה, היינו שם שהוא דבר אשר לפי האמת מותר לספר בגנותו עבור זה אם לא עשה תשובה כיון שעבר במזיד על עון דבר המפורסם בישראל שהוא אסור שאין לתלות עליו עוד שום זכות (כגון במעשה דטוביה בפסחים (קי"ג) שהוא ענין ניאוף וכיוצא בזה) לא כן בדבר שיש לתלות עליו זכות, כגון בחסרון ידיעת איסור המעשה, או אולי בשגגה בא לידו, או לספר עליו דברי דופי וגנאי בעלמא, או בענין שלילת המעלות וכנ"ל בכלל ה' ס"ב, או לזכור עליו מעשי אבותיו וקרוביו, או מעשיו הראשונים, בודאי לא שייך בזה מהימן כבי תרי, דמאי הוי אם הדבר הזה אינו שקר מעיקרו אף - על - פי - כן אסרה התורה להמספר לספר בגנותו עבור זה רק לדונו לצדק בענין הזה וכנ"ל בכלל ד' סעיף ג', ולהמקבל גם - כן אסור להחליט בלבו את חבירו לגנות עבור זה וכנ"ל בכלל ו' סעיף ז' (ומלבד איסור הקבלה עובר על לאו דלפני עור לא תתן מכשול עם כמה עשין ולאווין המבוארין לעיל בפתיחה כיון שהמספר בודאי עובר על איסור לשון הרע כמבואר בכל הפוסקים דלשון הרע הוא אפילו על אמת, והוא בשמיעתו הביאו לאיסור זה, דאילו לא היה רוצה לשמוע מאתו לא היה חבירו בא לכלל איסור, וכל שיתקבל יותר לפניו דברי המספר ויהיה אהנו מעשיו יהיה יותר גרוע להמקבל גם כן שעל ידו בא חבירו לאיסור גדול כזה).

ח. ואפילו בכגון מעשה דטוביה הנ"ל אינו מותר לקבל סתם רק בהצטרף אל זה שני הפרטים שצריך ליזהר בהם בענין הקבלה. (א) דוקא אם סיפר לו שראה דבר זה בעצמו, אבל אם שמע מפי אחרים אין להמספר הזה שום יתרון כלל. (ב) אפילו אם סיפר לו שראה בעצמו אין מותר רק להאמינו ולהרחיק את עצמו מחברתו עד אשר יודע ששב מדרכו הרעה, אבל לא לילך ולספר דבר זה לאחרים וכמו שכתבנו לעיל בכלל ד' סוף סעיף ה' ומכל שכן שאין להפסידו בממון או להכותו חס ושלום על - ידי - זה.

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף פג עמוד ב

רבי אלעזר ברבי שמעון אשכח לההוא פרהגונא דקא תפיס גנבי, אמר ליה: היכי יכלת להו, לאו כחיותא מתילי? דכתיב בו תרמש כל חיתו יער. איכא דאמרי מהאי קרא קאמר ליה: יארב במסתר כאריה בסוכו, דלמא שקלת צדיקי ושבתקת רשיעי? - אמר ליה: ומאי אעביד? הרמנא דמלכא הוא! - אמר: תא אגמרך היכי תעביד; עול בארבע שעי לחנותא, כי חזית איניש דקא שתי חמרא וקא נקיט כסא בידיה וקא מנמנמ שאול עילויה, אי צורבא מרבנן הוא וניים - אקדומי קדים לגרסיה, אי פועל הוא - קדים קא עביד עבידתיה, ואי עבידתיה בליליא - רדודי רדיד. ואי לא - גנבא הוא, ותפסיה. אישתמע מילתא בי מלכא, אמרו: קריינא

דאיגרתא איהו ליהוי פרונקא. אתיוה לרבי אלעזר ברבי שמעון, וקא תפיס גנבי ואזיל. שלח ליה רבי יהושע בן קרחה: חומץ בן יין, עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה! - שלח ליה: קוצים אני מכלה מן הכרם. - שלח ליה: יבא בעל הכרם ויכלה את קוציו. יומא חד פגע ביה ההוא כובס, קרייה חומץ בן יין. אמר: מדחציף כולי האי - שמע מינה רשיעא הוא, אמר להו: תפסוהו. תפסוהו, לבתר דנח דעתיה אזל בתריה לפרוקיה ולא מצי. קרי עליה שמר פיו ולשונו שמר מצרות נפשו. זקפוהו, קם תותי זקיפא וקא בכי. אמרו ליה: רבי, אל ירע בעיניך, שהוא ובנו בעלו נערה מאורסה ביום הכפורים. הניח ידו על בני מעיו, אמר: שישו בני מעי, שישו! ומה ספיקות שלכם כך, ודאית שלכם על אחת כמה וכמה, מובטח אני בכם שאין רמה ותולעה שולטת בכם. ואפילו הכי לא מייטבא דעתיה.

מרדכי מסכת סנהדרין פרק זה בורר רמז תרצד-תרצה

גרסינן פרק קמא [דף י.] והאלפסי מייתי לה הכא בשמעתין אמר רבא פלוני בא על אשתי הוא ואחר מצטרף עמו להורגו אבל לא להורגה מכאן דקדק רבי דקרובי הנרצח יכולין להעיד על הרוצח ואפי' עצמו כל זמן שהוא חי ואינו טריפה יכול להעיד כדמשמע מפלוני רבעני לאונסי ולשם ראיות הרבה כתב רבי בכתב ידו וסברא הוא דנאמנין להעיד כיון דכבר מת אחיו ומאי נפקא מינה ליורשים בתוספות רבינו משה סל"א ז"ל וסברא היא דכשר להעיד כיון דכבר מת ונפקא מינה שהם קרובים לנרצח ורחוקים ליורשיו וקשה ממס' מכות פ"ק [דף ו.] דפריך הרוג יציל פי' דהוא קרוב ופסול להעיד ופוסל לשאר העדים שראו עמו ומשני כשהורגו מאחוריו משמע דהנרצח אינו יכול להעיד ומצאתי בתוספות רבינו משה במסכת מכות שפירש ריב"א הרוג יציל לאו משום קורבה אלא משום שהוא טריפה פסול להעיד ולשם הביא רביה לפירוש זה:

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף מו עמוד א

תניא רבי אליעזר בן יעקב אומר: שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה, ולא לעבור על דברי תורה, אלא כדי לעשות סייג לתורה. ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים. והביאוהו לבית דין וסקלוהו. לא מפני שראוי לכך, אלא שהשעה צריכה לכך. שוב מעשה באדם אחד שהטיח את אשתו תחת התאנה, והביאוהו לבית דין והלקוהו, לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך.

To see the writings of Rav Kook *click here*

To see the writings of Rav Herzog *click here*

To see the writings of Rav Federbush *click here*

שו"ע חושן משפט הלכות עדות סימן לה סי"ד

אשה, פסולה. הגה: וכל זה מדינא, אבל י"א דתקנת קדמונים הוא דבמקום שאין אנשים רגילים להיות, וכו' נשים נאמנות (ת"ה סי' שנ"ג ואגודה פ' י' יוחסין). ולכן יש מי שכתב דאפילו אשה יחידה, או קרוב או קטן, נאמנים בענין הכאה ובזיון ת"ח או שאר קטטות ומסירות, לפי שאין דרך להזמין עדים כשרים לזה, ואין

פנאי להזמין (מהרי"ק שורש קע"ט ומהר"ם מריזבורג וכלבו סי' קט"ז).

חפץ חיים לשון הרע כלל ד סעיף ה

אבל אם הוא רואה שהחוטא הוא מהאוילים הלצים השונאים למוכיחם כדכתיב אל תוכח לץ פן ישנאך, ובודאי לא יתקבלו דבריו באזניו, ואנשים כאלו בנקל להם לשנות באולתם ואם כן יוכל להיות שיבוא עוד הפעם לידי חטא, על כן טוב להם שיגידו לדייני העיר כדי שהם ייסרוהו על עונו ויפרישוהו מהאיסור על להבא, ונראה דהוא הדין לקרוביו של החוטא אם דבריהם יהיו מתקבלין לו ועיין בבאר מים חיים. וכל כונת המספר תהיה לשם שמים ובקנאת השם לא בשנאתו לו על דבר אחר. והשופטים גם כן ייסרו את החוטא בהצנע ולא ילבינו פניו ברבים כדכתיב הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. וכל זה אם ראוהו בשנים, אבל אם הוא עד אחד לא יעיד על חברו כי עדותו חנם לפי שאין סומכין עליה כמו שנאמר לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת לכן מוציא שם רע יחשב ואמרו רבותינו כל המעיד יחידי על חברו בדבר עבירה וכו' ואמרו חז"ל ג' הקדוש ברוך הוא שונאן ואחד מהם הרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו ביחידי. אך יכול לגלות הדבר בהצנע לרבו ולאיש סודו אם ידע כי יאמין דבריו כדברי שני עדים, ומותר לרבו לשנא אותו עבור זה ולהתרחק מחברתו עד אשר יודע לו ששב מדרכו הרעה, אבל אסור לרבו לספר דבר זה לאחרים דלא עדיף מאם ראה בעצמו וכמו שכתבנו לעיל בסעיף ד'.

חפץ חיים לשון הרע - באר מים חיים כלל ד ס"ק כג

(כג) אם הוא רואה. עיקרו של הסעיף זה הוא מגמרא דפסחים (ק"ג ע"ב) במעשה דזיגוד דאסהיד בטוביה עי"ש, ור' יונה במאמר רי"ט כתב וז"ל אמנם אם החוטא הוא מן האוילים אשר משפטם לשנות באולתם טוב כי יגידו אל השופטים לייסרו להפרישו מן האיסור וכו' וביאורו לפי דברינו דהיינו אם לא יוכיחוהו אנשים חשובים יוכל להיות שישנה עוד באולתו, דאין לומר דכונתו הוא שעשה כמה פעמים זה האיסור דאם כן אינו בכלל עמיתך, דהא ר' יונה מיירי באיסור המפורסם לכל דאדפתח קאי שכתב אבל אם ראה כי נכשל חבירו בדבר ערוה כו' ומצוה לפרסם לכל ואין צריך ליזהר כלל בכבודו מן הדין וכמ"ש ר' יונה במאמר רי"ח ורי"ט, וא"כ אמאי התיר דוקא לשופטים. ועוד דידוע להמעין היטב בהלכות אלו שלו, דזה הדין דהדיינים וגם מה שכתב אחר כך אבל אם הוא עד אחד וכו', הוא הדין עצמו שכתב אחר כך במאמר ר"כ, ושניהם מקורם מהא דפסחים (ק"ג ע"ב) הנ"ל ועי"ש שכתב ואם יש עד שני עמו ישמעו וכו' ולא ילבינו פניו ברבים שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא, ועתה אם כונת ר' יונה במ"ש ואם משפטו וכו' דהיינו שעשה כמה פעמים אם כן הוא מומר לזה ואינו בכלל עמיתך וכמ"ש הוא בעצמו תיכף ובמאמר רי"ח וכן כתב הרמב"ם פרק ו' מהלכות דיעות הלכה ח' דמותר להכלים אותו וכו' וכן מוכח מספר מנורת המאור בהעתיקו את אלו הענינים להלכה דכונת ר' יונה הוא שדבריו לא יהיו נשמעין לו בתוכחה.

רמ"א חושן משפט הלכות עדות סימן כח סעיף א

הגה: ועד אחד לא יעיד אלא בדבר ממון שמביא אחד לידי שבועה, או בדבר אסור ואפרושי מאיסורא; אבל אם כבר נעשה האסור לא יעיד, דאינו אלא כמוציא שם רע על חבירו (הגהות מיימוני פרק ה' מהלכות

ערוך השולחן אבן העזר סימן מו

סעיף א

האשה שיצא עליה קול שהיא מקודשת לפלוני והיא פנויה כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ט דין כ"ב דהרי זו בחזקת מקודשת אף על פי שאין שם ראיה ברורה וכל קול שלא הוחזק בב"ד אין חוששין לו וכיצד הוא הקול שתוחזק זו בו שהיא מקודשת כגון שבאו שנים והעידו שראו הנרות דולקות ומטות מוצעות ובני אדם נכנסין ויוצאין ונשים שמחו לה ואומרות נתקדשה פלונית היום שמעו אותן אומרות פלונית תתקדש היום אין חוששין לה שמא נזדמנו לקדש ולא נתקדשה עד שישמעו שנתקדשה וכן אם באו שנים ואמרו ראינו כמו שמחת אירוסין ושמענו קול הברה ושמענו מפלוני ששמע מפלוני שנתקדשה פלונית בפני פלוני ופלוני והלכו להם העדים למדינה אחרת או מתו ה"ז קול שמחזיק אותה מקודשת עכ"ל:

סעיף ב

ביאור דבריו דקול הברה שבעיר לאו כלום הוא א"כ הוחזק קול זה בב"ד ע"פ עדים כשירים המעידים שהם בעצמם ראו ההכנות להקדושין כמנהג העולם ואף שמעצם הקדושין אינם יודעים אלא שמעום מפי נשים או מאחד ששמע מאחד ועידי הקדושין מתו או הלכו זה מקרי קול דהוה כמו רגלים לדבר כיון שעל ההכנה הם עצמם מעידים שבעיניהם ראו וההפרש בין שמיעה מנשים או מעד אחד אף שלדינא אחת הן מ"מ מבואר מדבריו דהשמיעה מנשים הוא באופן שהן עצמן ראו שנתקדשה ומעד אחד אף שהוא בעצמו לא ראה הקדושין וגם לא שמע משני עדים אלא הוא עד מפי עד שראה הקדושין ואפשר שלכן בנשים כתב שיאמרו היום נתקדשה ובעד לא כתב כן דהנשים כיון שהן עצמן ראו הקדושין צריכות לומר שהיום היה אבל זה העד ששמעו מהם אינו אומר שבעצמו ראה אלא ששמע מאחד א"כ מאין לו לדעת מתי היו הקדושין וזה שבנשים הצריך שיאמרו שבעצמן ראו ולא סגי אם יאמרו ששמעו נ"ל הטעם דעד אחד עכ"פ מצינו דעדו עדות מן התורה לחיוב שבועה לכך מהני עדות שמיעתו לענין קול משא"כ נשים אין בהן ממש אם לא שאמרו שראו בעצמן עוד אפשר לומר בכוונתו דמשום דבעד הוסיף לומר שאלו העדים בעצמם שמעו קול הברה בעיר מהקדושין לפיכך די אם גם מעיד עד מפי עד ועכ"פ שמענו מדבריו דגם בעד הצריך שיראו הכנות הקדושין [דמפרש דר"א בסוף גיטין אדעולא קאי ומפרש לא ששמעו קול הברה בלבד ובדעולא א"צ לבאר דריבוי הנשים זהו בעצמו קול הברה ומפרש ופלוני מפלוני דאל"כ למה צ"ל והלכו וכו' ומתורץ קושין הר"ן ודו"ק]:

סעיף ג

ויש מרבתינו שסוברים דבעד מפי עד א"צ שאלו המעידים יראו ההכנות להקדושין והטעם דעד מפי עד הוה עכ"פ דבר ברור להקול שיצא שהרי מעידים שפלוני העיד מפלוני ופלוני מפלוני ונהי דלדינא אין זה עדות מ"מ לענין הקול מקרי דבר ברור אבל בנשים אומרות פלונית נתקדשה היום אין זה כדבר ברור אלא כקול המולה בעלמא לפיכך מצרכין שאלו האנשים יראו ההכנות להקדושין והוה כרגלים לדבר שא"צ

בזה דבר ברור [תוס' שם ד"ה עד וכ"מ מהרא"ש ור"ן ע"ש]:

סעיף ד

ויש מרבתינו שסוברים דשמיעה מפי הנשים וראית ההכנות הוה יותר סימן מובהק להקול משמיעת עד מפי עד ואם הקול יצא בשעתו לא מהני כלל מה ששמעו מעד מפי עד אלא דווקא כשראו ההכנות נרות דולקות ומטות מוצעות והנשים אומרות פלונית נתקדשה היום אבל אם הקול יצא אח"כ די כששמעו עד מפי עד [רשב"א בתשו' הביאו ב"י]:

סעיף ה

ובזה שכתב הרמב"ם דדי כשיאמרו ששמעו מפלוני יש מרבתינו דס"ל דבעין דווקא כששמעו משנים [רא"ש] רק שא"צ שאלו ישמעו מפי השנים אלא אפילו אחד מאחד והשני מאחר [ר"ן] דהרי א"צ כאן עידי קדושין אבל עכ"פ הקול יוצא משנים מפי שנים אבל תרי מחד או חד מתרי אינו קול ואפשר לומר דלדינא לא פליגי דלהרמב"ם שפסק דבעין גם בזה שיראו ההכנות להקדושין די בשנים מפי אחד ובלא ראית ההכנות יודה הרמב"ם דבעין שנים מפי שנים ורבתינו אלו יודו להרמב"ם דכשראו ההכנות די בשנים מפי אחד דלא גרע מאמירת הנשים והם מפרשים דזה מיירי בלא ראית ההכנות כמ"ש וגם במ"ש הרמב"ם דאם העדים האחרונים הלכו למדינה אחרת או מתו ה"ז קול יש מי שחולק עליו וס"ל דדווקא הלכו הוה קול דמירתתי שמא יבואו ויכחישום אבל מתו לא הוה קול [טור בשם רמ"ה] וגם זה נ"ל דלפירוש הרמב"ם דמיירי בראית ההכנות הכל מודים דאפילו במתו הוה קול [עי' תמ"ח סק"ד וב"ש סק"ו וסק"ז ולפמ"ש א"צ לזה ודו"ק]:

סעיף ו

בגמ' מבואר דדווקא באומרים שנתקדשה פלונית לפלוני אבל אם אין מזכירים למי נתקדשה אין זה קול ודווקא בהקול בעין שיאמרו כך אבל הנשים או העדים א"צ לומר כך וכן מבואר מלשון הפוסקים וגם מבואר בגמ' דביצא הקול שבעיר אחרת נתקדשה אין זה קול ולא הוצרכו הפוסקים לבאר זה דמתוך דבריהם שכתבו דב"ד צריכין לחקור בראית ההכנות הוה כמפורש דמיירי בעיר זו ולא בעיר אחרת ולכן הנשים או העדים א"צ שיאמרו בעיר זו דממילא מובן כן אמנם אם אומרים מפורש שנתקדשה בעיר אחרת אין זה קול [ב"ש סק"ד ועחמ"ח]:

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף י עמוד א

איתמר אמר רב נחמן אמר שמואל משום רבי שמעון בן אלעזר: חכמים תקנו להם לבנות ישראל לבתולה מאתים, ולא למנה מנה, והם האמינוהו שאם אמר פתח פתוח מצאתי - נאמן. א"כ, מה הועילו חכמים בתקנתם? אמר רבא: חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה.

נפש הרב עמוד רסז

שמעתי מת"ח אחד שהיה לו צרות מהבעה"ב שלו, שרצו לסלקו ממשרתו, ובא והביע צערו בפני רבנו, וא"ל שהוא לא יוכל לעזור לו, כי לפי דעתו (בהלכה זו) בכדי להמשיך ברבנות (כמו בכדי להתמנות למשרת הרבנות) בעיני שיהיה מרוצה לקהל, ואם אינו מרוצה, אסור לו להשאר על משמרתו. [עי' או"ח סי' נ"ג סי"ט, ובתשו' חת"ס חח"מ סי' י"ט].

רמ"א אורח חיים הלכות שבת סימן שמג

וקטן שהכה את אביו או עבר שאר עבירות בקטנותו, אף על פי שא"צ תשובה כשיגדל, מ"מ טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה, אף על פי שעבר קודם שנעשה בר עונשין

תלמוד בבלי מסכת עירובין דף סה עמוד א

שיכור מקחו מקח וממכרו ממכר, עבר עבירה שיש בה מיתה - ממיתין אותו, מלקות - מלקין אותו, כללו של דבר: הרי הוא כפיקח לכל דבריו.

ציון

רבי ראובן גרוזובסקי

אבן

תקמב

בדין איסור קבלת לשה"ר

מחשבה שעושה חלות כשרות או חיוב או פטור וכן מחילת תרעומת דמדמי לה הגר"י מסאלאנט ז"ל למחילת ממון, בזה שייך דברים שבלב אינם דברים (ונראה דאפי' בדברים הנוגעים לעצמו ולא לחבירו), אבל חובות הלכות אי"ז מחשבה שעושה חלות אלא דין הוא על האדם שיהא אוהב וירא ובוטח והיינו שיהא לבו אוהב וכו' ול"ש בזה דברים שבלב. וא"כ בקבלת לה"ר נמי י"ל כן שהרי היא חובות הלכות וכמש"כ בש"ת לר"י סי' רי"א שקבלת לה"ר יסודו שתי מדות רעות, האחת שאוהב למצוא פגם וקלון על חבירו או שלא ירחק מדבר שקר עיי"ש, ול"ש בזה דברים שבלב אינם דברים דעיקר חובתה על הלב הוא.

ומ"מ נראה דלהיפוך אם לא יקבל הדברים בלבו ובפיו יאמר שמקבל, אעפ"י

בלאו דלא תשא שמע שוא חקתי אם אומר בפיו שאינו מאמין ובלבו הוא מאמין לדברי המספר, האם נימא דלא עבר בלא תשא דברים שבלב אינם דברים, וכמו לענין שליחות יד לשיטת רש"י בקידושין מ"ב, ב', והרא"ש הל' ס"ת ס"ג דסגי במחשבה, דנראה דמ"מ אם יאמר בפיו שלא ישלח יד דפטור, כיון דלבו סותר לפיו, וכן בכתיבה לשמה אפי' אי סגי במחשבה מ"מ אם יאמר שאין כתיבתו לשמה יפסל. וכעין זה שמעתי בשם הגה"צ ר' שמחה זיסל ז"ל שכשיאמר לחבירו שמוחל לו, לא איכפת לן אם אינו מוחל בלבו, דהוי דברים שבלב.

אבל נראה לחלק דהא באהבת ד' ויראתו ובטחונו ואהבת הבריות וכל חובות הלכות וכן קבלת תשובה הרי לא יועיל מה שיפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו. והחילוק הוא, דרק

ים של שלמה מסכת בבא קמא פרק ח סימן מט

מט. דין לפדות המלקות בהוצאת שם רע, ואיך להחמיר עליו בפיוסים, ואם שנה בחטא ואם שילש כו':

נמצא כתוב בתשובות בשם גדולים, שיכולים המחויבים לפדות המלקות בה' זהובים ריינו"ס, ומנהג הלכה, ואפילו בע"כ של המתבייש, בפרט מאחר דהמלקות מדרבנן, ואותה הקצבה יתנו למתבייש, והנה רגילים המתביישים ליתן אותה ליד הדיין, לצדקת עניי הבחורים. ולפעמים הדיין אומר וצדקה תהיה לנו. ולא עוד, אפילו המתבייש עני, בכל מקום פוסק הדיין אותה הקצבה להספקה, וזה המתבייש די לו במה שראה נקמה במחרפו, על כן שותק. אבל אם היה נותן לו הדיין, היה לוקח לעצמו כדין תורתנו. וגם לפעמים מפתים הדיינים למתביישים. ואומרים אין נאה לך ליקח, מחמת שהוא גנאי וקלון, כמנהג הגוים. אבל בדין תורתנו לא יש צד עון וקלון בזה. לכן אומר אני שאותו הדיין ומורה אסור ליקח לעצמו כלל. ואדרבה, יאמר לו, למה אתה מבזבז ממונך בכדי. ואם זה המתבייש על כל פנים אינו רוצה באותו הקנס, מכל מקום לא יקח הדיין לעצמו כלל. רק יאמר לו לחלק לבחורים שלו מיד המתבייש. או לאיזה עניים שירצה המתבייש, כי הברירה בידו. אבל לא יגיע לידו כלל, משום חשדא. בפרט בעו"ה בדורות הללו, שכולם נחשדו באוהבי כסף, הולכי אחר הבעע. ע"כ יגדור הדיין גדר בעצמו, לעשות לפנים משורת הדין. ואני מזהיר וגוזר לכל הרואים בספרי, ששום דיין לא יקח אותם הקנסות שהן מדין תורה לעצמו, אלא כעין שפי'. אם לא מה שקונסים הציבור ליחיד, ע"ד להסיע קיצתן, יכול הרב לקבלו, ולעשות עמו כפי הצורך. אבל מה שהוא פוסק משום דינא, והוא קנס קצוב, לא. ואם המתבייש עני, מחויב המביישו, שיפתה את העני שיקח לעצמו.

ומכל מקום לא נקי המבייש בזה שפדה עצמו מן המלקות מאחר שלא קיים הדין לאמיתו. על כן צריך לפייסו יותר, ויאמר בבית הכנסת ביום הכניסה ראשונה, קודם הוצאת ס"ת מן הארון בלשון זה, שמעו רבותי, כי חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוני, שפשעתי וסרחתי נגדו. כי כל אותם הדברים שדברתי על פלוני הם שקר וכזב, ומרוב כעסי דברתי, כדי להכעיסו. על כן אני מבקש סליחה ומחילה וכפרה מה' אלהי ישראל. ואחר כך מפלוני, שימחול לי על כל מה שפשעתי נגדו, ודיו. ואף שלכאורה היה ראוי להקדים האדם הנמחל לה". דאם אתה מקדים ה", הוה מחזי כתפילת שוא, לפי שכל העבירות שבין אדם לקונו הקדוש ברוך הוא מוחל, חוץ ממה שבין אדם לחבירו. אא"כ כבר ביקש מחילה ופיוס מחבירו (יומא פ"ב ע"ב). א"כ משום זה היה ראוי להפך נוסח המחילה. ולומר חטאתי לפלוני ולה' אלהי ישראל כו'. על כן מבקש אני מחילה מפלוני ומה' אלוהי ישראל כו'. אבל מ"מ בכל הנוסחות שראיתי בספרי הפוסקים לא מצאתי אלא כמו שכתבתי, ואין זה כתפילת שוא. מאחר שאין זה המחילה תלוי הכל בדעת הנמחל. דהא כשהמיד עליו ג' שורות בני אדם, ואינו מוחל לו. שזהו פשוט, שכבר יצא אפילו ידי שמים (שם פ"ז ע"א). אלמא כשעשה המבייש לפי דינו המוטל עליו יצא. ואם כן היכא שמכין עצמו לכך, ולבקש את חבירו ולפייסו. מיד הקדוש ברוך הוא מוחל לו, אפילו אי חבירו לא מחל לו. ועוד נוכל לומר, דלב ב"ד יודע. שכל בר ישראל מוותר על זה, שיזכור להקב"ה, ומוחל על כבודו, ותולה הכל בהקב"ה, שאם הקדוש ברוך הוא ימחול לו. ק"ו אני עבד משועבד לה"י איך לא אמחול. ומשום הכי אין לשנות נוסח המחילה כלל, צא וראה מנבוכדנצר, שהיה עולה לגדולה, בעבור שהיה מוחה מלהקדים חזקיה מלך ישראל להקב"ה, כדאיתא (סנהדרין צ"ו ע"א). וא"כ איך ח"ו נוכל להקדים חול לקודש.

להיות, שאם היו רוב ישראל בארץ אחת משונה בטבעה יודו להרא"ש.

כב. ומ"ש כת"ר, דאם מלחמות ממשפט המלוכה הן, איך נלחמו החשמונאים כנגד חיילות סוריא בלא מלך. הנה על המלחמה היסודית של החשמונאים, שהיתה ביחוד נגד השמד ושעת הגזירה של היונים. "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך", הע"ז אין מה לשאול כלל, שהרי גם על מצוה קלה יהרג וא"י, ואיך לא תהי' רשות וגם חובה להתחזק במלחמה, כדי לבטל את כח השמד ולהעמיד את כללות הדת על תילה. ועל המלחמות הבאות אח"כ, שגם המלכים הכשרים שבהם נלחמו, אז הלא כבר היו מלכים מועמדים ע"פ הסכמת האומה. אמנם יש לדייק מלשון הרמב"ם בס"א דמלכים הלכה ח', שכתב: "נביא שהעמיד מלך משאר שבטי ישראל, והי' אותו המלך הולך בדרך התורה והמצוה ונלחם מלחמות ה', הי' מלך, וכל מצות המלכות נוהגות בו", שדוקא ע"פ נביא הוא דהוי מלך, ולא ע"פ הסכמת האומה בלא נביא, ובזמן החשמונאים כבר פסקה הנבואה מכבר, וכ"כ בהלכה ג' שם: "אין מעמידין מלך בתחילה אלא ע"פ ב"ד של שבעים זקנים וע"פ נביא", דמשמע דתרווייהו בעינן ב"ד של שבעים זקנים וגם נביא. אלא שמדבריו כאן בהלכה ג' הי' אפשר לומר, דלכתחילה היא המצוה בכך, אבל אם העמידו ישראל מלך בלא נביא ג"כ הרי זה מלך לכל מצות המלכות, ובוה הי' מקום לישיב הסתירה מפ"ה דסנהדרין ה"א, שכתב "אין מעמידין מלך אלא ע"פ ב"ד של שבעים ואחד", ולא הזכיר נביא, משום דבדיעבד הי' מלך, אבל בהלכה ח' דה' מלכים כאן, שכתב לשון כדיעבד: נביא שהעמיד, משמע דגם כדיעבד א"א להעמיד מלך בלא נביא, ואין לו דין מלך, וצריך לומר דבזמן שיש נביא בישראל גם כדיעבד אין מלך עומד בלא נביא, אבל כשאין נביא אז מעמידין ע"פ ב"ד הגדול, ואולי כונת הרמב"ם, דדוקא בזמן שעומד ג"כ מלך מבית דוד, אם העמיד

(תענית י"ד), עפ"ד הרא"ש בתשובה (כלל ד' ס"י י') בענין שאלת גשמים במקומות שעונת הגשמים שלהם היא חלוקה מא"י ומבבל. ענין הרא"ש שם אינו נוגע כלל לריבוי בני ישראל ומיעוטם בארץ ההיא, שאפילו בעיר גדולה או אי אחד או אחדים, שאינם מחולקים חלוקה אקלימית חשובה, אין עונת הגשמים שלה חשובה להחשב כרבים, לשאול שלא בזמן הקבוע מחכמים בא"י ובבבל לכ"א כדינו, אלא דוקא בארץ שלמה, החלוקה באקלימה, אפילו אם יהיו ישראל מעטים בתוכה, ואין הטעם מפני שהם נחשבים כרבים מצד ריבויים, אלא מפני שהדעת נותנת שהולכים בכל ארץ אחרי צרכיה, וכמו שראינו שחלקו חז"ל במקומותיהם בין א"י לבבל כן יש לחלוק, לפי דעת הרא"ש, בין כל ארץ וארץ לפי טבעה, ומי שמודמן בארץ, שטבעה שונה מטבע א"י ובבל, צריך להתפלל לפי צורך הארץ שהוא יושב בה, ואין זה ענין כלל לענין חשיבות הארץ כמו כלל ישראל כולו, שלא מצינו חשיבות זו לארץ מיוחדת כ"א להקהל היושב בא"י, וכמש"כ עפ"ד הגמ' בהוריות מקרא דכל הקהל מלבא חמת עד נחל מצרים, אבל בכל שאר ארצות כ"ז שאין שם רוב האומה כיחידים דמי, ולפי דעתי צריך מגדר מילתא כזה אומד מיוחד, ולא יצא מן הכלל לומר שאין צריך אומד, מפני שהוא דבר שב"ד מסכימים ע"ז, ושליחותיהו קא עבדינו, כ"א הכלל כולו או רובו, והיינו עובדא דיעל ואסתר, ובגוף הדבר לא נתקבלו דברי הרא"ש בזה, ואנן קיר"ל בשו"ע ס"י קי"ז, שגם בארץ שלמה ג"כ אין משנים מטבע שחקנו חכמים, בא"י בו' במ"ח ובבבל ובכל חז"ל ס' יום אחר התקופה, אע"פ שאין הטבע של הארץ נוטה לזה, ודינם כיחידים. וכפי הנראה שהטעם הוא, דס"ל דא"י לעולם כרבים דמו, כמש"כ, דהקהל שבא"י חשוב ככלל ישראל, ובבל, כיון שאז היתה רוב האומה כפי הנראה בבבל, הי' ג"כ דינה ככלל ישראל, וכיון שחקנו אז חכמים שוב אין משנים, ובאמת יוכל

נביא מלך אחר על חלק מישראל או רובו יש לו דין מלכות, וזה א"א בלא נביא, ומייתי המשל מירבעם שהעמידו אחיה השילוני, אע"פ שהי' רחבעם יושב על כסאו, ומן הדין מלך בן מלך א"צ משיחה, שהמלכות ירושה היא כמש"כ שם בפ"ב ה"ג, אבל כשיש עיכוב ואין עומד מלך מבית דוד, כשכבר נפסקה שלשלת הירושה מכמה דורות ע"י הגלות, ולא נתברר מי הוא הזוכה לשבת על הכסא, אז מעמידין גם בלא נביא אלא ע"פ ב"ד, וזה הי' ענין מלכות בית חשמונאי, ומה שכתב הרמב"ן (בראשית מ"ט י'), שעשו שלא כראוי על אשר לא החזירו המלכות לבית דוד, בודאי הי' ראוי להשתדל בזה, ואם אולי היתה בזה העכבה, מצד המלכויות המושלות או עליהם, הי' ראוי לדבריו ע"פ למנע מלקבל מלכות לכתחילה, אבל מ"מ כשמנוהו ישראל בהסכמת סנהדרין, שראו ג"כ שיש צורך בדבר, ואולי ראו שבלא עזרתם של החשמונאים, שזכו לתפארת גדולה באומה, מצד מעשיהם הגדולים וקדושת חסידותם ותורתם המרובה, לא הי' אפשר להעמיד מלך מב"ד, ע"כ הסכימו גם הם על המינוי שלהם, ולא נחשב זה להסנהדרין לדבר שאינו ראוי, גם לדעת הרמב"ן, כ"א להחשמונאים עצמם, שהם היו יכולים להשתדל בדבר, ע"פ הסכמת האומה; ואי אפשר לדעת פרטי המצב אז, אע"פ שכתובים לפנינו רושמי דה"י, כמשכ"ל בשם הרמב"ם במו"ג, ע"ד ערך הידיעה של העבר מהדברים הנכתבים, וחץ מזה נראים הדברים, שבזמן שאין מלך, כיון שמשפטי המלוכה הם ג"כ מה שנוגע למצב הכללי של האומה, חוזרים אלה הזכויות של המשפטים ליד האומה בכללה, וכיחוד נראה שגם כל שופט שקם בישראל דין מלך יש לו, לענין כמה משפטי המלוכה, וביחוד למה שנוגע להנהגת הכלל, ואפילו בענינים פרטיים, הרי הפלגש לדעת הרמב"ם, פ"ד ה"ד שם, שאינה מותרת כ"א למלך ולא להדיוט, שהרמב"ן בתשו', הובאה בכ"מ פ"א דאישות ה"ד, הקשה

עליו בתוך דבריו גם מן השופטים, ג"כ ראיתי מי שמתרצים ששופט דין מלך יש לו בזה, אמנם עכ"פ הננו רואים שהרמב"ן לא ס"ל הכי, אבל למה שנוגע להנהגת הכלל, כל שמנהיג את האומה דן הוא במשפטי המלוכה, שהם כלל צרכי האומה הדרושים לשעתם ולמעמד העולם, ומלשון המדרש רבה אמור פ' כ"ו, שאמר על שאול: דור דור ושופטיו דור דור ומלכיו כו', מלך ראשון שיעמוד על בניך, משמע שיהושע לא הי' מלך אלא שופט, ומ"מ כתב הרמב"ם בה' סנהדרין הנ"ל, שהרג את עכן מדין המלכות, ע"פ הודאת עצמו, אלא שאין מדבריו אלה של הרמב"ם כ"כ ראייה, שהרי נראה מלשונו בה' מלכים פ"א הנ"ל, גבי אין מעמידין מלך בתחילה אלא ע"פ ב"ד של ע"א וע"פ נביא: כיהושע שמנהו מש"ר וב"ד, דס"ל שיהושע מלך הי', וכן נראה ממש"כ בפ"ג ה"ח: כל המורד במלך ישראל יש למלך רשות להרגו, ומייתי ליה מהא דכתיב גבי יהושע כל איש אשר ימרה את פיך וכו' יומת, וכן מוכרח מד' הגמ' סנהדרין מ"ט א', דיליף מהא ד"רק חזק ואמץ דגבי יהושע למעט שלא לבטל מד"ת, שדן מכאן עמשא שלא לבטל את ישראל ממסכת בשביל מצות דוד, ואם יהושע שופט הי' ולא מלך, ורק מילתא יתירתא קבלו עליהם ישראל עליו, שמי שימרה פיו יומת, נהי דאפשר לדחוק, שהחומר של מורד במלכות ח"מ אפשר ללמד מכאן מדין ק"ו, ואולי אינו אפילו בכלל אין עונשין מן הדין, והוי גילוי מילתא בעלמא, טפי מבת לגבי בת הבת דסנהדרין ע"ו א', אבל לגבי קולא ד"רק" למעט ד"ת מנ"ל ללמוד חמור מקל להקל עליו, ומשר"ה דחה הרמב"ם את המדרש הנ"ל מכח סוגית הש"ס, ומ"מ הסברא קימת, דלענין משפט המלוכה, שנוגע להנהגת הכלל, ודאי גם שופטים מוסכמים ונשיאים כלליים במקום מלך הם עומדים, וסעד לדבר הוא לשון הרמב"ם בפ"ד דסנהדרין ה"ג: ראשי גליות שבבבל במקום מלך הן עומדים ויש להם לרדות את ישראל

בכל מקום כו'. וק"ו שנשיאים המוסכמים באומה, בזמן שהיא בארצה ובשלטונה, באיוו מדריגה שהיא, שתועמדו בשביל הנהגת האומה, לא רק בעיקר בשביל הרבצת התורה, כבני בניו של הלל דלא נקראו שבט כ"א מחוקק, כפי הנראה מסנהדרין ה' א', דאינם עומדים במקום מלך, כ"א כח ב"ד יש להם, אבל אותם שהוסכמו בעמדתם לכתחילה בשביל האומה בהנהגתה הכללית, גם הארצית, כמלכי בית חשמונאי, וגם נשיאיהם, ששיטא דלא גריעי מראשי גליות שבבבל, וע"כ לא הוצרך קרא לדבות ראשי גליות, שהם דוקא מיהודה, ומכית דוד, כמבואר בתוס' שם ד"ה דהכא בשם הירושלמי, אלא להורות דאפילו בגלות יש להם כח של עמידה במקום מלך ישראל, אבל כשמתמנה מנהיג האומה לכל צרכיה בסגנון מלכותי, ע"פ דעת הכלל ודעת ב"ד, ודאי עומד הוא במקום מלך, לענין משפטי המלוכה, הנגעים להנהגת הכלל.

ויש מהראשונים, שבקשו לישב הורות בעובדא דבת יפתה, שהי' ממשפט המלוכה שישמור מוצא שפתיו, ביחוד כרבים ובענין כללי, וזה דוחה אפילו שפ"ד. אלא שהי' תרעומת על פינחס על שלא התיר נדרו, שאז לא הי' בזה נגד כבוד הנימוס המלכותי, כיון שהיא הלכה רוחות בישראל, ועי' במד"ר ס"פ בחוקתי, ודהתו"ס תענית ד' ד' ע"א ד"ה והיינו, ומסייע קצת לזה לשון "אני מלך", שאמר יפתח על עצמו, בלשון המד"ר הג"ל, אעפ"י שלא הי' כ"א שופט, והיינו שענין זה יסוד וכח קיומו הוא מצד הנימוס המלכותי שבו, ובמד"ר קוהלת פ"י פט"ו הלשון הוא "אני ראש וקציר", ולא לשון מלך כבמד"ר ויקרא הג"ל, ובאמת בויקרא קאי הדרשה אפרשת איש כי יפליא נדרו, ובכללות הפרשה יש ג"כ המסוק כל חרם אשר יחרם מן האדם, שלדעת הרמב"ם הג"ל הוא על כחו של מלך, ובכה"ג שייכא יותר

ע' רמב"ן ויקרא כ"ז כ"ט והתוהמ"צ שם.

מליצת מלך, אבל בקוהלת עיקר הדרשה הוא רק להתרעם עליו על שלא השתדל בהיתר נדרו, וקרא עליו "עמל הכסילים תיגענו אשר לא ידע ללכת אל עיר", אין מקום להזכיר את הצד המלכותי שלו, וקוראו בתואר המיניו שלו ראש וקצין, כדכתיב בקרא בענין התמנותו.

טו. ומה שכתב כת"ר לפשוט ספיקא דידי, אם הא דחיי עצמו קודמים היא חובה, או דילמא רשות היא, דכיון דבלא"ה נפש מישראל אבודה אין כאן משום וחי בהם, אלא שאין חיוב, משום מאי חוית דדמא דהאיך סומק טפי דילמא דמא דידי' סומק טפי, אבל אם רוצה למסור נפשו כדי להציל חיי חברו י"ל דה"נ דרשאי, או דילמא כללא ד"את דמכם לנפשותיכם אדרוש" וכו' בכל גווי הוא, אפילו במקום שמציל במסירות נפשו את חיי חברו, וממילא י"ל נמי דבכה"ג ג"כ חלה עליו מצות וחי בהם, — מלשון הכרייתא דב"מ ס"ב א', ומדקדק בלשון בן פוטירא למה אמר "ואל יראה אחד מהם במיתתו של חברי", ולא אמר "ואל יראה במיתת חברי", כלומר בעל הקיתון, אלא לאו דקמ"ל, דאפילו נתן בעל הקיתון ברצון את קיתונו להאחר, אין רשות להנותן לותר על חיי שעה שלו, בשביל הצלת חברו, וכיון דלבן פוטירא הוא כך, ק"ו שלר"ע דחיי עצמו קודמים לגמרי, ולע"ד אין זו סברא מקובלת לומר, שלבן פוטירא אסור לו לותר על חיי שעה שלו בשביל חיי עולם של חברו, והדברים נראים ק"ו, שהרי חיי עולם ודאי יקרים הם הרבה מחיי שעה, וכמשכ"ל בענין ויתור חיי שעה בשביל חיי עולם, מתשו' שבו"י, וכדמוכח מסוגיא דע"ז כ"ה ב', והכח המחייב הרי צריך להיות כח יותר גדול מהכח המרשה, וכיון דלבן פוטירא אין מחייבים אותו לותר על חיי עולם שלו, כדי להציל חיי שעה של חברו, אי"כ ק"ו כפול הוא, שאם רוצה לותר על חיי שעה שלו, שהם פחות יקרים מחיי עולם, ולהציל חיי עולם של חברו, שהרי זה משובח, כיון שאין ב"ם דורש שחיך קודמים

סמכות המלך לדון

ומענין לענין באותו ענין, בדין המלכות שנגעתי בזה לעיל, הנה זה זמן כשעמדה על הפרק שאלת הקמת מדינה יהודית עפ"י מלכות בריטניא, נשאתי ונתתי בכמה נקודות עם אחד מיחידי גדולי הדור זצ"ל ופלטתה קולמסו בהסתמכות על דרשות הר"ן ז"ל דברים שהיה נראה מהם כאילו יש כח ביד מלך ישראל או ממשלה יהודית שיש לה תוקף מלכות לדון בקביעות דינים שאין לבית דין סמכות לדון בהם וכגון לדון דיני נפשות עד שלא נתחדשה הסמיכה ולא נבנה המקדש, ודנתי כנגדו שלא היתה כזאת בישראל שתי סמכויות משפטיות, זו של הבי"ד וזו של המלך, אלא שהמלך היה בידו לדון דינים שלא מן התורה באקראי, כעין שיש לבי"ד למיגדר מילתא ובתורת הוראת שעה, וראיה לדבר שאין לך גדול במלכים כשלמה וכשביקש לדון דינים שכלב בלא עדים ובלא התראה יצתה בת קול ואמרה וכתוב יושר דברי אמת וכו' (ר"ה כ"ה). ואמנם הר"ן ז"ל בדרשה י"א אומר שדין המלכות היה השלמה לדין התורה שאלמלא כן רחוק היה שיקבל רוצח את ענשו שיהיו שני עדים כשרים מתרים בו בשעת מעשה ושיתיר עצמו למיתה וכו'. והדברים צ"ע, שאם תצוייר מלכות ישראל בזמן שאין דיינים סמוכים לדון דיני נפשות, שיהא ביד המלך או ביד הממשלה שיש לה תוקף של מלכות לדון ד"נ בקביעות.

ועכשיו בוא ונדקדק בדברי רבינו ז"ל. והנה ז"ל בהלכות רוצח פ"ב הלכה ד' וכל אלו הרוצחים וכיוצא בהם שאינם מחוייבין מיתת בי"ד, אם רצה מלך ישראל להרגם בדין המלכות ותקנת העולם הרשות בידו וכן אם ראו בית דין להרגם בהוראת שעה, או היתה השעה צריכה לכך יש להם רשות כפי מה שיראו, עכ"ל. הנה בנוגע לבית דין, אומר בהוראת שעה או היתה השעה צריכה לכך, משא"כ בדין המלכות לא הזכיר אלא תקנת העולם, הלא דבר הוא. ואולי תתברר לנו כוונתו ז"ל כשנדקדק בדבריו בהלכות סנהדרין סוף פרק י"ח, גזירת הכתוב היא שאין ממיתין בית דין ולא מלקין את האדם בהודאת פיו אלא על פי שנים עדים וזה שהמית יהושע עכן ודוד לגר העמלקי בהודאת פיהם הוראת שעה היתה או מדין המלכות היה וכו', יעוי"ש. מזה משמע שהוראת שעה ודין המלכות לא היינו הך, שהרי חילקם רבינו ז"ל לשנים,

ולכאורה נראה שדין המלכות לאו דווקא משום הוראת שעה ושהמלך יש בידו לדון בקביעות לחייב מיתה או מלקות עפ"י הודאת פה וכדומה, אלא שזה תלוי ברצונו, רצה הוא דן דינים הללו, רצה אינו דן, ובזה דין המלכות חלוק מדין התורה, שדין התורה אינו תלוי ברצון הדיינים, רצו דנים את החוטא, רצו אין דנים, שהם מחייבים ועומדים להזדקק לדינים ולפסוק עפ"י התורה.

אבל אין הדעת, דעת תורה, נותנת שתהא אפשרות כזאת של סמכות כפולה, שהרי אם רוצה המלך יכול הוא תמיד לדון שלא מן התורה ולחייב מיתה עפ"י אומדנות ובהודאת פי הנאשם ונמצא שישנן שתי סמכויות משפטיות בלתי תלויות זו בזו קיימות בישראל, וזה לא יתכן מצד הסברא, ומצד מה שאמרו ז"ל בשלמה בר"ה כ"ה כנ"ל. ועוד שהרי הרמב"ם ז"ל בהלכות רוצח מוסיף "ומפני תקנת העולם", וא"א לאמר שיש ביד המלך לדון כך בתמידות על היסוד שלפי משפט התורה יהרס המעמד המדיני שלא תהא אימת המשפט מוטלת על עושי עול לרוב ההגדרות שקבעה תורה בדיני נפשות, וח"ו לאמר כך, שהרי כל התורה כולה מפני תקנת העולם. אבל הענין הוא שגם המלך אינו יכול לדון כך אלא למיגדר מילתא, כשרואה שמתרבים הרצחנים. ואם תאמר אם כן מה בין כח המלכות לכח בי"ד שהרי לשון רבינו ז"ל מוכח שחלוקים הם, תשובה לזה היא, שיש ביניהם הדין של מחילה, שכשהבית דין למשל דנו לסקילה אותו אדם שרכב על הסוס בשבת בימי יוונים, לא היה בידם למחול לו לאחר גמר דין על היסוד שכבר פסק הדין די בו למיגדר מילתא, שיפחדו העבריינים שידונו אותם למיתה ולא יחוננו כמו שניתנה חנינה לזה, שהוראת שעה נהפכת לדין תורה באותה שעה, ואין תורת מחילה וחנינה נוהגת בפסק בית דין, שכיון שיש כח בידם לדון דין סקילה במקרה זה נעשה זה כפסק בית דין לסקילה שלא ניתן למחילה, מה שאין כן בדין המלכות שהוא דבר המסור למלך ויכול הוא לתת חנינה לנידון עד להוצאה לפועל של פסק הדין. וממוצא דבר אנו למדים לחזק את המסקנא הנ"ל שאף במומתין מדין המלכות, שאינם מורדים במלכות, יש ביד המלך לתת להם חנינה, וזהו שיעור דברי רבינו ז"ל שיהושע דן את עכן או בהוראת שעה או מדין המלכות והוא מרמז למה שהניח בהלכות רוצח ששם השתמש בביטוי הזה הוראת שעה רק בקשר עם הבי"ד והכוונה היא שאפשר שיהושע מסר את דינו של עכן לסנהדרין לדונו על היסוד של הוראת שעה או שהוא דן אותו בעצמו ואז דינו הוא מדין המלכות והיה בידו לחוננו.

והנה נזדמן לידי היום בבקר יום שלישי להכרזת האומות על מדינת היהודים, י"ט כסלו, תש"ח, ספר שו"ת בית דוד חלק ראשון מהגאון ר' זאב וואלף ליטער שליט"א שנשלח לי במתנה בי"ט אב תש"ז ותיכף שקבלתי נתעלם בתוך המון ספרים בלתי מכורכים ולא הספקתי לעיין בו כלל. והיום כמעט בדרך פלא נתקלע לי ע"י עו"ר והונח על שלחני דווקא בשעה שהייתי בודק בספרי זה בענין הנ"ל ועיינתי בו ומצאתי שהוא

עומד על החקירה הזאת בסוף סי' כ"ז אם רשות ביד המלך למחול עונשו למורד במלכות. והנה הוא מראה למקומות רבים ואילולא שאין הזמן מסכים הייתי מעיין בכל אותם המקומות, ואעפ"כ הואיל והספר, כנראה, אינו מצוי ואולי ימצא חוקר בהלכה שירצה לברר הנני מציין את המ"מ שמצאתי בו נוסף על מה שהבאתי אני: בית האוצר ח"א כלל פ"ז (כאן אני אומר ברוך החונן דעת שזיכני לכוין בנקודה זו של פיהמ"ש ערכין פרק א' לדעתו של אותו גאון עולם וציס"ע שר התורה ר' יוסף ענגיל זי"ע), מנ"ח מצוה חצ"ז, פר"ד להמל"מ ז"ל דרוש י"ג ד"ה ובזה נבוא, תורת נביאים להגאון מהר"צ חיות ז"ל בדין מלך, ד' ט"ז, שו"ת חתמ"ס אה"ע ח"א סי' קנ"א, ספר מילי דחסידותא על ספר חסידים סימן ת"פ, חינוך מצוה רמ"א ומנ"ח ס"ק ב', מדרש תלפיות ערך דוד, שו"ת מהר"ם מינץ הישן סי' ק"ו, שצ"ח דברי חכמים סי' ס"ה, שו"ת הריב"ש סי' קנ"א.

ו. תקנות הכנסת מכח קבלת הצבור

ברם יש מי שיצא מתוך נקודת השקפה אחרת, והיא הואיל והפרלמנט נבחר ע"י העם שמוסרים לו כח לתקן תקנות בעניני ממונות, הרי כל אחד כאילו מצווה שחלוקת עזבונו תהא עפ"י התקנות שיתקנו, וסבר וקיבל עליו, וכאילו ציוה שיעשו בממונו כפי מה שהם מוצאים לנכון בשום לב למצב, ושוב אין כאן עקירה, שדין התורה כך הוא, שיכול להשוות את בתו לבנו בלשון מתנה, ויכול הוא להשוות את הפשוט לבכור – בלשון מתנה³. ואמנם הדבר לגמרי לא פשוט. בעצה זו עדיין לא יצאנו מעקולי ופשוטי, שאם כי דבר שנעשה ע"י הצבור אינו צריך קנין, היינו שדבריהם נחשבים לקנין, אבל אפילו קנין ממש נתקל בקושי של מקנה לנולדים, ומקנה דבר שלא בא לעולם, ועדיין אנו צריכים לתנאי ב"ד, והיינו הפקר ב"ד⁴.

1. כוח המיעוט לכופף את הרוב

ועוד, מה נעשה כשהיורשים דאורייתא יבואו בטענה, שאבותיהם לא השתתפו בבחירות או שיטענו שאבותיהם אעפ"י שהשתתפו בבחירות לא כיוונו לשנות מדין הירושה דאורייתא, ולא כיוונו לתת במתנה, כפי אשר יקבע הפרלמנט. היהדות הדתית המאורגנת והרבנות בראשה דורשות שהמשפט במדינה יהא מבוסס על דיני התורה, והרי זה גילוי דעת שלא ישונה דבר בדין הירושות, אלא בתוקף תקנות של הרבנות בדרך שימצאו לכשר וישר. ואיני רוצה להכנס כאן בדיון על כח הרוב לכופף את המיעוט, כיון שהמיעוט העומד על קיום דין התורה אינו מתבטל לגבי הרוב, שאפילו תשעים ותשעה אומרים לחלק ואחד אומר לבוז, לזה שומעין שאמר כהלכה (משנה פאה ד, א). ועוד, מי לידינו יערב שהפרלמנט יפרש שהחוק שהוא קובע הוא בתורת נתינת מתנה כפי הסכמת הציבור, ואם נסכים להנ"ל יש לחוש מאד שהפרלמנט בהכרעת הרוב, יחוק סתם להשוות את המינים ולסלק את ההפלייה של הבן הפשוט לגבי הבן הבכור. אין לנו ערובה אחרת אלא שהממשלה תרחיב את סמכותה של הרבנות גם בנוגע לירושות, והרבנות תעשה חלוקת העזבון לפי תקנות שתיקבע שתקבלנה תוקף כח מלכותי, והתקנות תיעשנה ע"י עצה ותחבולה, על דרך חכמי קשטיליא ז"ל וכדומה".

ז. משפט המלך ע"פ דרשות הר"ן

והנה עד שאני טורח בפתרון הבעיה של ההתאמה בין משפט התורה למשטר דימוקרטי, בעיקרו במדינת היהודים, אני רואה תמהים עלי: כל הטורח הזה למה? הלא בא אחד מאחרוני הראשונים, רכינו נסים ז"ל, והושיט לנו הכל בקנה. הר"ן ז"ל בדרשותיו, (דרשה י"א), מניח שיש שני מיני משפטים בישראל, משפט התורה ומשפט המדינה;

3 עיין ספר מלכי בקודש ח"ג עמ' 75 ואילך.

4 אכן יש לאמר שכיון שדברי הקהל כקנין, כח מלכות ישראל ככח ב"ד לענין הפקר ב"ד ומה שקובעים יש לו תוקף של תנאי ב"ד להאליים את ה"כקנין" הלזה, אבל יש לעורר ולערער.

ח ראה להלן פרק שביעי.

או משפט המלך. לפי דיני התורה רחוק שייענש החוטא, ובנקל הרוצח ייפטר, והוא הדין שיש קשיים בדיני ממונות על הרקע של דיני העדות, ולהשלים את משפט התורה בא משפט המלך. איני יודע אם מחבר הדרשות הוא רבינו נסים מגירונדי ז"ל^ט, אחד מגדולי רבותינו ז"ל שלאחר חתימת התלמוד, אבל, בכל אופן, היה מגדולי הדורות, וקבלת דעתו ודאי שהיתה מקילה לנו בהרבה, אבל אני רואה קשיים גדולים ליישבה.

אחרי "ועידת פיל" כשעמדנו אז לפני הצעת חלוקה וייסוד מדינה יהודית העירותי במכתב אל הגאון מאור הגולה רח"ע [רבי חיים עוזר גרודז'ינסקי] ז"ל ע"ד עצות ודרכים להתגבר על הקשיים העומדים לפנינו בנוגע למינויים של אינם בני ברית, בשום לב להגבלה של "כל משימות שאתה משים לא יהיו אלא מקרב אחיך" (קדושין עו, ב). והוא ז"ל בתשובתו הפנה לדרשת הר"ן ז"ל הנ"ל. וחזרתי וכתבתי לו, שלדעתי אין זה מתקבל בתור פתרון, ושוב לא קיבלתי ממנו שום תשובה באותו ענין. ואני נשארת בדעתי שלא יתכן שבמסגרת של חוקי התורה נקבע מקום לשתי סמכויות מקבילות (כעין בתי המשפט של דין ובתי המשפט של יושר, ככת משפט המלך, שנהגו באנגליא עד לתקופה ידועה), וצריך לבסס על יסודות אחרים.

ח. משפט המדינה במקביל לדין תורה

ומקורב נזדמנה לידי חוברת שנכתבה מרב גדול מפורסם בשם "בתי המשפט באר"י"^ט, ושהופיעה לפני כמה שנים, פרג-התלהבות שהולידה הצהרת בלפור ואחריה מינויו של הרברט סמואל לפחת יהודה. המחבר הנכבד שואל בראש החוברת: "נניח כי כבר נמסר שלטון הארץ בידינו ועלינו למנות שופטים האם לא נמנה גם אחד שאינו בן ברית, והלא הם פסולין לדין? ומה גם בדבר עדותם, האם החוק המדיני ירשה להבדיל

ט להלן נוטה הרב לדעה כי המחבר הוא רבינו נסים מאוחר יותר, תלמיד הריטב"א. אולם לאחרונה יצאו "דרשות הר"ן" מחדש, ע"י ד"ר א. פלדמן, ירושלים תשל"ד, ובהקדמתו מוכיח הוא שאכן חובר הספר ע"י רבינו נסים מגירונדי.

י בעזבונו הספרותי של הרב הרצוג זצ"ל ב"היכל שלמה" בירושלים מצאתי חיק מכתבים שהופנו אליו מהגר"ע זצ"ל, ומאחד מהם אני מצטט את הקטע הבא: "ב"ה יום ה' כ"א מנ"א תרחץ. יראה בנחמה בעיר ה' שמה, הוד כבוד ידידי הרב הגאון המפורסם בתורתו ויראתו הקודמת לחכמתו כש"ת מוה"ר יצחק אייזיק הלוי הערצאג שליט"א, ישא ברכה מאת ד', אחדשת"ה.

... ע"ד עיבוד החוקה של שלטון התורה במדינה העברית. בנוגע להמשפטים — זהו באמת ענין קשה שראוי להתישב הרבה בזה. לפי מושכל ראשון חשבתי אולי אפשר לסדר באופן כזה שהשופטים בדיני ממונות בין ישראל לחבירו יהיו הרבנים שיוכלו להזמין ולהוציא פס"ד שכוחו יפה ע"פ החוק, ובנוגע להמשפטים בין יהודי וא"י יה' עפ"י משפט כללי. בנוגע לגנבות וגזלות ושאר יסודות עונשין, — כפי הנראה מתשו' הר"ן הי' משפט מלוכה מיוחד לבד הבי"ד הדנים ע"פ ד"ת, כי באמת קשה הדבר לתקנת המדינה שהגנב יפטר א"ע בכפל ומורה בקנס יהי' פטור לגמרי, וע"כ שבכגון זה צריך לתקן תקנות המדינה, כענין ב"ד מכין ועונשים וכו'".

יא הכונה למאמרו של הרב ראובן מרגליות זצ"ל, נדפס בספרו "טל התחיה", חקרי הלכה על בתי המשפט בא"י; ונדפס שנית בקובץ מאמרים, המשפט העברי ומדינת ישראל, בעריכת י. בזק, ירושלים, תשי"ט.

בין התושבים? "ובהמשך דבריו הוא מביא את משפט דוד (שמואל ב' י"ג) ומתמה שהלא החוק לא יכדיל בין כבשת העני לכבשת העשיר, ולא נמצא משפט מות לאשר לא חמל, כן גם פסק הדין "ואת הכבשה ישלם ארבעתים" אינו כהלכה, כי ארבעה וחמשה אמרה תורה אך בגנב ולא בגזלן. "מלבד זה, המעיין במשפטי התורה הערוכים לפנינו, להכיר על ידם את אופני החיים החברתיים בכל גוניהם, אז בהיות ישראל בארצו, ימצא חסרון גדול, חסרון ספר חוקי שלם במקצוע חשוב ונחוץ לקיום החברה. יודעים אנחנו היום, כי בדין ודברים אשר בין אדם להבירו או להגיבור בכללו, לעמו ולארצו, יש מלבד חוק האזרחים גם ספר חוקים מיוחד לעונשים, ולא לבד להורג נפש, אלא גם נגד השגלח יד ברכוש שאינו שלו, וזה מוכרח ומיוסד בהגיון... והנה המעיין בהלכות אלו לא ימצא עונש לא לבד לגונב וגזול ממון חבירו אשר מדין תורה יחויב אך להשיב הגזילה וגם מלקות לא יחויב... ועונש הכפל או הארבעה כמעט לא ימצא שישלם לאשר רוב הגניבות הן באין רואים, וכפל לא יחויב כי אם בהעדאת עדים, וגם המזיק גופו של חבירו, מפיל את שינו ומסמא את עינו מדין תורה עליו אך לשלם נזק, צער, ריפוי שבת ובושת, וכן איש אשר כסף לא נחשב בעיניו או עני אשר לא ירא מהטלת תשלום האם יוכל לעשות כאוות נפשו להכות עין אויביו, שן שונאו מבלי להפריע?... וגם רוצח כן, שלא יצא כי יהרג וכו'". ודאי שאלה דברי טעם, אבל מה היא תשובת המחבר הנעלה? מלבד דין התורה התקיים דין המלך או דין המלכות עפ"י סברתם ועפ"י המסיבות, והם השלימו את החסרון. אמנם המחבר אינו אומר בפירוש שבוזה נפתור את הבעיה של קיפוחם של לא יהודים ברקע של מינוי השופטים ושל עדות, אבל כך יש לנו להבין, כלומר שהמדינה היום, שהיא במקום המלך לפנינו, תעמיד בתי דין משלה בכח הסמכות שנמסר לה ג"כ ביפוי כח מהתורה ושלא יהיו קשורים בדיני התורה והם יתקנו וימלאו את כל החסר.

1. אין לחייב מערכת משפט כפול:

כמו שאמרתי, אם באמת קיים סידור כזה בחוקת התורה, היה זה פותח גישה חדשה לכמה מהבעיות שעסקנו בהן ושנעסוק בהן, אבל במחקר היסטורי אין לנו עסק וגם לא יועיל לנו. מצד ההלכה לא באים בחשבון אלא מקורות מוסמכים של משפט התורה, ועל פיהם אין יסוד להנחה זו של משפט כפול או מקביל של שתי סמכויות. כל מה שיש לנו מדין המלך הוא להרוג את הרוצח אף כשהוא פטור מדין הבית דין, אך אין זאת אומרת שכך נקבע לחוק, שכל שהבית דין מוצא שאדם זה רוצח במזיד אלא שמנקודות הלכותיות גרידא (חוקיות) אי אפשר לדונו למיתה, המלך הורגו. אמנם אין לטעון שאם כך מה כח בית דין יפה? ובית דין לדיני נפשות למה? שיש לומר, שניתן לבי"ד התפקיד לחקור ולבדוק וכשהוא מוצא שאיננו חייב מיתה לפי דין התורה, אזי ביד המלך להורגו. אלא שא"כ הורדת את הסנהדרין למין חוקר משפטי, וזה איננו מתקבל על הדעת. אך המצב על פי ההלכה הוא כזה: דיני נפשות הם בסמכותם ובתפקידם של הסנהדרין (כלומר סנהדרי קטנה, בי"ד של עשרים ושלושה סמוכין), אלא שאף לאחר שהסנהדרין פטרה את הנידון, יש כח ביד המלך, משום תיקון העולם, לצורך השעה להורגו. אבל אין זאת אומרת שהמלכות בישראל היתה לה חוקה מיוחדת שלא כתורה, שעל פיה היא דנה ועל פיה ממנה שופטים ומכשירה עדים, אלא שבדין הרוצח, הדבר מסור למצפוננו של

המלך ותלוי במצב המוסרי של העם, ואם הרוצחים מועטים מאד ואין סכנה שע"י הזיכויים יתרכו שופכי דמים בישראל, אין למלך להזדקק לזה כלל. על כל פנים בנקודה זו אני דן להלן, ואין בזה גם משום נ"מ למעשה, מאחר שבין כך וכך לא ידונו דיני תורה דיני נפשות במדינה עד שיהיו לנו סמוכין ועד שיכנה המקדש, כמבואר לעיל², ולא ידונו אלא במשפט מאסר, וזה יהיה מסור לבתי דין גבוהים, ועפ"י תקנות ידועות, וכדי לנעול דלת בפני עושי עולה לא יהיו זקוקים לכל החומר של דיני העדות שבמשפטי התורה אלא יהא להם הכח להשתמש באומדנא דמוכח כדי להגיע לידי פסק מחייב³, ותפקידו של הנשיא, ראש המדינה, ממלא מקום המלך בישראל, יהא לא לחייב אחרי שהבי"ד זיכה ולא להגדיל העונש, ואפשר שכחו יהא יפה להפחיתו או למחול לגמרי⁴. אך זה עדיין טעון עיון ובירור⁶.

אשר התקנה

2. דיון בדברי ה"אבני נזר"

אחרי שהעירותי לעיל שקשה להעמיד יסוד על דרשות הר"ן, דרשה י"א, מצאתי שדן בזה כבר הגאון ר' אברהם מסוכטשוב ז"ל⁵, שהיה כמעט יחיד בדורו, היינו בתקופה הראשונה של דורנו זה. והנה הוא מסכם את דברי הר"ן ז"ל כדלהלן: (הוא ז"ל תפס לדבר ברור שדרשות הר"ן הם לרבינו נסים תלמידו של הרמב"ן ז"ל, ואולם הנראה שאינו אלא לרבינו נסים תלמיד הריטב"א ז"ל, מאה שנה אחרי רבינו נסים מגירונדי, בעל הפירושים והחידושים) וז"ל: "וראיתי לרבינו הר"ן בדרשותיו, דרוש י"א: דמה ששאלו ישראל מלך למשפטים היה חטא, שרצו שעיקר משפטיהם יהיו מצד המלכות, ובאמת עיקר המשפטים מצד השופטים עפ"י התורה, ומה שהוא צורך לקברן המדיני משלים המלך. ואף שמצינו בי"ד מכין ועונשין לצורך השעה, זה היה בזמן שלא היה לישראל מלך. ובכלל בכח השופט שני ענינים, כח המלך וכח השופט. ואפשר עוד לומר, שכל מה שנמשך למצות התורה בין שהוא כפי הפשט הצודק, בין שהוא לצורך שעה נמסר לבי"ד, כאומרו ושפטו את העם משפט צדק, אבל תיקונים ביותר מזה נמסר למלך. עוד שם: ומפני זה הוזהר המלך לבלתי רום לבבו מאחיו, כלומר, שמתוך שהמלך רואה שאינו משועבד למשפטי התורה כמו השופט, צריך אזהרה אחרת לבלתי יסור מן המצוה ולבלתי רום לבבו מאחיו, כפי היכולת. זו הגדולה שנותן לו השי"ת. אבל השופט לא נצרך לכל זה ולכל אלו האזהרות מפני שיכלתו מוגבלת כפי משפט התורה באמת. ושפטו את העם משפט צדק, והזהירו שהמשפט לא יטהו בשום פנים באומרו לא תטה משפט והזהירו עוד שלא ליקח שוחד גם לשפוט צדק".

5 כפי שאמרתי בענין הפקר בי"ד, הכח הזה נובע מכח מלכות ישראל, אך זה ענין אחר: שעל פיו אפשר לחדש תקנות בעניני ממונות (ולפעמים שיוצאת מהן גם נ"מ לאיסורא) ע"י עצות ידועות, כהגבלות ידועות, ועיין להלן.

6 וכך הרשב"א אומר בתשובה נ"ג⁷ בנוגע לזמנו.

יב ראה בספר על התחוקה — לעיל שער ראשון פרק חמישי.

יג ראה להלן בשער שלישי, מכתבו השני של הרב.

יד ט"ס, וראה בתשובותיו ח"ג סי' שצג וח"ה סי' רלח.

טו שו"ת אבני נזר יו"ד ח"ב סי' שיב אות מז.

3. משפט המלך כמשלים לדין תורה

והנה טרם שאני נגש להעיר בסיכומי של הגאון מסוכטשוב ז"ל, אקדים דברים אחדים: הסיכום הזה אינו כולל את כל רעיונו של הר"ן. הוא ז"ל, כנראה לי, מקדם את פני הקושיא הגלויה: אם דיני התורה בגנב וגזלן ורוצח, אינם מספיקים לתיקון החברה המדינית, וצריכים השלמה ע"י משפט המלך, כפילות זו למה? למה ידון ב"ד תחילה את הגנב או את הגזלן או את הרוצח, ויפטרנו מפני שעפ"י דיני העדות וכו' אין כח לחייבו כלל, ואם במקרה רחוק יש עדות ברורה וכו', עדיין אין כח להמית את הרוצח, שהרג בלי התראה או בלי התרת עצמו למיתה, או לחייב את הגנב אלא בכפל, ואת הגזלן בתשלום הגזילה, ואין בזה בכדי לנעול דלת בפני עושי עולה, ומוכרחים להביאו אח"כ לב"ד של המלך, לענשו כדי רשעתו ולרסן עושי עולה, היה צריך מלכתחילה להביאו לאותו הבי"ד? לזה מרמז הר"ן באמרו, שהגשת המשפט לב"ד של חכמי התורה, והדיון בו והוצאת הפסק זהו ענין אלקי, כמו העבודה שבמקדש לקיים את הקשר האלקי בין הקב"ה והעם הקדוש, כלומר, זהו ענין סודי, וכשם שמצוה לקדש עפ"י הראיה, אעפ"י שברור, מתוך החשבון האסטרונומי, שיתחדש החודש בזמנו ואין בזה ספק כלל, כך מצוה לדון את הנאשם תחילה לפני בי"ד של התורה אע"פ שברור מעיקרא שלא יצא חייב בדין התורה.

ואולם כמה קשה הדבר לאומרו, כמובן, ומן ההכרח לפי עניות דעתי, כמו שאמרתי, הוא להניח שהמשפט הקבוע הוא משפט התורה, ואע"פ שברוב המקרים יצא הנאשם פטור, הפשעים לא היו שכיחים בישראל, ואכן כשיש צורך שעה, הבי"ד בעצמם יכולים לענוש יתר על דין התורה, ובמקרים של רציחה, נתנה התורה כח למלך להעמיד ארץ במשפט המלכות. והיינו שבכלל תפקידים המיוחד של חכמי התורה הוא להעניש לצורך השעה שלא מדין התורה הגמור, על חלול שבת ושחיתת המוסר, וכדומה מן המצות שבין אדם למקום, וכגון במעשה שהיה בימי יונים באחד שרכב על הסוס בשבת ובזה שהטיח באשתו תחת התאנה, שלא אנסה לכך והיה בהסכמת שניהם, והחטא הוא כלפי המקום, שהוא פגם בטהרת חיי האישות בישראל. ואולם בענין רציחה וכדומה זהו מתפקיד המלך, לשמור על תיקון העולם, שלא ירבו שופכי דמים בישראל וניצולים על ידי ההגבלות שקבעה התורה במשפט המות. ואם חשאל, הלא מצינו שענשו שלא מן התורה על גזילה, וכן דנו דין מיתה לצורך שעה, ברוצח, — זה היה בזמן שכבר פסקה מלכות מישראל, ואז ניתן הכח הזה לבי"ד שהם אז גם במקום המלכות בישראל. והגאון ז"ל כבר מעיר, שמהרמב"ם ז"ל ברור שאין כח המלך יפה אלא במקרי רציחה, אבל לא בחילול שבת וכדומה. ומעתה אין כאן כפילות.

4. משפט המלכים בתנ"ך — דוד בכבשת הרש

ובנוגע למשפט העשיר שדן דוד מלכנו שהוא בן מות ואת הכבשה ישלם ארכעתים, אעפ"י שלא היה גנב אלא גזלן, ולא היה הייב ארכעה ומכש"כ שלא היה חייב מיתה, ובכלל אין מת ומשלם, ודוד הלא חשב שזו היתה עובדא, לא משל. הנה זה מדגים מה שאמרנו שיש כח למלך להעניש שלא מן התורה, בפשעים שבין אדם לחברו

ורציחה בראשם, ומוכן מאליו שהגזילה וכדומה בכלל⁷, וזה היה בעיני דוד למגדר מילתא, שבמקרה שפושע אכזרי כזה יסתפק בפסק רק לשלם דמי הכבשה, זה ישפיע לרעה על הציבור בכלל. תדע, שאם היה בכח ביי"ד בזמן שיש מלך לדון בקביעות בכגון זה עונש חמור שלא מן התורה, מעיקרא באיזה מצב משונה נמצא נתן בכואו לדבר בדבר זה אל המלך, והיה לו למלך לשלחו תיכף לביי"ד. למדנו מכאן שזה לא היה בסמכות של ביי"ד כשיש מלך בישראל, ובמקום לשלוח להם, שלא היה כח בידם והיה יוצא העשיר האכזרי בפסק קל, חרץ משפטו תיכף, והוא הדין לרציחה וכדומה, שהיה אפשר להביא תיכף למלך כשהיה צורך שעה בדבר. וגם במקרה שלא הובא למלך אלא להביי"ד והביי"ד הוכרח לפוטרו מדין התורה, אם ראו שיש צורך שעה להמיתו היו משלחים אותו למלך. ובזה כנראה אנו יוצאים מן הספק.

5. יאשיהו כשופט

מעתה נבוא לדברי הגאון ז"ל. הנה הוא תמה על הר"ן ז"ל, שלפי דבריו משמע שהמלך כשהיה דן לא היה דן עפ"י משפטי התורה אלא לפי שכלו, והרי מצינו שיאשיהו דן דין תורה. ועוד, מה מקום היה לו להחזיר כל דין שדן מבן ח' עד בן י"ח¹⁰, הלא דן לפי שכלו, ואיזו טעות היתה יכולה להיות בזה. לכאורה אין כאן קושיא, שכן דין שדן מבן ח' עד בן י"ח, החזירו להן, כדברי רז"ל, לא מפני טעות אלא מפני שלא היה ראוי לדיינות בגיל כזה ולעולם יתכן שדן עפ"י שכלו. אלא שמדברי מאור עינינו רש"י ז"ל (שם) לא משמע כך. הוא פירש: "מבן ח' שישב על כסא מלכותו עד בן י"ח שמצא חלקיה את הספר ועיין ודקדק בתורה ובדיניה בכתב ובעל פה והבין שמא טעה בדינא". ואם מלכתחילה היה בכחו בתור מלך לדון עפ"י שכלו, מה זה היה עכשיו שמצא שלא דן במשפטי התורה? אולם חרץ מזה יש לדקדק, הלא אפילו אם היה מוצא בדינין שפסקיו כדיני תורה, היה מחויב לחזור ולדון כיון שלא היה

7 ב"אור שמח" להגאון רמ"ש כהן ז"ל הלכות מלכים פרק ג' הלכה י' נאמר "שהמלך היתה לו רשות לחקן העולם, היינו דווקא לרוצח, אבל בענינים שבין אדם למקום, כמו בהטיח באשתו תחת התאנה או ברכב על הסוס בשבת שזה אינו נוגע לתיקון המדינה כלל, אין שייך למלכי בית דוד רק לסנהדרין, וברור". ואולם הוקשה לו מירושלמי סנהדרין פרק נגמר הדין [ה"ג] בחסיד אחד שראה ששנים התיחדו בעליה ושכבו משכב זכר ואיימו עליו: חזי דאנן תרי ואת חד, שפחדו שמא ילך אותו חסיד ויעיד עליהם בפני מרן ומרן דוד קטל לן. הרי שעל עריות היה הורג עפ"י עד אחד, ומתרץ שאולי הכוונה שהיה מעמיד אותם בקשרי המלחמה כמו שעשה לאוריה החתי, יעוי"ש. ומוכן שזהו דוחק. והתירוץ לדעתי הוא לכאורה שהיה דוד מוסרן לסנהדרין לדונם שלפי ידיעתו את המצב אפשר שיחליט שיש בזה צורך שעה ותיקון העולם, וע"ז ילך החסיד תחילה לדוד, ומזה יהא מוכח שאם כל הסנהדרין דנוהו ופטרנהו כבר אין בכח המלך לחזור ולדונו. ובמקרה כזה שידעו מראש שאין העדות מספיקה היו פונים תחילה למלך. אך קשה לחדש דבר כזה על יסוד אותה הקושיא. ועולה כדעתי שבשעה שיש מלך, במקרה של עדות בלתי מספיקה עפ"י דין תורה, אפילו אם מצאו שחייב מיתה כדי לעשות סג לתורה, היו מעבירים את הדין למלך לבקש אישורה. ובעבירות מחוץ לרציחה היה המלך מבקש אישור מסנהדרין אם באו לפניו תחילה. אך במקרה של רציחה, לא היה המלך זקוק לאישור הסנהדרין ועדיין צ"ע. ואולי אפשר ג"כ שתועבה שאסורה גם לבני נח ונהרגים עליה יש בכח המלך לענוש מיתה עליה, כגון משכב זכר, וצ"ע.

טז ראה שבת נו, ב.

כשר אז לדיינות, ואין דינו דין. גם יש לעיין אם היה כשר לחזור ולדון בעצמו, "דעביד אינש לאחזוקי דיבוריה", וצריך בי"ד אחר שיחזירו הדין. ועוד סוף סוף, כאן שלא נטל מזה ונתן לזה אלא שילם מכיסו, לא היה מקום לחזור ולדון כלל, והרי הרשות בידו לעשות צדקה אחרי המשפט, וזה מתוך חסידות גדולה שהיתה במלך צדיק תמים זה, ומה שייך לומר שאח"כ עיין שמא טעה בדין, הרי לא היה צריך לעיין כלל. ועוד, שהרי החזיר בכל הדינים שדן, וקשה לומר שמצא שטעה בכל אחד מהם, ועל כרחנו ש"כל אחד" לאו דוקא, וצ"ע. אך עכ"פ למדנו שדן בתורת דין תורה, ולא עפ"י שכלו.

6. קשיים בשיטת הר"ן

שוב הקשה הגאון ז"ל, שמפורש גם בדוד שדן דיני ממונות שכן אדם לחכירו, וכוונתו ז"ל שבדיני ממונות לא שייך הוראת שעה. ואולם בעצם הדבר יש לדקדק, כמו שדקדקנו (אך זה אינו נוגע לדברי הגאון מסוכטשוב ז"ל אלא לדברי הר"ן בעצמו), שלפי מה שהוא מתבטא לא היה שייך לומר שכח המלך צומצם להוראת שעה, שהרי כפי הצעת רעיונו, כמעט תמיד בנוגע לפושעים צריך דין התורה השלמה. אכן בדיני ממונות דעלמא דבריו ז"ל מובנים, שבזה בדרך כלל אין צריך להשלמה, והיה חטאם של ישראל בימי שמואל שביקשו להם מלך שישפוט את כל הדינים מצד המלכות, כלומר, לפי שיקול הדעת בלי להזקק לדיני התורה. אך לענין הנדון בקשר למדינה היהודית, שהדבר נוגע להכשרת עדים ודיינים פסולים, מאין היסוד לומר שמכל הקושי הזה נחלץ, כמו שהתבטא הגאון רח"ע ז"ל, ע"י דין המלכות, הרי אין זה מן המדה כלל, שא"כ בטלו דיני התורה גם בעניני ממונות, ואף בנוגע לפושעים בין אדם לחכירו בטלו, שדין המלך לענוש יותר על דין התורה, היה דבר קבוע וקיים. (ואמנם הקשיתי על הר"ן ז"ל, שמבחינת השקפתו יש תמיד צורך בהשלמה, ואין זו הוראת שעה, וכבר תירצתי לעיל, יעוי"ש). ראיה לדברי, מה שנאמר (ר"ה כא, ב) שביקש שלמה לדון דיני נפשות שלא בעדים והתראה ויצתה בת קול וכו', כלומר, שסבר שלמה שאין התורה דורשת עדים והתראה אלא לבירור הדבר, וכשהשופט יש חכמת אלקים בקרבו כשלמה, אומדן דעתו כעדים והתראה (אף בדיני נפשות), וע"ז יצתה בת קול שגזירת מלך היא בדיני נפשות ואין להתחכם כנגדה⁸. ואם כמעט תמיד יש הכרח להשלים את דין התורה מפני תיקון העולם, ע"י משפט המלך, הלא עשה כדין. ומלבד זה קשה, שאם כך, בית דין לדיני נפשות למה הוא בא? והסבירו של הר"ן קשה מאד כנ"ל. וע"כ שגם המלך אין כחו יפה לדון שלא בעדים והתראה, אלא כשמוצא שהשעה צריכה לכך, אבל לא תמיד. כשהדור מתוקן אין צורך בזה, ולא איכפת לנו אם זה הפושע, שלפי שיקול דעתנו רצח נפש, יפטר,

8 ולענין דיני ממונות עיין חו"מ סי' ט"ו סעיף ה' (המיוסד על הרמב"ם) שיש לדון דיני ממונות עפ"י הדברים שדעת הדיין נוטה להם שהם אמת, וכו', ועיין תשובת הרא"ש כלל ס"ח, ובתשב"ץ ח"א, כלל אומדנא, ענין פ', ולפיכך י"ל שפעמים שבי"ד מוצאים לסמוך על עדות הפסולים, מדין התורה, במקרה שדעת הדיין נוטה שדבריהם אמת ושהדבר חזק בלב הדיין שהוא כך, אך זה לא שייך למלך דווקא.

בפסק הסנהדרין. ואמנם במקרים ידועים דנין אותו בי"ד לכיפה, וזהו מהלכה¹, ומוכן שאין זאת אומרת שבמקרים אחרים פטרוהו לגמרי מכל עונש, והדבר מסור לשיקול דעתם. שוב הביא ה"אבני נזר" ז"ל משלמה שהיה דן דיני ממונות. ושוב הקשה, שאם היה המלך דן רק בהוראת שעה, הלא הוא דן לפי השכל, ולמה פירש רש"י ז"ל שחשש שלמה שמא יטעה בדין.

7. המלך בתורת שופט

ואולם כל תפקיד המלך בתור שופט טעון בירור. הנה ה"אבני נזר" ז"ל הפנה תשומת לבנו לכתבי הקודש, חז"ל והרמב"ם ז"ל: א) שהמלך עיקר מינויו למשפטים ולמלחמות, כמ"ש הרמב"ם (סוף פרק ד' מהלכות מלכים), שאין ממליכים מלך בתחילה אלא לעשות משפטים ומלחמות, שנאמר ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם מלחמתינו. ב) שלמה כשנתמנה למלך התפלל (מל"א ג' ט): ונתת לעבדך לב שומע לשפוט את עמך, וסיים: כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבוד הזה. ג) מלכים א, ד' ג': יהושפט בן אחילוד המזכיר, פירש רש"י, איזה משפט שיבוא לפניו ראשון שיפסקנו ראשון. ד) שמואל ב ט"ו, ב': ויהי כל האיש אשר יהיה לו ריב לבוא אל המלך למשפט. ה) מלכים ב' ט"ו: ויותם בן המלך שופט את עם הארץ, ואמרו רז"ל כל דין שהיה דן היה אומר בשם אביו. ו) שבת דף נו, ב.: ביאשיהו, שנאמר וכו' שכל דין שהיה דן מבן שמונה עד בן שמונה עשרה החזירו להן. ז) משלי כ"ה ג': ולב מלכים אין חקר, פירש רש"י ז"ל, שכמה דינים באים לפניהם וצריך לתת לב לכולם. ח) סנהדרין (י"ד ב) ושופטין זה מלך וכ"ג, מלך, דכתיב (משלי כט) מלך במשפט יעמיד ארץ.

ואמנם יכול היה להביא עוד פסוקים, כגון: בית דוד דינו לבוקר משפט (ירמיהו כא); אביך וכו' דן דין עני ואביון (ירמיהו כב). והדבר אינו מתקבל על הדעת, שכל סכסוך שבין יהודי ויהודי אחיו מדין ועד באר שבע היה בא אל המלך בירושלים. ואם אפילו היה זה בגדר האפשרות, צא ופרנס: "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך". והדעת נותנת שהמלך לא היה דן אלא דינים קשים, שנסתלקו מהם השופטים המקומיים, מפני שהיו קשים בעצמם, או שבעלי הדין היו אלמים, שרים וראשי צבא, וכדומה, או שהיו באים לערער לפניו על פסקי דין. ולא שהיה דן יחידי אלא שבית דין עמו, כמו שנאמר בדוד שהיה אומר למפיבושת: מפיבושת רבי יפה דנתי יפה חייבתי יפה זכיתי², חזה לא דין המלכות במובן המצומצם והמיוחד. וכי מי שהוא חכם מופלג בדור בחכמת משפטי התורה יפסיד כשביל שהוא מלך ישראל? והרי נאמר: בית דוד דינו לבוקר משפט, ומלכי בית דוד, דנים ודנים אותם³. ופשוט שהיו דנים במשפטי התורה, וכך נאה וכך יאה למלכי בית דוד הצדיקים, מהרה ישיבם לנו מלך המשפט. ומה שאמרו ישראל: ושפטנו מלכנו (שמ"א ח, כ) הלא לכאורה תמוה: כלום השופט חסר להם, והלא שמואל ובית דינו קיים? אלא שהם הקדימו (שם ד'): אתה זקנת ובניך וגו'. ואילולי הייתי כדאי הייתי אומר שלא כדברי רבינו נסים ז"ל, עפר ואפר אני תחת

יז ראה סנהדרין פא, ב ור"ן שם.

יח ראה ברכות ד, א.

יט ראה סנהדרין יט, א.

כפות רגליו, אלא שבדיבורם זה לא חטאו כלל, ואדרבה, כוונתם היתה שימשיך לדונם כמו שדנם שמואל, היינו במשפטי התורה, שלא כמלכי אוה"ע שהיו דנים בשרירות, אלמות ותקיפות ככל העולה על רוחם, אבל ע"כ אין הכוונה לדון כל הדינים שמתרחשים בארץ, אלא כמבואר לעיל.

8. כח ב"ד בהוראת שעה

שוב הקשה על מה שאמר הר"ן, שלא היה כח ביד ב"ד לדון הוראת שעה כי אם בזמן שאין מלך בישראל, והרי המלך אין לו כח לדון מדין המלכות בהוראת שעה אלא ההורג נפש, כמפורש ברמב"ם (הל' מלכים סופ"ג), אבל לא את המחלל שבת וכדומה, ואיך דנו לסקילה, בימי היוונים, אותו שרכב על סוס בשבת, והר"ן ז"ל אומר שבזמן שאין מלך הם דנין מדין המלכות, בהוראת שעה. ואומר אני שאין זו פירכא על הר"ן, שבזמן שאין מלך ישראל, כגון בימי יוונים, דנים ב"ד מדין המלכות בדברים שנמסרו להם, היינו שלמלך נמסר תיקון המדינה, לשבור זרוע רשע. אבל הבי"ד כשאין מלך הם ממשיכים לדון תוך מילוי תפקידם המיוחד לשמור את משמרת הקודש בענינים שבוין אדם למקום לענוש גם שלא מן התורה כשהשעה צריכה לכך. ואני אומר בכוונה "ממשיכים", כלומר שמעולם לא כיון הר"ן ז"ל שבזמן שיש מלך אין כח ב"ד יפה לענוש שלא מן התורה לצורך השעה על חילול שבת וכדומה, אלא שעונשין כאלה יש בידם גם אז, ורק בשטח הזה, ורק בידם, ולא ביד המלך. ומה שאמר ש"אין כח ביד ב"ד לדון הוראת שעה כזמן שהיה מלך רק בזמן שאין מלך יש בהם דין מלכות", כוונתו, שבזמן שאין מלך יש להם דין מלכות גם בדברים המיוחדים למלך, וכגון דיני הורגי נפש, ולא נפרכו דברי הר"ן ז"ל כלל. וכמדומה לי שבזה כיוונתי אל האמת. וכד שכיבנא וכו', זכותו של הר"ן ז"ל תעמוד לי בזה ובכא.

9. איסור הטית משפט המלך

ולענין מה שטען הגאון מסוכטשוב על הר"ן ז"ל שמשמע מדבריו כאילו המלך לא הוזהר בתור דיין שלא להטות משפט, והרי במדרש רבה פ' שופטים (פרשה ה, ה): אמר רב אחא בא וראה שש מעלות היו לכסא של שלמה וכו', היה צווח לא תטה משפט וכו', אומר אני שמעולם לא כיון הר"ן ז"ל שהמלך אינו מוזהר על כך כשהוא יושב ודן יום יום משפטים שבין איש לאיש, דיני ממונות, שאז הוא ככל שופט ודן עפ"י התורה, אלא שבשעה שהוא משתמש בכח המלכות שבידו לייסר פושעים ולנעול דלת בפני עושי עולה, הוא דן כפי שיקול דעתו, ואין מקום לאזהרה: לא תטה משפט, שכיון שדעתו מתישבת עליו שזה עשה עול, וראוי לענוש יתר על דברי התורה, בכוונה למטרה הנ"ל, אין לפניו משפטים קבועים עפ"י התורה, ואזהרת לא תטה משפט כוונתה, לפי הבנת הר"ן, שלא יסטה משורת הדין הקבועה, ובמסיבות ההם אין לפניו משפט קבוע, אלא כפי מיטב שכלו, ומתוך כך שניתן לו כח בזה, יש חשש שמא ירום לבכו והוצרכה התורה להזהירו, לפי הבנת הר"ן, כמפורש בדרשה הנ"ל, לבלתי רום לבכו ולבלתי סור וגו', מה שאין כן השופט שלא ניתן לו כח עצמאי כלל, אלא לפסוק עפ"י דין התורה, ויכול כל תלמיד קטן להוכיח לו שנטה משורת הדין, ובמה ירום לבכו? אך מה שקשה הוא, שאין פירוש זה מתישב עם מה שאמרנו שגם בזמן שיש מלך, מודה הר"ן,

שיש כח לכי"ד לדון שלא מן התורה, למיגדר מילתא, בעבירות שבין אדם (לאדם) [למקום], ושוב יש חשש לבלתי רום לכבו, ויש לעורר עוד וקצרותי.
מובן לא דללתי(?) את הענין עד סופו ומכל מקום אני מוצא להוסיף עוד משהו.

ט. המקור לענישת עושי עוול בלי עדים בימינו

בקשר עם דיוני לעיל על המקור למה לענוש עושי עוול בלי עדים, ואצ"ל בלי התראה, מצאתי בספר "אורח משפט" להגאון ר' שמעון בער ז"ל אב"ד שדליץ (פולין) בסי' ה' בענין הירושלמי פ"ב דחגיגה ה"ג: אמר ר' אליעזר בן יעקב שמעתי שעונשין שלא כתורה, עד היכן, ר' אלעזר ברכי יוסי אומר עד כדי זמזום, רבי יוסי אומר בעדים אבל לא בהתראה. והוא ז"ל כיוון לאמיתה של תורה בפירוש זמזום האמור כאן, שהוא מלשון רינון, ועיין בראשית רבה פ' ט"ו ובילקוט משלי תתקס"ד, וכמו שמלקין על לא טובה השמועה, אעפ"י שזה אסמכתא בעלמא. ועיין כסף משנה פכ"ד מסנהדרין. זהו לראב"י, אבל לר' יוסי צריך עדים, אלא שעונשין שלא בהתראה. והרמב"ם ז"ל פסק כר' אלעזר ברכי יוסי. ברם כאן אנו נאחזים בסכך אחר, וזהו, שכבר חז"ל פירשו (יבמות ז, ב): ולא לעבור על דברי תורה, אלא לעשות סייג לתורה, ובא הרמב"ם ז"ל וביאר לנו הכוונה: "יש לב"ד להלקות מי שאינו מחויב מלקות וכו' ולא לעבור על דברי תורה, אלא לעשות סייג לתורה, וכיון שרואין בי"ד שפרצו העם בדבר יש להן לגדור ולחזק הדבר כפי מה שיראה להן הכל, הוראת שעה, לא שיקבע הלכה לדורות" (הל' סנהדרין פכ"ד, ד). והיינו שזהו רק בתורת הוראת שעה. ועיין בשט"מ ב"ק צו, ב: ופירשו ז"ל: ולא לעבור על דברי תורה כגון עשה ולא תעשה שניתק לעשה אע"ג דלאו בר מלקות הוא מן התורה, מלקינן שהרי עובר על דברי תורה ממש, אלא אפילו לעשות סייג לתורה, אפילו מי שעובר על דבר שתיקנו חכמים לסייג לדורות או לסייג לדורן ליחיד ולרכים, אלא אפילו בסייג יחיד כגון זה, דגזל תורי וכו', בשם הר' יהונתן ז"ל. ובשם הרמ"ה כתב: ומהא שמעינן כה"ג אית ליה לדינא למיקנס, אפילו בחז"ל וכרב, שלא בסמוכין, כדרכ נחמן, ודווקא בגזלנא עתיקא⁹ אי נמי בגזלנא חדתא וכדוכתא דפריץ בגזלנותא וכו', יעוי"ש. ומדבריהם ז"ל למדנו: א) שבעובר על ד"ת שאין עליהן עונש מלקות אינו מן החידוש שמלקין אותו שלא מן התורה משום צורך השעה, שהרי עבר על ד"ת ממש, וזה לכאורה מאשר את דבריי לעיל, שבאלה הפשעים הפליליים שאסורין מן התורה אין לנו צורך בעיקרון הוזה שנמסר ע"י ר"א בר' יעקב. אך אין זה מוכרח, לגמרי, שאין הכי נמי שיש לנו צורך, אלא שהכוונה היא שאם לא השמיענו זה לא היינו יודעים עדיין שכלל זה נהג אף בדרכנן. ב) אף להלקות על סייג שתיקנו חכמים אנו זקוקים לכלל זה. ולכאורה זה תמוה שא"כ אין כח להלקות אלא בתורת הוראת שעה, לא

9 וכבר הרחבתי והעמקתי בענין כח בי"ד בעונשי ממון בדרך קביעות ע"י ס"ב על דיני גניבות וגזילות שהיו בירושלים, ועיין לעיל.

כ לא ידוע לי על ספר זה. ועי' בספר על התחוקה לעיל שער א פ"ו.

שיקבע הלכה לדורות, והרי על איסורי דרבנן נקבע מכות מרדות לדורות¹⁰, וודאי שאין רבינו יהונתן ז"ל חולק על הרמב"ם ז"ל (וידוע היחס של רבינו יהונתן הכהן מלוניל ז"ל כלפי רבינו הגדול ז"ל), והרי זה מתמיה, ולא מצינו לענין עונש מכת מרדות שחילקו בין שהדור צריך לכך, שיש חשש מיוחד שלא יפרצו, ובין אם אין חשש כזה. ואם תאמר שבדבר שהוא מדרבנן תמיד יש חשש זה, שבכל דור ודור היו צדוקים או קראים, וד"ל, הרי למדנו מכאן שהתנאי שלא תיקבע הלכה לדורות אינו נוהג כשתמיד יש חשש זה. ומעתה הענין המסובך שדיברתי עליו לעיל, היינו איך נעמוד ונתקן לענוש על עבירות הנ"ל בתור דין קבוע, וגם לענוש שלא עפ"י עדות דבר תורה וכו', הנה ההוכחה הזאת מלשונו של רבינו יהונתן ז"ל היא כנראה מוציאה אותנו ממנו, וד"ל. ומיהו לפי דרכנו למדנו שהם ז"ל לא סברו את סברתי המבוארת לעיל בארוכה (שער ראשון, סוף פ"ו), שבענין קנס של עושי עוול בין אדם לחבירו לא הוצרכו לכלל הנ"ל לגמרי, שהרי המדובר במיוחד כאן הוא בגזלנות. וגם מרש"י, סנהדרין כז, א"כ משמע כך, שלענין הכהיית עין מביא מהא דבי"ד מכין ועונשין וכו' שזה נוגע לדין רוצח, וכן בהא דרב הונא קץ ידא ג"כ מביא משם¹¹.

ואעפ"כ אין דבריי מופרכים, ע"י כך, אם הסברא כשהיא לעצמה תתקבל על דעת חבריי שליט"א, שכבר אמרו חז"ל (חולין ו, ב), מקום הניחו לו להתגדר, גבי חזקי' מלך יהודה שביער את נחש הנחושת, שהרי ודאי שדוד היה גדול ממנו ומכל הבאים אחריו עד משיח צדקנו, וכן בענין רבינו הקדוש (שם), אלא שדוד והמלכים הצדיקים עד חזקי' לא מצאו עוז בנפשם בכל גדולתם לכתת דבר שנעשה ע"י משה מפי הגבורה, וחזקי' מצא טעם, משום למיגדר מילתא, והודו לו חכמי דורו (פסחים נו, א), ואף אנן יתמי דיתמי אפשר שמקום הניחו לנו רבותינו ז"ל רש"י וכו' שאנו עפר ואפר תחת כפות רגליהם, וק"ו משם לכאן, שבעצם הדבר אין אנו ח"ו חולקים עליהם, אלא מוסיפים על דבריהם ז"ל, שרבינו יהונתן לא אמר דבר הסותר את הסברא הנ"ל, ורש"י ז"ל פירש עפ"י הכלל, לפי שלא הוצרך לחידוש סברא זו להלכה למעשה. ועוד, סוף סוף לא יסכימו האומות למדינה שלא יקבעו בה העונשים לפשעים הנ"ל, וכיוצא בהם, ונמצא שזה בעצם דינא דמלכותא. ועוד יותר מזה, דין המלכות, ובזה הכל מודים שיש כח ביד המלכות אפילו מלכות זרה "שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו", ומכש"כ שלא נאבד עולמנו מפני הפושעים, ויענשו הפושעים ויחזרו ויענשו, כשעונשם מוכרח לתקנת האומה כולה, ודומני שאין צורך להאריך יותר בזה.

10 אולם עיין (כסף) [מגיד] משנה מלווה ולוה פכ"ד הלכה ו' שלא כל מי שעבר על ל"ת של דבריהם מכין אותו מכות מרדות. ויש לעורר עוד שהרי כשקונסין גנב וכדומה במלקות יתר על התשלומין הרי"ז ככחינת לוקה ומשלם, אלא שבדבר שהוא משום קנס רבנן לא שייך אין לוקה ומשלם, וא"כ זהו החידוש, שאע"פ שעל עבירה דרבנן יש מכות מרדות, בקביעות, מכ"מ להטיל מכות, או אפילו מאסר, נוסף על התשלומין, יש בזה מן החידוש שצריך להשמיענו.

כא כז, א ד"ה ליכיהו לעיניה.
כב סנהדרין נח, ב ד"ה קין ידא.

תפיסת הצורך ועריכת משפטו. ההוראה הזאת הוציא רבי מנחם מנדל קרוכמל⁵, תלמידו של הב"ח, שבשלפי גזירת ת"ח החובה מוטלת על קהילות ישראל לרדוף אחרי המרצחים, ומוסיף: "צריך להוציא ממונו על זה ככל מצות-עשה מן התורה. ונכון שההוצאות יתנו מתוך הקהל, כדי לגדור פירצה. שאם חס ושלום לא יהיו נוקמים מן הרוצח, יהיה דמם של בני-ברית ח"ו הפקר, ויוסיפו לעשות כאלה ח"ו, לכך צריכים כולם לסייע לזה. וכן נהגו כמה פעמים, ועשינו עם פרנסי הדור, שהיו מעמידים גואלים לרדוף אחר הרוצחים. ואפילו כשהיינו יודעים שלא נוכל להוציא מכוח אל הפועל להתנקם מן הרוצח, אפילו הכי היינו מעמידים גואלים, לרדוף אותם בדין, כדי שיהא מפורסם, שאין דמם של בני-ברית הפקר".

אנו רואים, שגם בספרות הרבנית עיקר המגיע להעניש את הרוצחים לא היה רגש הנקמה גרידא, אלא השקידה על תיקון החברה, בחינת "וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד"⁶, כדי שיוודע למרצחים, שהם עתידים ליתן את הדין על פשעיהם. הרעיון הזה משתקף גם בהכרעתו של המ"ם מירונבורק⁷, שמצוות רדיפות הפושעים דוחה אפילו שבת, כי הוא "כמו פיקוח נפש דדוחה שבת, ושפיר עשו גואלי-הדם שיצאו חוץ לתחום כדי להשיג הרוצח, אם לא יכלו להשיגו זולת זה, דכל רוצח הוא ליה כמו רודף אם לא ימות". הר"ם מירונבורק הפליג בזה עוד יותר מקודמיו, שלפי דעתו, תפיסת הרוצחים והענשתם הן כמו פיקוח-נפש בשביל הנשאים בחיים הדוחה כל מצוות התורה, היות ובלג יראת העונש יוסיפו הפושעים בתועבותיהם להפיץ רצח ושנאה ליהודים, ויסכנו את קיום עמנו.

ב

מי הוא הקטיגור במשפט כזה? לפי ההלכה מוטל על גואל-הדם להיות גם התובע לפני בית-הדין ולהוכיח את אשמת הרוצח. אולם אם גואל-הדם אינו רוצה או אינו יכול להיות התובע, וכמו בנידון שלנו, שמן הנמנע שגואל-הדם יופיעו כולם לפני בית-המשפט, על בית הדין להעמיד קטיגור להביא ראיותיו לחיוב הנאשם. וכן נאמר בתלמוד⁸, שבמקרה כזה "בית-דין מעמידין לו גואל-הדם". מעשה ממשלת-ישראל, שהעמידה את היועץ המשפטי בתור גואל-הדם, הטוען בשם כל נגועי השואה, הוא איפוא כדין תורה. וכן מסכם הפירוש הקדמון המיוחס לרבי נסים מגירונדה⁹: "מצוה היא, שגואל-הדם יטעון טענותיו בפני בית-דין על שראוי להמיתו, ואם אין לו גואל-הדם, בית-דין יעמידו אדם אחר שיטעון בחובת הרוצח".

אין ספק, שלפי משפט התורה מוסמכת מדינת ישראל ובית דינה למנות קטיגור להאשים את החשוד, ולא עוד אלא שעל פי התורה מוסמכת המדינה להקים בית-דין משלה, שיחרוץ משפטיו לפי התחיקה של נבחרי המדינה בבית-המתוקקים, אם שליטי המדינה רואים הכרח בכך לביטחון העם והגנת אזרחיה. כי מלבד משפט התורה המסור לסנהדרין, הסמיכה התורה גם את המלך, וכל הנהגת המדינה בזמן שאין

5. בספרו "צמח צדק", סימן קי"א, שהופיע בשנת תל"ה באמשטרדם, ונקרא צמח צדק הראשון, להבדיל מ"צמח צדק" השני של האדמו"ר החב"די רבי מנחם מנדל שניאורסון.

6. דברים י"ז, י"ג. 7. מובא בסוף ספר שו"ת מהר"י ווייל.

8. סנהדרין, מ"ה. 9. שם.

מלך, לחוק חוקים ולכונן בתי-משפט, אם השעה צריכה לכך, ואף אם השיפוט הממלכתי הזה שונה מן השיפוט התורני. בהתאם לדעת התלמוד בזה פוסק הרמב"ם¹⁰: "אם רצה מלך ישראל להרגם בדין המלכות ותקנת העולם, הרשות בידו. וכן אם ראו בית-דין להרגם בהוראת שעה, אם היתה השעה צריכה לכך, יש להם רשות כפי מה שיראו".

סמכות זו למשפט המדינה היתה נחוצה, כי לפי משפט התורה כמעט בוטל עונש המות כליל, היות המשפט התורני דורש התראה קודמת למעשה, ושהרוצח יענה למתרה, שלמרות האיסור הוא יעשה את מעשהו, ובלי מענה זה אי-אפשר לדון איש למיתה, דבר שהוא נמנע המציאות. ולפיכך הסמיכה התורה את שלטון העם להקים לעת הצורך שיפוט ממלכתי, שאינו כפוף לכל הגבלות התורה בדיני נפשות. הרמב"ם¹¹ מגסח את החוק היסודי הזה של התורה לאמר: "כל ההורג נפשות שלא בראיה ברורה, או בלא התראה, אפילו בעד אחד... יש למלך רשות להרגו ולתקן העולם", אף-על-פי שחוק מפורש הוא בתורה: "לא יומת על פי עד אחד"¹².

אמרנו, שאף בזמן שאין מלך, כמו בממשל דימוקרטי של מדינת ישראל, יש רשות וגם חובה, לכל הנהגת המדינה להקים שיפוט ממלכתי לעת הצורך. תחיקת התורה הסמיכה איפוא שתי שיטות של שיפוט במדינה: שיפוט תורני ושיפוט ממלכתי, אף במדינה שאין בה מלך. וכן הורה הרב קוק¹³, שבזמן שאין מלך "כיוון שמשפטי המלוכה נוגעים גם למצב הכלל של האומה, חוזרים אלה הזכויות של המשפטים ליד האומה בכללה, וכל שופט, שקם בישראל, דין מלך יש לו לענין כמה משפטי המלוכה, שהם כלל צרכי האומה הדרושים לשעתם ולמעמד העולם". ויש שתמהו על דברי הרב קוק אלה, אולם כבר הוכחתי במקום אחר, כי הוראה זו יצאה מפי הרמב"ן¹⁴ המחליט, שאף הזכות החשובה של המלך להכריז מלחמה, עוברת גם הוא לכל שלטון המדינה, אם אין מלך, וכמוכח שהוא הדין גם לשאר זכויות שבמשפט-המלך, והוא כותב: "מצוה על המלך, על השופט, או למי שהעם ברשותו, להוציא לצבא במלחמת רשות או מצוה". הרמב"ן רואה איפוא, כהרב קוק, את הסמכות שנותנת התורה למלך בתחום השיפוט והנהגת העם, לא לזכות אישית, אלא זכות המדינה, שהמלך הוא נציגה, ולפיכך בזמן שאין מלך נותנת התורה זכות תחיקת המלוכה ושיפוטה לכל נציגות אחרת של המדינה. הבירור הזה הוא דבר בעתו, הואיל וראיתי לסופרים דתיים אחדים, השוללים את זכות השיפוט על אייכמאן, מפני שאין בית-המשפט הירושלמי כפוף לתחיקת התורה. וכבר הרחיב את הדיון על זה הר"ן בדרשותיו¹⁵, ובא לידי מסקנה, שמן התורה יש זכות-הקיום לשתי שיטות השיפוט: בתי-דינים המיוסדים על דיני משפט התורה, ובית-משפט המדינה מכוח המלך, או שלטון אחר של המדינה, המושתת על תחיקת המלך, או בית-הנבחרים של העם, המתחשב בצרכי השעה ובנחיצות תיקון החברה והגנתה לפי תנאי אותו זמן. אמור מעתה: בית-דין הירושלמי מוסמך גם על-פי התורה לשיפוט משפט צדק את פושעי הנאצים על-פי החוקים שנתקבלו בכנסת.

10. רמב"ם, הלכות רוצח, פ"ב. 11. שם, הלכות מלכים, פ"ד ה"י. 12. דברים יז, ו.

13. בספרו משפט כהן, עמ' שלו. 14. בסוף ספר המצוות. 15. דרשות הר"ן, דרוש יא.

שו"ת משנה הלכות חלק ט סימן שיז

מי שהיה חבוש בבית האסורין ורוצה לקבל רבנות אי צריך להודיע מזה להקהילה

בדבר שאלתו רב שהוא מועמד לקבל רבנות בבית הכנסת אי מחויב לספר לראשי הכנסת שלפני זמן היה נתפס והובא בערכאות על חטא "מייל פראָד" בלע"ז (Mail Fraud) ונידון בדיניהם לחצי שנה בבית סוהר וישב חצי שנה.

תשובה. לפענ"ד ליכא שום חיוב לפרסם מאסרו אם לא שאלוהו על זה. ומיהו אם שאלוהו על זה צריך להגיד. ואפרש דברי. בגמ' סנהדרין ד' ז' אמר ריש לקיש כל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נוטע אשרה בישראל שנאמר לא תטע לך אשרה כל עץ וגו' אמר רב אשי ובמקום שיש ת"ח כאילו נטעו אצל מזבח שנאמר אצל מזבח ה' אלקיך ובספרי פ' דברים אזהרה להממונה להושיב דיינים שלא להושיב דיין שאינו הגון שנאמר לא תכירו פנים במשפט הובא ברמב"ם פ"ג מסנהדרין, ובשו"ת מהרי"ק שורש קי"ז מבואר דהקרא דלא תטע אשרה הוא אזהרה להעמיד דיין דאינו הגון מפני רשעו דכוונת התורה דאעפ"י שהוא אשרה צומחת דהיינו שיש לו כשרון צמיחות דעות וחושב מחשבות לברר הלכה ואפילו חכם טובא אסור להעמידו מפני רשעו והקרא דלא תקים לך מצבה היא אזהרה שלא למנות דיין שאינו גמור.

מבואר תנאי במינוי הדיין, א) שיהיה דיין חכם בחכמת התורה ב) שלא יהא רשע. ומבואר דהמעמיד דיין שאינו הגון אפילו הוא חכם גדול בחכמת התורה רק שאינו הגון מפני רשעתו הרי הוא בכלל מעמיד דיין שאינו הגון, והמעמיד עובר בל"ת. ומיהו אפילו מי שהוא חכם ואינו רשע לא די בזה שאינו בעל עבירות ואינו רשע אלא צריך שיהיה יר"ש והגון במדות טובות ולשון הרמב"ם פ"א מה' מלכים ה"ז כל המעמיד דיין שאינו הגון כו' וכל מי שאין בו יראת שמים ואעפ"י שחכמתו מרובה אין ממנין אותו למינוי מן המינויים שבישראל ועיין ש"ע ח"מ סי' ח' ס"א ובברכ"י שם אות א' ובחינוך מצוה תי"ד כתב כשם שראוי להיות הדיין יודע דיני התורה כמו כן צריך להיות בעל מדות ואדם כשר כדי שלא יאמרו לו הנדון טול קורה מבין עיניך כלומר קשט עצמך ואח"כ קשט אחרים ע"ש. ובש"ע ח"מ הנ"ל דיין אף על פי שיש בו יר"ש עוד צריך שיהא הגון במדות וכעין זה כתב הרמב"ם בסה"מ מצוה רפ"ד ועוד ופשוט דדיין או רב צריך להיות לדוגמא ולכבוד ולתפארת להנהיג עדתו בדרך ה'.

ומיהו דיין שחטא מה דינו מבואר בח"מ סי' ל"ד הל' עדות ס"כ הפסולים להעיד כגון המוכסים והאפיקורסים והמומרים, ואפ"ה מומר שחזר בו וקיבל עליו תשובה כשר מיד ועיין סמ"ע וש"ך שם ואפילו מי שנתחייב מלקות ונלקה כיון שנלקה הרי הוא כאח"ך וחוזר לכשרותו וכן כל שאר עדות הכלל שאין לך דבר שעומד בפני התשובה וכל מי ששב אפילו עבר כמה עבירות וחזר בתשובה הרי הוא כשר להעיד וקיי"ל דכל הכשר להעיד כשר לדון וממילא מי שחטא ושב מותר להיות דיין ולא מצינו בשום מקום שיהא חיוב לאדם לפרסם עונותיו בסתם על לא צורך ולבזות עצמו על לא דבר וכבר הזהירנו שלא להונות בעלי תשובה ושלא לומר זכור מעשיך הראשונים אפילו אלו היו מקודם בעלי עבירות מדיני תורה ממש והדרו בתיובתא, ואדרבה

אמרו במקום שבע"ת עומד אין צדיק גמור יכול לעמוד, ואפילו למ"ד דצדיק גמור גדול מ"מ ח"ו אין בבע"ת שום פסול לאחר ששב.

וכל זה אפילו היה נתברר חטאו ע"פ התורה והיה נענש בעונשי ב"ד המבוארים בתורה אבל מי שנתפס בערכאותיהם ונאסר בבית הסוהר ודאי קיל הוא דהגם שודאי צריכים אנחנו להתנהג ע"פ חוקי המדינה וכ"ש במלכות של חסד במדינה זו שנותנים לנו להתנהג ולהחזיק מצוות התורה בלי מפריע מחוקי הממשלה ומי יכול להיות כפוי טובה מ"מ לענין לפסול אדם מלהיות רב ע"י שנענש בערכאותיהם ח"ו לא תהא כזאת בישראל וכמה מגדולי ישראל שישבו בתפיסות שנאסרו ע"י העכו"ם מזמן התנאים ואילך עד דורנו אנו שנתפסו ע"י מסירות או בכלל מחמת רשעת המלכות וח"ו לא צפצף אדם לפסול אדם מישראל לשום שררה ע"י שהי' נתפס ונדון בערכאותיהן שלא כרצוננו ואין אנו סומכין בזה על דיניהם כי מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום דיני ישראל רק לישראל נאמרו וב"ד של ישראל הוא דראוי לדון את בני". ולכן אין אנו סומכין כלל על דיניהם בזה והי' כלא הי' ובפרט שהוא כבר לאחר המעשה והרי הוא עכשיו חפשי ולכן פשוט אם הוא ראוי להיות רב והיינו שהוא תלמיד חכם ויר"ש כולו מחמדים במדות טובות יכול הוא להיות רב בישראל ואין עליו שום חיוב לספר לראשי הכנסת שהי' במאסר לחצי שנה.

אלו דברי יושר הנאמרו בזה ואם יש את מע"כ לדעת עוד פרטים נא להודיענו. בכבוד והוקרה, מנשה הקטן

To see the **עמודי אור** mentioned on the show [click here](#)

שולחן ערוך אורח חיים הלכות יום הכפורים סימן תרו סעיף א

עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שיפייסנו; אפילו לא הקניטו אלא בדברים צריך לפייסו.

רמב"ם הלכות דעות ריש פרק ה

כשם שהחכם ניכר בחכמתו ובדעותיו והוא מובדל בהם משאר העם, כך צריך שיהיה ניכר במעשיו במאכלו ובמשקו ובבעליתו ובעשיית צרכיו ובדבורו ובהילוכו ובמלבושו ובכלכלו דבריו ובמשאו ובמתנו, ויהיו כל המעשים האלו נאים ומתוקנים ביותר, כיצד תלמיד חכם לא יהיה גרגרן אלא אוכל מאכל הראוי להברות גופו, ולא יאכל ממנו אכילה גסה, ולא יהא רודף למלאת בטנו כאלו שמתמלאין ממאכל ומשתה עד שתיפח כריסם, ועליהם מפורש בקבלה וזריתי פרש על פניכם, אמרו חכמים אלו בני אדם שאוכלין ושותין ועושין כל ימיהם כחגים, והם האומרים אכול ושתה כי מחר נמות, וזהו מאכל הרשעים, ושלחנות אלו הם שגינה הכתוב ואמר כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום, אבל החכם אינו אוכל אלא תבשיל אחד או שנים ואוכל ממנו כדי חייו ודיו, הוא שאמר שלמה צדיק אוכל לשובע נפשו.

לחם משנה הלכות דעות פרק ה הלכה ד

אף על פי שאשתו של אדם מותרת וכו'. בגמרא ברכות (דף כ"ב) אמרינן שלא יהא ת"ח מצוי אצל אשתו כתרנגול ולא דוקא ת"ח ובפכ"א מהל"א איסורי ביאה כתב רבינו אין דעת חכמים נוחה למי שמרבה בתשמיש וכו'. ולכך יש לתמוה קצת על רבינו בדין זה וקצת דינים אחרים אשר בפרק זה הם נוהגים בכל כגון לא יהיו שניהם שכורים ולא עצלנים וכו' כל זה כתב ג"כ בפכ"א מהלכות איסורי ביאה ולא היה ראוי לכתוב כאן אלא הדברים המיוחדים לת"ח כמו שהתחיל בתחלת הפרק כשם שהחכם וכו' דמשמע דכל אלו הם דברים מיוחדים לת"ח. ואולי י"ל דאפילו הדברים הנוהגים בכל שאר העם הנזכרים כאן כתבם גבי ת"ח מפני שהוא צריך להזהר בהם ביותר:

שו"ת הרמ"א סימן י

גרסינן בסנהדרין פרק ארבע מיתות אר"י שבע מצות נצטוו בני נח דאמר קרא ויצו ה' אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל ויצו אלו הדינים, וכן הוא אומר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו' ה' זו ברכת השם, וכן הוא אומר ונוקב שם ה' וגו' אלהים זו ע"ז, וכן הוא אומר לא יהיה לך אלהים אחרים וגו' כו', עד כי אתא רבי יצחק תני איפכא, ויצו זו ע"ז אלהים זה דינים דכתיב ונקרב בעל הבית אל האלהים אלא ויצו זו ע"ז מנ"ל. רב חסדא ורב יצחק בר אבדימי חד אמר סרו מהר מן הדרך אשר צויתם עשו להם וגו' וחד אמר עשוק אפרים רצוץ משפט כי הואיל הלך אחרי צוי פירש"י ז"ל: עשוק אפרים מיד שונאיו ורצוץ על ידי משפטיו של הקדוש ברוך הוא, הואיל והלך אחרי צווי נביאי הבעל. ופריך בגמרא מאי בינייהו פירוש בין ר"ח ור"י בר אבדימייא ומשני: איכא בינייהו כותי שעשה ע"ז ולא השתחוה לה, למ"ד עשו משעת עשייה מחייב, למ"ד כי הואיל הלך אחרי צו עד דאזל בתרה ופלח לה, ע"כ סוגית הגמרא.

ויש לנו להקשות על בעל התלמוד, למה פריך מאי בינייהו על משמעות דורשין של רב חסדא ורב יצחק בר אבדימי יותר מעל רבי יוחנן ורבי יצחק דפליגי אי ויצו הוא ע"ז או אלהים, הלא גם הם אין ביניהם רק משמעות דורשין. ולכן נראה לומר שאין צריך לפרש חלוק שבין רבי יוחנן ורבי יצחק, כי הוא ברור כשמש בצהרים כי רבי יוחנן הלומד דינים מויצו סובר שבין נח אינו מצווה רק לשמור המנהג המדיני ולדון בין איש ובין אחיו ובין גרו משפט יושר, אבל אינו בדרך דיני ישראל שמסרם לנו משה מסיני, רק הוא חק נימוסי. ולכן לומד דינים מפסוק ויצו ולומד הג"ש מדכתיב כי ידעתיו וגו', שעדיין לא ניתנה התורה ולא היה לאברהם דינים אלו שניתנו לנו בסיני. ואף על גב דדרשינן עקב אשר שמע אברהם בקולי מלמד ששמר אברהם אפילו עירוב תבשילין אם כן שמע מינה שהיה נוהג כפי התורה והמצוה אפילו מצוה מדרבנן. מכל מקום נוכל לומר אם הוא שמר אנשי ביתו לא שמרו רק החק הנימוסי הנמסר להם, דהיינו ז' מצות בני נח. דמי לנו גדול מאדוננו אבינו יעקב ע"ה אשר נשא שתי אחיות. אלא ע"כ צריכין אנו להודות ולומר כי הכתוב שאמר למען אשר יצוה וגו' לא קאי רק אאותן שבע מצות של בני נח. ולכן סובר ר"י דלמדין דיני בני נח מויצו, כי דיני בני ישראל לחוד ודיני בני נח לחוד. ורבי יצחק רוח אחרת עמו, ולומד דינים מאלהים בג"ש דונקרב בעל הבית וגו', כלומר וסובר שדיני בני נח הן אותן דינים שנצטוו ישראל בסיני ולכן לומד אותן מקרא הנאמר בסיני והכל אחד. כן נראה לפרש סוגיא זו.

ואף כי הרמב"ם פסק בהלכות מלכים שאין מצווין לדון רק בשבע מצות שלהן, מכל מקום באותן מצות מחוייבין לדון בדין ישראלטו והנדון שלפנינו שהוא הגזל הוא אחד משבע מצות שלהן. /הערה זו מתייחסת למילים בהלכות מלכים/טז גם נראה לפסוק כרבי יצחק מדשקלא וטריא הגמרא בתריה למיפרך מאי בינייהו כו'. ועוד אחרת, מדפריך בגמראיז דינין בני נח איפקוד והתניא עשר מצות נצטוו ישראל במרה, שבע מצות בני נח והוסיפו עליהן דינין ושבת וכבוד אב ואם, ומשני אמר רבה בר אבוהיח לא נצרכה אלא לעדה ועדים והתראה. והנה רש"י ז"ל פירש עדה ועדים להיות דנין בסנהדרין של כ"ג, כדאמרינטי עדה שופטת ועדה מצלת, ובן נח אינו מוזהר בהכי כדילפינן לקמנך דבן נח נהרג בעד אחד ודיין אחד. והדר פריך בגמרא א"ה מאי והוסיפו עליהם דינים. אלא אמר רבא, לא נצרכה אלא לדיני קנסות. ופירש"י בשכלו הבהיר: דיני קנסות, דבן נח אינו מוזהר על דיני קנסות דכתיב ויצו, והתם גבי אברהם כתיב צדקה ומשפט דהיינו דינין, וקנסות לאו משפט הוא דקנסינן ליה טפי מדיניה. הדר פריך בגמרא, אי הכיכא הוסיפו עליהם בדינין מיבעיא ליה, פירוש דהוה משמע שהוסיפו עליהם בהלכות דינין, אבל גם כן היו להם דינין כבר. ושקיל וטרי עד דקאמר: אלא אמר רבא, האי תנא תנא דבי מנשה הוא דמפיק דינין וברכת השם, ועייל סירוס וכלאיםכב דתניא כו', ע"כ הסוגיא.

והנה נדקדק ונאמר שמוכח הוא מזה שהלכתא היא כרבי יצחק, שעל כל דיני ישראל בכלל ובפרט נפקדו. דאם לא כן אלא שהיה להם מקצת דינים, למה ליה לרבא בתחילת סברתו שלא ידע א"כ בדינין מיבעיא ליה, לדחוק ולומר לא נצרכה אלא לדיני קנסות, הלא גם כן בדיני משפט נמי יש מהן שלא נצטוו. והיה לו לומר בקצרה, לא נצרכה אלא לשאר דינינך שלא נפקדו מתחילה. אלא ע"כ צריכין אנו לומר שהלכתא היא כרבי יצחק, שעל כל הדינין ביחד נפקדו כדרך שניתנו לישראל בסיני. גם מבעל המאור הגדול רש"י ומלשונו הזכה, יכולין אנו לדקדק דהלכתא היא כרבי יצחק, מדהוצרך להביא ראייה על כל דבר שניתוסף שאינו בבני נח, כגון עדה ועדים והתראה ודיני קנסות. משמע דוקא היכא שיש לנו ידים מוכיחות שלא נצטוו, אבל במה שאין לנו לא נוציא אותו מכלל לאחלק אותו, רק הוא בכלל דיני ישראל. ואם יתחכם אדם לומר הלא רש"י ז"ל נקט קרא שמביא רבי יוחנן, שפירש גבי אברהם כתיב צדקה ומשפט, אם כן שמע מינה שפוסק כרבי יוחנן. אי משום הא לא איריא, די"ל דחדא מינייהו נקט, אף כי רבי יוחנן הנאמר במימרא ראשונה. אבל מכל מקום שג"כ הוא מחותן לרבי יצחק, דונקרב בעל הבית וגו' נאמר בדיני שומרים ולא בקנסות. א"כ מכל הלין ש"מ שבן נח מוזהר בכל דיני ישראל ככל חקותיו ומשפטיו.

ואם יטעון הטוען שמא ההלכה היא כדתנא דבי מנשה דאפיק ד"ב ועייל ס"ך כד זה אינן דברים של טעם, דהא ר' יוחנן ור' יצחק טפי היו יודעין הברייתא יותר ממנו ולא שתו לבם לדבריה, כי היו יודעים שאינה עיקר ולא מיתניא בי ר' חייא ור' אושעיה. ומטעם זה הכה פסק האלפסי, ומייתי בסמ"ג כאמימר ורבא גבי בור הגולהכז אף על פי שהירושלמי פליג עליהם, ועיין שם בדבריהם. ואין להקשות ולומר דהרי בפרק השוכר את הפועליםכח אמרו אסור לכותי לסרס בהמה שלנו, דסבירא לן כרבי חדקא שאומר בני נח מצווין על הסירוס, ועודכט משום לפני עור לא תתן מכשול, וכן מייתי לה בסמ"ג לפסק הלכהל א"כ ש"מ היה לנו לומר דהלכתא כתנא דבי מנשה דמפיק ד"ב ומעייל ס"ך, וא"כ הדרא קושיא לדוכתה דבני נח לא נצטוו אדינין. דאדרבא דהיא הנותנת, דמדקאמר לשם כרבי חדקא ולא אמר כתנא דבי מנשה ש"מ דלית הלכתא כוותיה

בדינין וסרוס, אלא כר' חדקא דמפיקלא סירוס לחוד. ואין להקשות מדתניא פ"ק דע"ז תני ר' יוסף: מאי דכתיב עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים מה ראה ראה שבע מצות בני נח שקבלו עליהם ולא קיימום, כיון שלא קיימום עמד והתירן להם. א"כ ש"מ שבן נח אינו מצווה עתה מצוה כלל. זה אינו כלום, שהרי הקשו בגמרא: אתגורי אתגור, א"כ מצינו חוטא נשכר. ומשני: אמר רב יוסף לומר אף על פי שהן מקיימין אותן אין מקבלים עליהם שכר, אלא כמי שאינו מצווה ועושה, דאמר ר' חנינא גדול מצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה. ופירש"י ז"ל: מה שיותר אינו טובתן אלא שאינן מקבלין שכר אם מקיימים, ע"כ. א"כ ש"מ שעדיין הם מוזהרים כבראשונה.

א"כ הוכחנו וביררנו שדנין בני נח בדיני ישראל הואיל ומצווה עליהם. ואם בכל זאת יתעקש המתעקש לאטום אזנו משמוע דבר זה, ורוצה לחלוק ולומר שדיניהם של בני נח אינן כדינינו אף אנו נאמר לו כלך מדרך זו, דגרסינן בב"ק פרק הגוזל בתראה תניא, ישראל וכותי שבאים לפניך לדין אם אתה יכול לזכותו בדיני ישראל זכה ואמור לו כך דיננו. בדיני אומות העולם, זכה ואמור לו כך דינכם, ואם לאו באין עליו בעקיפין דברי ר' ישמעאל. ר' עקיבא אומר אין באין עליו בעקיפין מפני קדוש השם. פירש רש"י: בעקיפין בעלילתו עד שפוטרין הישראל, ע"כ הסוגיא. ושמעין מן הכא, דע"כ לא פליגי ר"ע ור"י אלא לבוא עליו בעקיפין, אבל לדון אותו בדיני ישראל כ"ע לא פליגי שדנין אותו, וצריך לשמור כשידנו תקיפה עליהם.

והואיל וביררנו והוכחנו שדנין כותי בדיני ישראל ונידון כותי עם ישראל כשני נימולים, נבוא ונקפץ אל המקום אשר דברינו הולכים לשם ונדבר על המעשה אשר נעשה בעולם. הנה הוא איש בארץ לועז אשר נודע שמו במרחקים.

תומים סימן קי ס"ק ג

ולא קיבל עליו שלא ליקח ריבית. כן משני בגמרא (ערכין כב א), והא דלא מוקי גמרא בפשוט שקבל על עצמו לקיים ז' מצות בן נח כגר תושב והוא גוי כשר, וכפי מש"כ הרמ"א בתשובה סימן יו"ד בן נח מצווה על הדינים היינו בדיני ישראל בכל אופן בלי שינוי וא"כ דיינין ליה כדינינו, אבל ריבית שקל דמפורש בתורה להתירא כמש"כ התוס' ב"מ דף ע' ע"ב ד"ה תשיך, ע"ש. וליכא למימר דתקנת חכמים אינו בכלל הדינין דמצות בן נח, והך להמתין ומבלי להזקק לנכסי יתומים קטנים תקנתא דרבנן, דמ"מ אח"כ דפריך מברייתא אין נזקקין לנכסי יתומים אלא מזיבורית פריך ג"כ אי בנכרי מי צאית ומשני שקבל לדון בדיני ישראל ופריך רבית איך שקיל וכו', ובזו דבר תורה בע"ח בזיבורית. ומזו לכאורה ראיא דלא כרמ"א דלא נצטוו רק לעשות דין ומשפט אבל אף כפי נימוסיהם שפיר דמי.

ונראה לדעת הרמ"א דהגמרא ביקש לשנויי אף לרב פפא דאמר טעמא דאין נזקקין משום יתמי לאו בני מיעבד מצוה ניהו, והיינו דס"ל שעבודא לאו דאורייתא כמש"כ הרמב"ן (ב"ב קעו א), ועיין לעיל סימן ל"ט בדברי הש"ך (סק"ב) ובמה שכתבנו שם (סק"ב), ויתומים כשיגדלו דחייבים לשלם הוא מתקנת חכמים, וא"כ אף דאמרינן דגם לגוי צריכין לשלם היינו משום לא פלוג בין ישראל ובין גוי, אבל ברבית שעלה דאינו במציאות בישראל אף לגוי לא תקנו ואינו בכלל פרעון מצוה ואינם משלמין כפי הדין רבית כלל, ושפיר פריך רבית איך שקיל לא מתורת איסור רק דאין יורשים מחויבים לשלם כלל, ודו"ק.

רוח חיים אבות פ"ה מ"י

שְׁלִי שְׁלָךְ וְשְׁלָךְ שְׁלִי עִם הָאָרֶץ.

רְצוֹנוֹ לֹאמַר, דְּבַנְי נַח גַּם פֶּן נְצֻטּוּוּ עַל הַדִּינִים, כְּמֵאמַר חֲזוֹ"ל (סְנֵהֲדִין נ"ז, א'), רַק לֹא נִתֵּן לָהֶם תּוֹרָה בְּזָה, אֵיךְ וּמָה, רַק מָה שֶׁהַשֶּׁכֶל גּוֹזֵר. וְאִם הֵם עוֹשִׂים הַפֶּךָ הַשֶּׁכֶל, הֵם הָיוּ חַיִּבִים מִתָּה, וְזֶה הַמְדָּה לְבַנְי נַח. אֲבָל יִשְׂרָאֵל נְצֻטּוּוּ עַל פִּי הַתּוֹרָה, כָּל דִּין בְּפֶרֶט, וְכִמוֹ שֶׁפְּתוּב (תְּהִלִּים קמ"ז, כ') "מִגִּיד וְגו' חֲקִיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל לֹא עָשָׂה כֵן וְגו'", כִּי לְבַנְי נַח נִמְסַר רַק אֶל שֶׁכֶלָם. וְהִנֵּה עִם הָאָרֶץ מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁמִּתְנַהֵּג בְּדִינִים עַל פִּי הַשֶּׁכֶל, וְלֹא עַל פִּי הַתּוֹרָה, יָכוֹל לְהִיּוֹת עַל פִּי הַתּוֹרָה לְהִפְךָ, דְּהִינּוּ שְׁלָךְ שְׁלִי, וְלִפְעָמִים שְׁלִי שְׁלָךְ.

תלמוד בבלי מסכת נדה דף סא עמוד א

תנא: הוא הבור שמילא ישמעאל בן נתניה חללים, דכתיב והבור אשר השליך שם ישמעאל את כל פגרי אנשים אשר הכה ביד גדליה. וכי גדליה הרגן? והלא ישמעאל הרגן! אלא מתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח ולא חש - מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן. אמר רבא: האי לישנא בישא, אף על פי דלקבולי לא מבעי - מיחש ליה מבעי. הנהו בני גלילא דנפק עלייהו קלא דקטול נפשא, אתו לקמיה דרבי טרפון, אמרו ליה: לטמרינן מר! אמר להו: היכי נעביד? אי לא אטמרינכו - חזו יתייכו, אטמרינכו - הא אמור רבנן האי לישנא בישא, אף על גב דלקבולי לא מבעי - מיחש ליה מבעי, זילו אתון טמרו נפשייכו.

חפץ חיים לשון הרע כלל ו סעיף י

אף על פי שביררנו דקבלת לשון הרע דהיינו להחליט בלבו שהדבר אמת אסור מן התורה, מכל מקום אמרו חז"ל דלחוש מיהו בעי. וביאור הדבר דצריך לקבל את הדבר בדרך חשש בעלמא היינו רק כדי לשמור את עצמו ממנו שלא יגיע לו היזק על ידו, ולא יהיה זה הדבר אפילו בגדר ספק, דמעמידין לאדם בחזקת כשרות, ולכן מחוייב עדיין להיטיב עם הנידון בכל הטובות שצוותה התורה לשאר אנשים מישראל כי לא נגרע ערכו בעיניו על ידי הלישנא בישא לשום דבר רק שהתורה התירה לחוש ללישנא בישא לענין לשמור את עצמו ואת אחרים ממנו, ועל כן כתבו הפוסקים דמה שמותר לחוש היינו היכא שיוכל לבוא לידי היזק לו או לאחרים אם לא יחוש לו (דבר זה דלאחרים צריך ביאור רחב ועיין פה בבאר מים חיים ולקמן בחלק ב' בכלל ט' ע"ש היטב כי שם נרחיב בזה בעז"ה) אבל בענין אחר אסור לחוש ללשון הרע ולהאמינו כלל.

חפץ חיים לשון הרע - באר מים חיים כלל ו ס"ק כח

אין לקבל דבריהם לאמת. שז"ל הגמרא בגיטין (דף מ"ז ע"א) ההוא גברא דזבין נפשיה ללודאי, אתא לקמיה דרבי אמי אמר ליה פירקן, פי' פדיני, ורצה ר' אמי לפדותו, אמרו לו רבנן לרבי אמי האי ישראל מומר הוא דקחזו ליה דקאכיל נבילות וטריפות, אמר להו אימא לתיאבון הוא דקאכיל, והא זימנין דאיכא היתירא ואיסורא קמיה ושביק היתירא ואכיל איסורא, א"ל זיל לא שבקו לי דאפרקינך. רש"י בד"ה ואכיל איסורא, עדים העידו עליו כן והוי אוכל נבילות להכעיס. ומשמע מזה דאם לא העידו עדים עליו כן רק אנשים סיפרו לרבנן כן בדרך סיפור בעלמא לא היה ר' אמי מקבל דבריהם למנוע את עצמו על ידי זה מפדיונו, ועל פי זה כתבתי את דברי שבפנים.

אך זה מספקא לי אי כוונת רש"י דאי אין עדים רק קול בעלמא תו לא הוי כי אם חשש בעלמא ואם כן ממילא מחייבין לפדותו כשאר מומר לתיאבון, אי נימא דכוונת רש"י דאי לא היו עדים על זה לא היה רבי אמי משיב לא שבקו לי דאפרקינך, דמשמע דיש איסורא בדבר, וכדמוכח ביו"ד בסימן רנ"א ס"ב דאוכל נבילות להכעיס אסור לפדותו ומקורו מזה עי"ש אבל לעולם אימא לך דעל איש כזה שנתפקר בלתיאבון מותר להאמין גם כן אם אנשים סיפרו לו דחזו ליה דאכיל להכעיס ופטורין מלפדותו ואין עוברין על ידי זה על לאו דלא תעמוד על דם רעך.

ואין להביא ראיה לזה ממה שמבואר לקמן בכלל ז' סעיף ה' דעל איש שנתחזק בעיר לאדם רשע מותר לקבל לשון הרע, דאפשר דוקא עולה שהיא כעולה הראשונה מותר להאמין, מה שאין כן בזה שהעולה השניה היא הרבה יותר מהראשונה, דבתחלה היה עדיין קצת בכלל עמיתך לענין זה דמצוה להצילו ואסור לעמוד על דמו וכדאיתא ביו"ד בסי' קנ"ח ואם הוא אוכל נבילות להכעיס הוא יוצא לגמרי מכלל עמיתך ואסור לפדותו אפשר דאין להאמין זה (וכעין מה שמוכח בכתובות (ל"ג ע"א) דמדבר קל לא הוי ראיה לדבר חמור)*.

ואין לברר ספקותינו בדברי רש"י מהא דפירש רש"י בנדה (ס"א ע"א) ד"ה למיחש מיהו בעי ושמא הרגתם ואסור להציל אתכם, אלמא דאף על ספק מותר למנוע את עצמו מהצלתו, וזה ידוע דבין פדיון שבויים ובין הענין דשם הכל נכלל בלאו דלא תעמוד על דם רעך וכדאיתא בסנהדרין (ע"ג ע"א), זה אינו, דבלאו הכי יקשה דעל כל פנים הלא מוכח הכא מדברי רש"י בגיטין דאם לא היו עדים על הדבר רק קול וסיפור בעלמא היה מותר להצילו, ואף שנתחזק עד עתה לאדם רשע ואינו נידון כוודאי אוכל נבילות להכעיס שאסור להציל נפשו וכדאיתא ביו"ד בסימן רנ"א ס"ב הנ"ל, והכא בנדה משמע מדברי רש"י דעל ספק אסור להציל נפשו אפילו היכא דמוחזק עד עתה לאיש כשר, אלא ע"כ דסברת רש"י דשם בענין רציחה שאני, משום דיכול לבוא אחר כך מזה היזק לאחרים אם לא נחוש, דבכהאי גוונא מותר לחוש וכמו שכתבו התוספות והרא"ש, דהיינו פן באמת הם רוצחים ויוכלו אחר כך להרוג גם כן את אחרים אם יצילם עתה, וכעין מה שאמרו במכות (דף ז') אם כן אתה מרבה רוצחים בישראל. או אפשר דטעם רש"י דסברת ר' טרפון היתה דכיון דהם יכולים בעצמם להציל נפשיהו שוב אין לו לר' טרפון להכניס עצמו בזה, דהלא על כל פנים חשש איסור הוא, אבל באמת אם היה רואה ר' טרפון שהם אינם יכולים להטמין את עצמן בלתי עזרתו בודאי היה מטמינם, ובזה

מיושב קושית הרא"ש על רש"י. ואם כן לעולם אימא לך דבעלמא אפילו היכא דנתחזק עד עתה לאוכל נבילות לתיאבון, ועתה סיפרו עליו אנשים שלא בבית דין שאכל להכעיס, מידי ספיקא לא נפקא, ואם כן אם אינו יכול לפדות את עצמו ממילא מחוייב לפדותו דהוא ספיקא דאורייתא משום לא תעמוד על דם רעך, ולזה דעתי נוטה יותר.

ואף דבדברי רש"י בגיטין נוכל להעמיס עוד כונה אחרת, והוא, דאם היה קול נשמע עליו מאנשים בודאי היה ר' אמי גם כן יודע מזה כהרבנן ואמאי רצה לפדותו לכתחלה, אלא לאו דלא נשמע עליו קול רק עדים העידו עליו, אבל הוא דוחק דאימא דלא נשמע עליו קול בעיר רק איזה אנשים אמרו כן להרבנן שלא בבית דין בדרך סיפור דברים.

חפץ חיים לשון הרע כלל ז סעיף ד

והוא הדין אם יצא קול על אחד שעשה מעשה או שדיבר דבר שלא כראוי על - פי התורה בין שהוא איסור חמור ובין שהוא איסור קל אפילו הכי אסור לקבלו להאמינו בהחלטה רק לחוש עד שיתברר הדבר, ועל אחת כמה וכמה שיזהר מאוד אם רוצה לספר את הדבר לאחרים שלא יכוין להעביר הקול ולגלותו יותר וכמו שביארנו לעיל בכלל ב' סעיף ג' עיין שם היטב.

חפץ חיים לשון הרע - באר מים חיים כלל ז ס"ק ח

(ח) קול. ממ"ש בנדה (ס"א) הנהו בני גלילא דנפק עלייהו קלא דקטול נפשא אתו לקמיה דר' טרפון א"ל לטמרינן מר וכו' אי אטמרינכו הא אמור רבנן האי לישראל בישראל אף על גב דלקבולי לא מיבעי למיחש ליה מיבעי הרי דגם בקול איתא האי דינא דאיסור קבלת לשון הרע.

ואין להקשות על זה ממה שכתוב בסנהדרין (ל"א) בההוא תלמידא דנפק עליה קלא דגלי מילתא דאיתמר בבי מדרשא בתר עשרין ותרתין שנין אפקיה ר' אמי ואכריז עליו ואמר דין גלי רזיא, הרי דעל קלא דנפק עליו הוציאוהו מביהמ"ד וכ"ש שמותר להאמין בלבד, עי' בגירסת הרי"ף והרא"ש דלא גרסי דנפק עליה קלא רק דאפיק וכו' משמע דדבר ברור היה, ואף ברמב"ם פכ"ב מהל' סנהדרין בדין זה משמע גם כן דאירי בדבר ידוע, ונ"ל דאף לפי גרסתנו כוונת הגמרא בזה דנתברר אחר כך לר' אמי שהוא גילה את הדבר והא דנקט הגמרא דנפק עליה קלא להשמיענו דמשום דנפק עליה קלא בבי מדרשא דהוא גילה את הדבר אם כן ידעו הכל מעולה הזו והיה חילול השם בדבר ולכך הוכרח ר' אמי להרחיקו מביהמ"ד וגם כדי שיתרחקו כל התלמידים עוד ממדה רעה הזו וכענין שמצינו במשה רבנו ע"ה דעל מה שאמר אם את כל דגי הים וכו' אף שהוא עון חמור חיסך עליו הכתוב משום שהיה בצינעה אבל של מי מריבה שהיתה בגלוי לא חיסך עליו הכתוב וכפירוש רש"י בפ' בהעלותך.

ואין להקשות על דברינו ממ"ש בסוף פ' הקורא את המגילה האי מאן דסני שומעניה שרי לבזויי בגימל ושינ ועי' ברש"י שם גיפא שטיא ושם מוסרח או בן שפחה בן גיורת ואם כדברינו שאסור להאמין ולקבל אפילו כשמע מהרבה אנשים או שקול יוצא וכמ"ש בסעיף ג' וד' (וממילא הוא הדין דאסור לשנוא אותו וכמו שכתבתי בכלל ו' בס' י"א דכיון שאסור לקבל אסור לשנוא אותו עבור זה וגם אסור לבזותו לא ביוש גדול ולא

ביוש קטן ע"ש) אם כן האיך התירה הכא הגמרא לסמוך על הקול ולבזותו בידיים, דנראה פשוט דסני שומעניה מקרי מי שיוצאות עליו שמועות רעות שעובר עבירות כמה פעמים, פעם יוצא עליו קול שעשה כך ופעם כך עד של ידי זה נתחזק בעיר לחשוד על העבירות הללו ובודאי כל אנשי העיר לא יטעו תמיד, לכן שרי להסכים ולהחליטו לרע ולבזותו אפילו מי שאינו מכירו בעצם, מה שאין כן אם במקרה נשמע על אדם שעשה דבר שלא כהוגן ולא נתחזק עד עתה לזה אפילו שמע זה מהרבה אנשים אסור לסמוך על זה ולשנוא אותו וכ"ש לדבר עליו לשון הרע ולבזותו. וראה שכל דברינו אלה כלל רש"י במלותיו הקצרות שז"ל במגילה (כ"ה ע"ב) ד"ה דסני שומעניה שיוצאות עליו שמועות רעות ושנואות שהוא נואף, הרי שלא כתב שיצא עליו שמועה רעה רק שיוצאות וכו' משמע דדרך אדם זה מפני מעשיו הרעים לצאת עליו כמה שמועות רעות, וכענין זה פירש רש"י בקדושין (דף פ"א) ד"ה מלקין על לא טובה השמועה וז"ל מי שיצא עליו קול שהוא עובר עבירות, ולא כתב מי שיצא קול עליו שעבר עבירה, משמע ג"כ כמו שכתבתי דדוקא בענין זה אוחזין הקול לממשות קצת אבל בלאו הכי לא וכמ"ש למעלה.

וכמ"ש מוכח גם כן בשו"ע אבן העזר סימן קע"ח סעיף כ' וז"ל אשת איש שטוענת על איש שהוא רודף אחריה והוא מכחיש אין להאמינה כדי לייסרו וכו' ואם הוא מוחזק בעיניהם לחשוד על העריות וכו' וידחוהו בשתי ידיים וכמו שאמרו רז"ל מלקין על לא טובה השמועה עכ"ל. הרי שלא כתב בשו"ע ואם נשמע בעיר שהוא חשוד על העריות סתם אלא ואם הוא מוחזק בעיניהם וכו' ומשמע כמו שכתבנו למעלה, וכן ביו"ד בסימן של"ד סמ"ב וז"ל ואי סני שומעניה כגון שמתעסק בספרי אפיקורסים וכו' או שחביריו מתביישים מחמת שמועתו וכו' הרי שלא כתב שנתביישו, וכן שאר לשונות הכל לשון הוה ולא לשון עבר, להורות שכמה פעמים נשמע עליו שעבר על זה, וכענין שאמרו בסנהדרין י"ז התם כתיב ויתנבאו הכא כתיב מתנבאים שעדיין מתנבאים הן. וכן משמע גם כן בסמ"ג לאוין שכתב גם כן האי מימרא האי מאן דסני שומעניה וכתב על זה שיצא עליו שם רע בודאי, ומוכח שכונת הסמ"ג דודאי על קול בעלמא אין לסמוך שיהא מותר לבזותו כדמשמע מגמרא דנדה הנ"ל וגם מכתובות (כ"ו ע"ב) בגמרא ואתא עד אחד ואסקיניה משמע גם כן דקול גרע מעד אחר כמו שפירש"י שם וא"כ כיון דאמרין בפסחים (ק"ג ע"ב) במעשה דטוביה דעל דברי עד אחד אין לסמוך כלל חוץ מלענין שבועת ממון כל שכן על קול בעלמא על כן הוסיף הסמ"ג תיבת בוודאי ופי' שנתברר על ידי כמה דברים מכוערים שרואין בו תמיד והוא כעין דברים הניכרים לענין זה או שנשמע עליו תמיד וכנ"ל לפירוש רש"י. וכן אין להקשות על דברינו ממ"ש במו"ק (בדף ט"ז) ברבי שדרש ואמר שדברי תורה יהיה בסתר נפק ר' חייא ודרש בשוקא שמע רבי ואיקפד ונזף עי"ז לר' חייא התם נמי איירי שנתברר לרבי ששמועתו הוא אמת או דמותר להאמין משום דמילתא דעבידא לאיגלויא לא משקרי אינשי כדאמרין בר"ה (כ"ד ע"ב).

תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף יח עמוד ב

ואמר רב משום רבי ראובן בן איצטרובילי, ואמרי לה במתניתא תנא, אמר רבי ראובן בן איצטרובילי: אין אדם נחשד בדבר אלא אם כן עשאו, ואם לא עשה כולו - עשה מקצתו, ואם לא עשה מקצתו - הרהר בלבו לעשותו, ואם לא הרהר בלבו לעשותו - ראה אחרים שעשו, ושמח. מתיב רבי יעקב: ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה' אלהיהם - התם להכעיס הוא דעבוד. תא שמע: ויקנאו למשה במחנה לאהרן קדוש

ה', רב שמואל בר יצחק אמר: מלמד שכל אחד קינא לאשתו ממשה! - התם משום שנאה הוא דעבוד. תא שמע, אמר רבי יוסי: יהא חלקי עם מי שחושדין אותו בדבר ואין בו. ואמר רב פפא: לדידי חשדון ולא הוה בי! - לא קשיא; הא - בקלא דפסיק, הא - בקלא דלא פסיק. וקלא דלא פסיק עד כמה? אמר אביי: אמרה לי אם: דומי דמתא יומא ופלגא. והני מילי - דלא פסק ביני ביני, אבל פסק ביני ביני - לית לן בה. וכי פסק ביני ביני - לא אמרן אלא דלא פסק מחמת יראה, אבל פסק מחמת יראה - לא. ולא אמרן אלא דלא הדר נבט, אבל הדר נבט - לא. ולא אמרן אלא דלית ליה אויבים, אבל אית ליה אויבים - אויבים הוא דאפקוה לקלא.

שו"ת צמח צדק (לובאוויטש) אבן העזר סימן כד

עליה שהיא תמיד בקירוב הדעת עם איש אחד והאיש אינו בחזקת כשרות ופיו דובר נבלות. וזה מקרוב יצא קלא דלא פסיק שהאשה הנ"ל מזנה עם אותו האיש וישבו ב"ד לחקור הדבר. ובאו שני עדים וא' מהן העיד על שראה שנכנס לחדרה ונסתר עמה ביחוד באישון לילה וסגר החדר וג"כ כיבה הנר שהיה דלוק שם. ובחדרה היה רק האשה ומשרת אחד ישן שם ומיד שיצא האיש הקיצה האשה את המשרת שילך להדליק הנר. והשני העיד ג"כ על שפעם אחרת נכנסה לחדרו בלילה וסגרו הדלת ושהתה שם כשעה ומחצה והאיש הנ"ל מכחיש על כל זה. רק הודה שהיה עמה ביחוד מפני שהוא אוכל אצל בעה"ב שהאשה ובעלה דרים בשכנות. והאשה הנ"ל מכחשת לגמרי ואומרת שמעולם לא נתייחדה עם זה האיש. ועל הקלא דלא פסיק טוען האיש שאויבים שלו אפקוה לקלא. ויכול להיות שכן הוא אך אינו ברור לכן זהו כמו ספק אצליכם אם הוא מצד דאפקוהו אויבים או לא. הנידון הזה היינו שיש כאן שני עדי כיעור כמשי"ת ועם קול:

והנה משוה"ד נראה שאין לאוסרה עליו דכבר האריך מהרמ"ל בתשובה סי' פ' שנשאל ג"כ על אשת כהן שיצא עליה קול שמזנה עם הבעה"ב שהיא דרה אצלו בשכנות ועם היות שאין הנידון הזה דומה ממש לנידון ההוא מ"מ מתוך מה שהביא ע"ז נוכל ללמוד דס"ל ג"כ שאין להחמיר בנד"ז שהרי הביא שם לפשוט נדון שלו מסוגיא דיבמות (דף כ"ה) הנטען על אשת איש והוציאוה מתח"י כו' וסיים וז"ל כלל העולה דמקושטא דדינא אפילו בדאיכא עדי כיעור וקדל"פ אין האשה נאסרת אלא בעדי טומאה ממש דלא כדברי השאלות דהוא יחיד בדבר כמבואר למעלה. ואפילו אם באנו להחמיר כדברי השאלות כו' עיקר פירושו הוא מסברת הרא"ש דבעינן תרתי עדי כיעור וקדל"פ כו'. פי' קול בפני עצמו בלא העדי כיעור. אבל בבעל לחודיה שראה דבר מכוער בקלא דלא פסיק אפילו לדברי השאלות אינה נאסרת עכ"ל:

קיצור. (מהרמ"ל כ' דקושטא דדינא דאין אשה נאסרת על בעלה אלא בעדי טומאה ממש. וגם להשאלות לפי' הרא"ש אין לאסור אלא בעדי כיעור וקדל"פ. ועיין ב"ש סימן י"א סק"ד):

וא"כ בנד"ז ג"כ כיון שמשוה"ד אין אשה נאסרת אלא בעדי טומאה והא ליכא א"כ אף אם נבוא להחמיר לצאת דעת השאלות ג"כ יש לצדד להקל מפני שיש כאן ספק אם הקול חשיב קול או לא. והרי מלשון הש"ס משמע שהקול צ"ל ברור. ולכן אמרו והנ"מ דלית ליה אויבים. אבל איכא ליה אויבים. אויבים הוא דמפקו ליה לקלא. משמע כל שיש לו אויבים מחזקין שהקול מסתמא נתחזק על ידם ולא בעינן כלל לידע

אם הוא מהאויבים או שלא מחמתם ואין נקרא קול אלא אם כן אין לו אויבים כו'. וכ"כ הריטב"א ונמוק"י וז"ל דכל היכא דאיכא בעיר אויבים בין לנטען בין לנטענת אפילו נמשך הקול יומא ופלאג ויותר בלא שום הפסק לאו קלא היא. ואמנם רי"ו נכ"ג ח"ב כתב והיכא דלא פסק ביני ביני דהוי קדל"פ. דוקא שלא הוציאו אויבים הקול אבל אם הוציאו אויבים את הקול אין הקול כלום. יבמות פרק כיצד עכ"ל. והיש"ש פרק כיצד רסי' י"ח כתב אבל אי איכא אויבים. אויבים הוא דאפקוהו לקלא. גם בזה נראה לפרש דלאו דוקא בודאי הוציאו אויבים איירי דא"כ פשיטא הוא אלא בדאיכא אויבים בעיר ויש קצת רגלים לדבר שהם הוציאו הקול. ועוד כתב ראבי"ה ה"ה אם מחמת אויבים לא היה יכול לפסוק אעפ"י שמתחלה לא יצא מתוך אויבים לית ביה מיחוש ויפה פסק עכ"ל. ובב"י סימן י"א ד"ה כתב נ"י. הביא ד' נ"י וכתב שדבריו מבוארים בגמרא. וא"כ בנ"ד שכתבתם שאפשר דאויבים הוא דמפקו לקלא לכך גם לפ"ד השאלתות אין החומרא ברור כלל:

שו"ת הריב"ש סימן רסה

לברורי עברות של קהל אלגזירה י"ש צ"ו.

ראיתי כתבכם על הבקשה שעשתה לפניכם אלגוהר אשת רבי יעקב בן גוסף כנגד ר' יצחק כהן. שהוא הולך אחריה פתאום באמרו אליה כי הוא אוהב אותה. עד שאמר לה אם אין את עושה בעבורי תן לי נשיקה אחת שלא אמות בעבור אהבתך. וגם שפעם אחרת קרא אותה לעלות לביתו באמרו שדלף טורד בבית /משלי כ"ז ט"ו/. והיא הבינה כונתו כי היתה לרעה ולא רצתה לעלות. ואז אמר לה דברי נבלה ושהוא מלומד לעשות כן לאחרות. ורבי יצחק כהן השיב על טענותיה וכחש בה. באמרו שמעולם לא היתה כונתו לרעה וחלילה לו. אבל לפי שהיו שכנים היו משחקים דרך צחות כמו שמשחקים אהובים. ושמעולם לא הורגל בזה כי הוא יהודי יושב בחזקת כשרות. והברורים שאלו לה למה לא באה לפני הברורים עד עתה מכמה פעמים שהיא אומרת שהיה ר' יצחק הנזכר הולך אחריה, וענתה ואמרה כי מפחד בעלה שלא יתקוטט עמו ויהרגו זה את זה. ועוד אמרו לה אם יש לה שום עד על זה, וענתה כי היא אמרה הדברים ההם לאנשמואל בן אל רויח. והוא העיד בכח שבועתו שלא ידע ולא ראה דבר בכל אלה. רק שהיא אמרה לו הדברים כאשר הם כתובים למעלה. והוא אמר לה ולמה לא אמרת עד עתה, וענתה אליו כדי שלא יהא קטטה לבעלה עם יהודי בעולם. ועוד ענתה ואמרה לפני הברורים שכבר עשו לו התראה הברורים שלא ידבר עם אשת שמואל פניאל ושלא לבא עמה במקום חשד. ור' יצחק אומר שזה היה מחמת קטטה שהיתה לו עם שמואל פניאל הנזכר. ושיש מזה יותר מששה שנים. ושמאז ועד עתה לא היה לו שום חשד בעולם. אלו הן טענותיהן.

תשובה מאחר שאין לאלגוה"ר עדים על טענתה כנגד יצחק כהן הנזכר אין ראוי להאמינה בדבורה לבד ולחשדו בדבר כעור ולייסרו ולהענישו. אבל כדי להפרישם מאסור ראוי לצוות עליו בכח נדוי לבל ידבר עמה מטוב ועד רע. וכן שלא ידורו בשכונה אחת. וכן אם מוחזק בעיניכם בחשוד על העריות, אף אם אין עדים בדבר ראוי לגעור בו בנזיפה. ולאיים עליו שאם לא יתנהג כשורה שתבדילוהו מכם לרעה ושתדחוהו בשתי ידים. כמ"ש חכמינו ז"ל (קדושין פ"א) מלקין על לא טובה השמועה, שנאמר אל בני לא טובה השמועה וגו'. וכמש"כ הרמב"ם ז"ל (בפרק כ"ד מהל" סנהדרין) וז"ל וכן לב"ד בכל מקום ובכל זמן להלקות אדם ששמועתו

רעה והעם מרננין עליו שהוא עובר על העריות. והוא שיהיה קול שאינו פוסק כמו שבארנו. ולא יהיו לו אויבים ידועים שמוציאין עליו שמועה רעה. וכן מבזין את זה ששמועתו רעה ומחרפין את יולדתו בפניו עד כאן.

שולחן ערוך אבן העזר הלכות סוטה סימן קעח סעיף כ

אשת איש שטוענת על איש אחד שהוא רודף אחריה, והוא מכחישה, אין להאמינה כדי לייסרו; אבל יגזרו עליו נדוי, שלא ידבר עמה כלל, ושלא ידורו בשכונה אחת, ואם הוא מוחזק בעיניהם לחשוד על העריות, ראוי לגעור בו בנזיפה ולאיים עליו שאם לא יתנהג כשורה יבדילוהו מביניהם לרעה וידחוהו בשתי ידיים כמו שארז"ל מלקין על לא טובה השמועה (שמואל - א ב, כד), וכמו שכתב הרמב"ם בפכ"ד מסנהדרין.

דברי חכמים וחידותם פ"ב מהל' סוטה הי"ד

שמעבירין. פי' שמסתמא הם העבירו הקול בזה"ט סי' י"א בשם מהריב"ל ומשפטי לדק. ועי' ל"ז להנה"ק מלובאוין סי' כ"ד שכ"כ עוד בשם גדולי הפוסקים דלא כמ"ש רי"ו נכ"ג ח"ב ובחמת כן משמע מלשון הש"ס אויבים הוא דאפקי לקלא דמשמע דמסתמא כן הוא וע"כ קשה על רבינו ששינה מלשון הש"ס שכתב שמעבירין ש"ל דדוקא בידוע שהם מעבירין ונלפע"ד שכיון בזה כמ"ש בר"מ בשם מרדכי ויש"ש בשם ראבי"ה דאף אם הקול ילא מאותם שאינם אויבים רק שעל ידי האויבים לא פסק אינו קול ונכלל במ"ש שמעבירין שפרשו ממקום למקום שלא יפסוק ועכ"פ אין להקל בזה אלא בידוע שהם מחזיקים הקול שלא יפסוק [ול"ע בחשו"ב"ח הישנות ס"י ק'] משא"כ בחחילת הפקת הקול חלין גם בסחם שהם אפקי ועפ"ז נלפע"ד דגם במ"ש לעיל ד"ס לו שנסתפקו באויבי אב הגטען והנטענת דאין להקל רק בידוע שהם אפקי כיון דבש"ס אינו מפורש רק באויבים של פלמן. שו"ר בשו"ת מהר"מ מרוטינבארג האחרונים אה"ע סי' ז' שהרנ"ש בזה והוסיף להסביר דבשלמא כשהקול ילא שלא מאויבים ונולד ספק אם האויבים החזיקו הקול אין ספק מוליא מידי ודאי קול משא"כ בחחילתו לא נקרא קול כשי"ס ספק שמה אויבים אפקי וכן כשהקול נפסק וספק שמה מחמת יראה יש להקל דכשנפסק אין בו ממש ואתה בא לאסור שמה מחמת יראה אין ספק מוליא מידי ודאי ואין להחמיר רק בידוע שנפסק מחמת יראה כמשמעות הש"ס אבל מחמת יראה מחמת יראה הוא דהכונה דהא ידוע שהוא מחמת יראה [והנה"ק ביש"ש יבמות פ"ב סי' ח' כתב בהיפוך וז"ל לאו דוקא שפסק בודאי מחמת יראה דאיכא פשיטא אלא אי איכא רגלים לדבר שמחמת יראה פסק אז הוי קול עכ"ל והלדק עמו דהרי נולד לנו הספק אי זה מקרי נפסק ובמוע"ק י"ח אמרו אבל מחמת יראה לא ודו"ק] והוסיף עוד בפ"י רבינו שמעבירין שהב"ד מניינים בהם שהם בגדר זה שזולתו קול כזה [נכלל קלת גמ"ש היש"ש שם ויש קלת רגל"ד שהם הוליתו הקול] דאל"כ נפל פיתח בבירא שאין לך אדם שלא יהיה לו אויבים ע"ש וכוון. וכן נלפע"ד לדייק שרבינו כיון בזה כמ"ד במכילתן ג' דמעבירין לשון הכרזה שאם אינם בגדר זה רק שיאמרו לחבריהם בסוד שלא יחגלה לא נוכל לחלוא בהם והוי קול גמור ועי' מס' ב"ב ל"ט ואכמ"ל :

שו"ת מהר"ש ענגיל ח"ג סימן ב

ערה נחזור לנוף השאלה הנה מכה הרינון לשי' הציח
אם הקול יולא על פנויה שזינתה ממש חולין בפריאחא
בעלמא וכפרטו אם הקול לא איתחזק בכ"ד אף להפריי' **א**
א"ל אף בינא הקול כשהיא איא מותרת גם אחר מיתחו
לכהן ואף לשי' הב"ש דהכל מרנניס אחריה גרע מקול
והש"ץ אף בפנויה מ"מ הכא ליח בכלל הכל מרנניס
אחריז דהתם ילא קול כגון שראו רוכל יולא ואשה
חוגרת בסיגר דזה א"ל למיתלי בפריאותא אצל הכח
דלא הי' שום קול רק בפתח שיש לה שייכות פס
פרליס זה לא חמיר עכ"פ מקול זמת וממילא ליח לקול
זה ואף לפמיש בשו"ת ד"ח דהכונה דלא רק ב' עדים
ראו דבר כיפור והוליאו קול רק שבפי הפולס מסורסמת
לוגה בזה איא למיתלי בפריאותא וכמיש חוס' יצמות
דפ"ח ע"ז דדבר הגלי לכל הפולס עדיף מחרי כמא"ה
ופי חוס' כחובות דכ"ז ופי' כש"ך סי' מיז — אף
בכ"ד ליכא כל דברים האלו ובודאי איכא למיתלי
בפריאותא וכפרטו דעכ"פ צפי קול דאיתחזק בכ"ד ואף
דייל לפמיש הרין בקידושין דף י"ב כהא דינא הקול
שהוא שריפ ואף דלא איתחזק הקול בכ"ד מימ כיון
שבדדאי נתקדשה רק הסי' אם שריפ א"כ איתרע החיפ
ושוב חוששין לקלא אף דלא איתחזק פייש ולפי' יל
בנידון דין דחזין דחיללה שנת ונספה לבית הכומרים
להציר דמה איכ' לשיטת התביש צייד סימן אי' דשו"ב
שהמיר אופרים שחיטתו למפרע היה הכא אמיל דאיתרע
חזיכ' שלה ושוב יש לחוש אף לקול דלא איתחזק אף
באמת לשי' הב"ה בפנויה ליח אף לקלא דאיתחזק
וכפרטו היכי דידוע שיש לה שונאים יל אויבים הוא
דאפקוהו לקלא ומפורש בפוסקים דגם בפתח יש לתלות
באויבים וסברתם דקול ליח דבר ברור וראי' מהא דליח
לקלא דבאר נישואין וא"כ צפי עכ"פ שיהי' הקול קול
ברור והיכי דיש לתלות באויבים שוב הקול ליח קול
ברור ופי' שזית מהרש"ס ח"ב סי' קכ"ה מ"ש בזה פ"כ
פשיטא דמאד הקול אין לחוש כלל :

שו"ת דברי חיים יורה דעה חלק א סימן ד

בנידון השו"ב אשר הוגבה העדות עליו כפי המבואר בהגביית עדות נראה לפענ"ד אחרי בינותי בספרים
ואשר חנן אותי אלקים אותו אדבר וזה יצא ראשונה:

נחקורה אם לא יהיה זה השו"ב מושכר לרבים אם מותר לשחוט אצלו ואם אסור:

הנה באמת אם היה כאן עדים ברורים וכשרים בלא פקפוק על המעשה ששחט בסכין פגום וגם מה ששחט

העגל בלא בדיקת סכין תחלה וסוף ועל העגלה בימות החורף וקור הגדול בודאי היה פסול לעולם דמצטרפי שני העדים לפוסלו. גם עדות מיוחדת כשר לפסול כמבואר בשו"ע חו"מ סי' ל"ד [סעיף כ"ח בהגה]:

אולם לאשר שלפענ"ד שצד השני יפסלו את העד שאמר ששחט בסכין פגום מחשש נגיעה הגם שלדעתי אין כאן נגיעה כלל מ"מ יתעקשו בזה לפוסלו וא"כ לא ישאר רק עד אחד וקול פסול ורינון ממעשים מכוערים ומאשר שאינו שוחט ובודק כדת:

והנה בזה לחוד אין מוציאים גברא מחזקתו ומבואר בכל בו [דף ק"ט ע"ב ד"ה במסכת] תשו' רשב"א ומביאו המג"א בקצרה בסי' נ"ג [סעיף כ"ה] וזה לשונו שליח צבור שמרננין עליו העם שנתפס עם הנכרית אם נתברר הדבר זה בשני עדים כשרים כו' הרי זה נפסל ע"ז וראוי להעבירו. אבל ברננה שמרננין אחריו שלא בעדים אינו נפסל עכ"ל הרי דלא פסלינן רק בעדים וכללא הוא דאין מוציאים גברא מחזקת כשרות רק בעדים ולחנם האריך בזה בבית אפרים אה"ע [סי' כ"א] כי דבר ברור שאין מוציאים גברא מחזקתו בלא עדים ברורים:

אך ברשב"א [ח"ד סי' קס"ו] מביאו ב"י סי' ל"ד [מחודש ג'] בחו"מ וזה לשונו וכתב עוד שם דאם יצא עליו קלא דלא פסיק אין חוששין לו ואין מוסרין לו שבועה ואין מוציאים ממון בעדותו דאין מוציאים ממון אלא בעדות ברורה ואף על פי שבחזקת כשר היה ואין פוסלין אותו בקלא דעלמא מ"מ מיחש חיישין ליה ואפילו אתתא מפקינן מנטען בדבר (מרומה) [מכוער] וקלא דלא פסק כל שכן זה שאין מוסרין לו שבועה וכל שכן דלא מפקינן ממונא אפומיה דהא תניא שנים שהיו חתומים על השטר ומתו ובאו שנים ואמרו אנוסים היו כו' ואקשינן עלה ומגבינן ביה תרי ותרי נינהו אלמא לאפוקי ממונא אפומיהו לא אמרינן אוקי גברא אחזקתיה ולא אמרינן קלא דלא פסק כו' אלא בדליכא אויבים כו' כדאיתא בפרק ב' דיבמות [כ"ה ע"א] עכ"ל:

ולכאורה משמע מזה דלהוציא ממון או שלא להשביע סגי בקלא דלא פסק לפסלו שלא להוציא ממון על פיו וכבר האריכו בזה אא"ז מהר"ם מלובלין בתשובתו [סי' פ"א] והמשאת בנימין ז"ל [סי' נ"א] ולא פסקו כוותיה ומהר"ם מלובלין ז"ל פירש ביה דתרתני בעי יחוד וקלא דלא פסק וגם הסמ"ע [ס"ק ס"א] דחהו מהלכה וכמעט כל האחרונים ויעויין בכנסת הגדולה חושן משפט [בהג' ב"י אות י"ד]:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נג סעיף כה

אין מסלקין חזן מאומנתו, אלא אם כן נמצא בו פסול. הגה: ואין מסלקין אותו משום רנון בעלמא, כגון שיצא עליו שם שנתפס עם הכותית או שמסר אדם. אבל אם באו עליו עדים בזה, וכיוצא בזה מעבירין אותו.

משנה ברורה סימן נג ס"ק עו

שנתפס וכו' - ומ"מ יש לחוש לקול להושיב ב"ד על ככה.

מגן אברהם סימן נג ס"ק כט

שנתפס עם הכותית. ומ"מ יש להושיב ב"ד על ככה [כ"ה בשם רי"ט]:

סימן עט

מי שנכשל בעבירה וחזר בתשובה האם ראוי לשמש כמרבין תורה

כבוד האברך ר'...

בדבר שאלתו וצערו ששטח לפני, היות ולפני שנים גבר עליו יצרו ונכשל פעמיים בנגיעת קירבה בנשים. אולם מאז עברו שנים רבות וכבר חזר בתשובה שלימה, שינה את אורחות חייו מן הקצה אל הקצה, וכ"ה עושה חיל בתלמודו, ונפשו בשאלתו האם יכול הוא לשמש כמורה הוראה או כר"מ בישיבה.

הלכה זו אלא בשליח ציבור בלבד ולא בשאר מינויים ושררות.

אך לכאורה מצינו מקור מפורש לגבי תפקיד ראש ישיבה, ונבאר.

הנה כתב הרמב"ם (פי"ז מהלכות סנהדרין הלכה ד' – ט) "כל מי שחטא ולקה חוזר לכשרותו... אף כל מחוייבי כרת בלבד שלקו נפטרו מידי כריתתן. כהן גדול שחטא לוקה בשלושה כשאר כל העם וחוזר לגדולתו. אבל ראש ישיבה שחטא מלקין אותו... ואינו חוזר לשררותו". הרי שהחוטא שלקה ונתכפר לו אף אם כהן גדול הוא חוזר לגדולתו, לא כך ראש הישיבה שלאחר שחטא שוב אינו חוזר למעמדו, וצ"ב מה בינו ובין כה"ג ושאר כל בעלי הכבוד והשררה.

וכמה דרכים נאמרו בזה.

הרדב"ז שם כתב על פי הירושלמי שמדובר בראש הסנהדרין שהיה קרוי בזמנם ראש הישיבה, ויש חשש שיתנקם במי שהעידו עליו להאשימו ובדיינים שדנוהו, ודברי הירושלמי במס' סנהדרין (דף ט' ע"ב) "וריש לקיש אמר נשיא שחטא מלקין אותו בב"ד של שלשה. מה מחזרין ליה א"ר חגיי משה אין מחזרין ליה די קטל לון".

הנה אמרו חז"ל (ברכות ל"ד ע"ב) במקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורין אינם עומדין, ולכאורה לפ"ז נראה שלאחר שחזר אדם בתשובה שלימה וקיבל עליו דברי חברות ושינה את אורחותיו פרק זמן, ראוי הוא לכל תפקיד כאילו לא חטא מעולם, אך מ"מ מצינו בזה חילוקי דין כפי שאבאר.

הנה מבואר בשו"ע או"ח (סימן נ"ג ס"ד) "ש"ץ צריך שיהיה הגון. ואיזהו הגון שיהא ריקן מעבירות ושלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו". ושם בסעיף ה' כתב הרמ"א "מי שעבר עבירה בשוגג כגון שהרג הנפש בשגגה וחזר בתשובה מותר להיות ש"ץ אבל אם עשה במזיד לא דמ"מ יצא עליו שם רע קודם התשובה". וכ"ה בשו"ע (סימן תקע"ט ס"א). ומקור הלכה זו בתענית (ט"ז ע"ב) "פרקו נאה... שלא יצא עליו שם רע בילדותו". ובמשנ"ב (סי' נ"ג סקט"ז) בשם האליה רבה כתב דאפילו אם ידוע שעשה תשובה אינו ראוי להיות שליח צבור ע"ש.

אמנם המשנ"ב (שם ס"ק כ"ב) כתב בשם פוסקים רבים, המג"א, הא"ר, הפמ"ג ועוד, דהני מילי בימים נוראים ובתענית ציבור אבל בשאר ימות השנה ממנים אותו לכתחלה. ומ"מ לא מצינו

אמנם בדברי הרדב"ז מבואר דלא כמסקנת החת"ס, וכדי להסביר את שיטת הרדב"ז יש לדחות את סברת החת"ס בשתי דרכים:

א. אין כונת הרמב"ם לראש ישיבה כפי המקובל בשפתנו אלא לראש הסנהדרין וכדבריו המפורשים בפ"א מהלכות סנהדרין ה"ג "הגדול בחכמה שבכולם מושיבין אותו ראש עליהם והוא ראש הישיבה והוא שקורין נשיא בכל מקום והוא העומד תחת משה רבינו". ולכאורה פשוט כן דהלא דרך הרמב"ם תמיד להביא את ההלכות שנדונו בש"ס ולא מצינו הלכה זו אלא בנשיא בתלמוד הירושלמי בסנהדרין ובהוריות כנ"ל ולא מצינו הלכה זו לגבי ראש ישיבה. ומצאתי שכן כתב להדיא הרלב"ח בקונטרס הסמיכה (ד"ה עוד) לאחר שהביא את דברי הרמב"ם דראש ישיבה שחטא אינו חוזר לשררותו כתב "וכונתו על הנשיא כי לכן אינו חוזר לשררותו שמא ינקם אח"כ מהסנהדרין שהלקו אותו". הרי להדיא שלא כדברי החת"ס ובאמת אין כונת הרמב"ם אלא לנשיא הסנהדרין וכך מסתבר.

ב. בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סימן נ"ו) כתב דלאו דוקא נשיא שיכול להתנקם ולהמית אינו חוזר, אלא כל מי שבידו להנקם אף נקמה ממונית או לפגוע בדרך אחרת במי שדנהו והעידו נגדו אינו חוזר לשררותו. ואפשר לפי"ז דגם אם כונת הרמב"ם לראש ישיבה שמרביץ תורה ואינו ראש הסנהדרין, מ"מ אפשר דאין זה אלא לראש ישיבה שהוא גם מנהיג לעדתו, וכראשי הישיבות שבבבל וא"י בימי קדם, ובידו להנקם מהם, משא"כ במי שאינו אלא לומד תורה עם תלמידיו, ודו"ק בזה.

והנה בשו"ת הרדב"ז (ח"ו סימן כ"א) הקשה סתירה בדברי הרמב"ם, דבהלכות סנהדרין כתב דאין ראש הישיבה חוזר לשררותו לאחר שלקה ונתכפר ומאידך כתב בתשובה (והיא בשו"ת פאר הדור סימן פ"ה) באיש שהיה מוחזק

ובכסף משנה שם כתב "ר"ל אמר נשיא שחטא מלקין אותו בב"ד של שלשה מה מחזרין ליה א"ר חגי מוטב דינון מחזרין ליה דו קטלין ליה. ונראה דמשמע ליה ז"ל דהכי קאמר מוטב שאותן המחזירים אותו יהרגוהו שלא יאריך ימים כיון שהיה מעולה וחטא במזיד בענין שנתחייב מלקות. אי נמי מ"ש שהוא כאילו הורגים אותו הוא מפני שבני אדם יזלזלו אותו הילכך לא יחזירוהו".

וצ"ע בדבריו דלכאורה כתב שני טעמים: א. משום שלא יאריך ימים לאחר שיחזור לנשיאותו. ב. כיון שבני אדם יזלזלו בו משום חטאו בעבר טוב לו מותו מחייו. וצ"ע בטעם הראשון וכי למה לא יאריך ימים.

והנה דברי הכס"מ מבוססים על דברי הירושלמי בהוריות (י"א ע"ב) שהם שונים מדבריהם בסנהדרין, ושם כתוב "רשב"ל אמר נשיא שחטא מלקין אותו בב"ד של שלשה מה מחזרין ליה אמר רבי חגי מוטב דינון מחזרין ליה דו קטלון ליה". הרי שבסנהדרין אמרו "די קטלון ליה" ובהוריות אמרו "די קטלון ליה", ודו"ק.

והנה פשוט דיש נפ"מ להלכה בין הטעמים השונים. דלדברי הרדב"ז אין הלכה זו אמורה אלא בנשיא הסנהדרין שיש בידו להמית ולהחיות ולא בבעלי משרות שאין בידם להתנקם מאויביהם, אך לשיטת הכס"מ לכאורה הלכה זו נוהגת בכל שררה וכבוד. ומרן החת"ס בשו"ת או"ח (סימן מ"א) וכן בחשן משפט (סימן כ"ב) כתב דכיון דכתב הרמב"ם הלכה זו לגבי ראש ישיבה שאין בידו לא להמית ולא להחיות ע"כ שאין דעתו כסברת הרדב"ז אלא כסברת הכס"מ ומשו"כ הלכה זו נוהגת גם בכל ראש ישיבה ורב וכדו'.

בחזנות ויצא עליו רינןן ושמועה רעה, דאף אם העידו עליו עדות גמורה לאחר שקיבל עליו מה שהוא חייב כדין אין להורידו מחזקתו "שאין מורידין אדם מחזקתו מסנהדרין גדולה ועד חזן הכנסת אא"כ עבר עבירה בפהרסיא".

ותירין הרדב"ז דרק נשיא הסנהדרין מאבד חזקתו "מפני שכל חטאות הנשיא חשבינן להו כאילו עבר בפרהסיא ואיכא חילול ה' טובא". ועוד כתב שם הרדב"ז דנשיא הסנהדרין עומד במקום משה רבינו להישיר את העם וכתוב התקוששו וקושו קשוט עצמך ואח"כ קשוט את אחרים עי"ש.

והנה לפי כל הטעמים שנתבארו נראה ברור דבני"ד אין כל מניעה שכבודו לאחר שחזר בתשובה יכהן כרב וכר"מ, דהלא כיון שעבר עבירה בינו ובין עצמו ללא עדים ומעולם לא העידו עליו ולא דנוהו ולא יצא עליו שם רע אין כאן לא חשש נקמה, לא חשש זלזול ולא חילול ה'. וגם מה שכתב הרדב"ז דנשיא הסנהדרין שאני ברור שאין זה אלא בנשיא הסנהדרין ולא בכל רב ור"מ, ומשו"כ נראה דאין כל מניעה וטעם שיתמנה לכל תפקיד שהוא.

אמנם מרן הגר"מ פיינשטיין בדברות משה (גיטין סימן כ"א בהערה נ"ו) כתב בזה דרך מחודשת ולדעתו אין מקור דברי הרמב"ם בירושלמי כלל, ואין ענין ראש ישיבה לנשיא הסנהדרין, אלא מקור דברי הרמב"ם במועד קטן (דף י"ז ע"א) "ההוא צורבא מרבנן דהוו סגן שומעניה א"ר יהודה היכי ליעביד, לשמתיה צריכי

ליה רבנן לא לשמתיה קא מתחיל שמא דשמיא, א"ל לרבב"ח מידי שמיע לך בהא א"ל הכי א"ר יוחנן מאי דכתיב כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא אם דומה הרב למלאך ה' יבקשו תורה מפיו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיו וכו'". הרי לן דאין לקבל תורה מפי בעל עבירה דרק רב שדומה למלאך ה' צבקות ראוי ללמד תורה, עי"ש. ולפי זה לכאורה נתחדשה הלכה דכל שעבר עבירה אף אם חזר בתשובה ונענש אף שחזור הוא לשררה שהחזיק בה מקודם מ"מ אינו ראוי ללמד תורה דשוב אינו דומה למלאך ה' צבקות, וה"ה בני"ד לפי דבריו אינו ראוי לכהן כרב או כר"מ מרביץ תורה.

אך בעניי לא ראיתי שום ראייה דגם לאחר שחזר בתשובה אינו ראוי ללמד תורה ולהורות הוראה, ובכל הסוגיא שם לא מבואר דמיירי בבעל תשובה גמורה, עי"ש. ונראה טפי כהבנת הרדב"ז והכס"מ דמקור הרמב"ם בירושלמי כנ"ל, ומסתבר דכיון שאמרו במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורין יכולים לעמוד, כמלאך ה' צבקות הוא, ואין בו שום דופי ומגרעת וראוי הוא ללמד תורה לעמו ישראל ולהורות הוראה בישראל. (וכך נראה להלכה אף אם מקור דברי הרמב"ם במס' מו"ק כמבואר).

סוף דבר אם אכן חזר בתשובה שלימה והטיב דרכו וארחותיו ראוי הוא לשמש כרב ומורה דרך בהלכה ובכל מדה נכונה.

ביקרא דאורייתא
אשר ויים

שו"ת דברי חיים יורה דעה חלק א סימן ד

וכן מצאתי להדיא בתשו' בגדי כהונה שאלה ד' וזה לשונו ומי יוכל להתרעם על האנשים החוששים לנפשם לאכול מזבח ואינם מסכימים עליו להיות ש"צ הלא מבואר במג"א סי' נ"ג ס"ק ז' כשיוצא עליו שם רע עתה והוא קלא דלא פסק אפילו יחיד יכול למחות להעבירו כו' ואפילו לא היה בדבר אלא רנון בעלמא כשיעור מה שכתוב בכל בו ובתשו' הרשב"א שחזן אין מעבירין אותו אלא בעדות ברורה אבל בריון בעלמא לא אפשר שלא אמרו כן אלא לענין שאין איסור בהעמדתו ואין חייבין לסלקו בריונה בעלמא אבל אם הם נקיי הדעת ואינם רוצים להשתמש בו אינו בדין שיהא שלוחם בעל כרחם אף על פי שקבלוהו עליהם מתחלה כו' אלא ודאי איירי אפילו פשע בדבר שאין מן הדין לפוסלו כגון שהביא את עצמו לידי מדה זו שהעם מרננין אחריו או פשיעה אחרת שאין מן הדין לפוסלו אף על פי כן יחיד יכול למחות להעבירו כו' מכל מקום נראה לי דאין אדם מחויב להכניס עצמו בחשש ספק איסור בשביל לחוש לפגמו של אחרים כו' ויותר יש לחוש להם לפגמם ולנפשם ולכבוד עצמם מלחוש לכבוד אחרים ולפגמם עכ"ל יעו"ש ובכיוצא בזה יכולים לכפות להמועט לקבל שו"ב אחר וזה ברור:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נג סעיף ד

ש"ץ צריך שיהיה הגון. ואיזהו הגון שיהא ריקן מעבירות ושלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נג סעיף כה

אין מסלקין חזן מאומנתו, אלא אם כן נמצא בו פסול. הגה: ואין מסלקין אותו משום רנון בעלמא, כגון שיצא עליו שם שנתפס עם הכותית או שמסר אדם. אבל אם באו עליו עדים בזה, וכיוצא בזה מעבירין אותו.

מגן אברהם סימן נג ס"ק ז

אפי' בילדותו. היינו שלא למנותו לכתחלה אבל אין מעבירין אותו מפני זה וכשיוצא עליו ש"ר עתה והוא קלא דלא פסק אפי' יחיד יכול למחות להעבירו (ראב"ח ח"ב סי' מ"א) ע"ל סכ"ה כל שכבר העבירוהו ועמד כך ימים ושנים בהסכמת הקהל ורוצים למנותו הוי עכשיו כתחלת קבלה ואפי' מיעוט יכולין למחות (ראב"ח ח"ב סי' כ"ז ורשד"מ ומ"צ ח"י סי' ע"ז) אם המוחים הם המנהיגים הוי כאלו מוחים כל הקהל אם לא במקום שיש בוררים ויש חרם שלא לשנות גזירתם אז אין מועיל מחאת הפרנסי' [מ"צ שם] ראוי שש"ץ יהי לו בגדים ארוכים שלא יראה רגליו ויכנס לב"ה ראשון ויצא אחרון (רמ"מ סי' ח')

שולחן ערוך יורה דעה הלכות מאכלי עובדי כוכבים סימן קיט

אם אינו חשוד לאכול דברים אסורים, אבל הוא חשוד למכרם מתארח אצלו ואוכל עמו. וכן אם שולח לביתו, מותר, דחזקה שמה שהוא אוכל משגר לו. עובר עבירה לתיאבון לא מקרי חשוד (ב"י בשם הרשב"א).

רמב"ם הלכות סנהדרין פרק ב הלכה ז

בית דין של שלשה אף על פי שאין מדקדקין בהן בכל אלו הדברים צריך שיהא בכל אחד מהן שבעה דברים ואלו הן: חכמה, וענוה, ויראה, ושנאת ממון, ואהבת האמת, ואהבת הבריות להן, ובעלי שם טוב, וכל אלו הדברים מפורשין הן בתורה, הרי הוא אומר אנשים חכמים ונבונים הרי בעלי חכמה אמור, וידועים לשבטיכם אלו שרוח הבריות נוחה מהם, ובמה יהיו אהובים לבריות בזמן שיהיו בעלי עין טובה, ונפש שפלה, וחברתן טובה, ודבורן ומשאן בנחת עם הבריות, ולהלן הוא אומר אנשי חיל אלו שהן גבורים במצות ומדקדקים על עצמם וכובשין את יצרן עד שלא יהא להן שום גנאי ולא שם רע ויהא פרקן נאה, ובכלל אנשי חיל שיהיה להן לב אמיץ להציל עשוק מיד עושקו כענין שנאמר ויקם משה ויושיען, ומה משה רבינו עניו אף כל דיין צריך להיות עניו, יראי אלהים כמשמעו, שונאי בצע אף ממון שלהם אינן נבהלין עליו, ולא רודפין לקבץ הממון, שכל מי שהוא נבהל להון חסר יבואנו, אנשי אמת שיהיו רודפין אחר הצדק מחמת עצמן בדעתן, אוהבין את האמת ושונאין את החמס ובורחין מכל מיני העול.

משנה ברורה סימן נג ס"ק כב

דמ"מ יצא וכו' - עיין במ"א שהביא בשם הרבה פוסקים דאפילו במזיד כל ששב שרי להיות ש"ץ קבוע דדוקא לענין ת"צ מחמרינן שלא יצא עליו ש"ר אפילו מילדותו אבל להיות ש"ץ קבוע לשאר ימות השנה מותר למנותו אפילו לכתחלה כל ששב בתשובה וכזה הביא הפמ"ג בשם א"ר להלכה וכתב בא"ר דבימים נוראים עכ"פ יש להחמיר לדון כדין תעניות דבאמת אפילו בשאר ימות השנה יש בזה הרבה דיעות בין הפוסקים עיין בכה"ג ובביאור הגר"א וכ"ז היינו שלא למנותו לכתחלה אבל אין מסלקין אותו לכו"ע אם שב בתשובה.

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן א

בענין שו"ב שיש עליו ריבון בקלא דלא פסיק בדבר שהיה נפסל לנאמנות השחיטה והבדיקה.

כ"ט שבט תשי"ז. מע"כ ידידי הרב הגאון המפורסם מוהר"ר מנחם צבי אייכענשטיין שליט"א הגאב"ד סט' לואיס.

בדבר השו"ב אשר כבר בהיותו שו"ב במקומו הראשון ריבנו עליו בחלול שבת בסתר אבל נתקבל אח"כ לשו"ב בסט' לואיס או משום שלא ידעו בסט' לואיס מהריבון שיצא עליו שם או משום שנדמה להרבה לאיש כשר ודימו שאויבים הוציאו עליו השם רע ואדרבה האמינו לטענותיו על הרבנים דשם שחששו לזה, והיה איזה שנים בחזקת כשרות שלא הרגישו עליו איזה קלות אבל בזמן האחרון התחילו לרנן עליו גם בסט' לואיס איך שמעשן סיגריות בשבת ע"י אשתו שגרשה וידעתה הוא באומדנא ברורה לפי דעתה בריח העשן בבה"כ תיכף אחר שיצא משם וכדומה. וגם השוחטים אומרים איך שאינו מדקדק במעשה השחיטה שהרבה

פעמים מניח אצבעו על הסכין שיש בזה חשש דרסה דאף באמירת ברי לי שלא דרסתי אין מכשירין אלא בהפ"מ במדינותינו כדאיתא בשמ"ח סי' כ"ד. ועוד אירע בבדיקת ריאה שאמר שמה שהניחה בין הכשרות היתה משום שרק סירכא תלויה היתה שם ונמצא שהיתה סירכא דבוקה וא"כ או ששיקר במזיד או שלא עיין בריאה שאף לפי מה שנדמה לו שהיא תלויה היה לו לעיין בריאה לראות אם לא ניתקה וממילא היה רואה שהיא דבוקה.

הנכון לע"ד דמצד הקול שיצא מדברי אשתו שגרשה אין לחוש כי ידוע ששונאתו ומפורש ביבמות דף כ"ה דאף בלא ידוע שהאויבים הוציאו הקול תלינן שהוא מהאויבים ואינו כלום וכ"ש כשידוע שהאויב הוציא הקול שאין לחוש לו. ואין לומר שהוא רק התם דאין להוציא בזה אשה מתחת בעלה שלא מפקינן מספק אף שיש חשש בזה דהא במו"ק דף י"ח אמר זה גם לענין לחוש בעלמא דהא ע"ז שמקשה התם על רב משום ר' ראובן בן אצטרובלי דאמר אין אדם נחשד בדבר אלא א"כ עשאו ולכה"פ הרהר בלבו לעשותו או ראה אחרים שעשו ושמח מהא דר' יוסי דאמר יהא חלקי עם מי שחושדין אותו בדבר ואין בו ומר"פ שחשדוהו ולא הוה ביה דלא קשיא הא בקלא דפסיק הא בקלא דלא פסיק וע"ז מסיק דאף בלא פסיק אם אית ליה אויבים אויבים הוא דאפקוהו לקלא ואין לחוש לזה כלל אף לא להרהר בלבו כמו בלא נפיק קלא שלא היו חוששין כלל. ועיין בהגהות מהר"ב רנשבורג שם שפי' דבר נכון על הא דבמו"ק אמר ולא אמרן אלא דלא הדר נבט אבל הדר נבט לא וביבמות לא אמר זה, שהוא מטעם דהדר נבט אחר שפסיק הקלא הוא רק ספק ולא מפקינן אשה מבעלה מספיקא אבל במו"ק נהי דלא הוה ברי גמור עכ"פ איכא לספוקי אולי אית ביה והכוונה דע"ז לא היה אומר ר' יוסי יהא חלקי עם מי שחושדין אותו ואין בו אם לדינא יש לחוש להסתפק וא"כ כשאמר באית ליה אויבים הוא דאפקוהו לקלא אלמא שאין אף לחוש להסתפק כלל ממש כמו בלא קלא כלל ובכזה א"ר יוסי שיהא חלקו. ונמצא שמצד הוצאת הקול ע"י גרושתו אין לחוש כלל ואף בעלי נפש לא היה להם להחמיר.

אך על הרינון שהיה עליו במקומו הראשון שגם היו מרבנים דשם שחששו לזה צריך לחקור דאם לא היה ע"י שונאים והיה קלא הנמשך דהוא כדן קלא דלא פסיק אף שלא נפסל לעדות כדאיתא בסמ"ע סי' ל"ד ס"ק ס"א, מ"מ נראה לע"ד לאוסרו לשחיטה ובדיקה, דהא צריך לחלק ממה שאסרינן להאשה על בעלה בקלא דלא פסיק שכן מסיק הרא"ש ביבמות דף כ"ה ומ"ט מכשיר לעדות וכדהוכיח מזה הרשב"א לפוסלו גם לעדות והובא בב"י חו"מ ר"ס ל"ד עי"ש. וצריך לומר דשאני דין עדות שבלאו חדוש הקרא דאל תשת רשע עד לא היה שום אדם נפסל כשלא ידוע שהיה נוגע בדבר דלכן סובר רבא בסנהדרין דף כ"ז דמומר להכעיס כשר לעדות משום שסובר דבקרא לא נאמר אלא רשע דחמס וממילא שמעינן דאם לא היה נאמר אף רשע דחמס בקרא היה כשר גם רשע דחמס ולא היו חוששין לשמא שקל שוחדא לאסהודי שיקרא. ופשוט שגם אב"י אף שלדידיה אין הכרח לזה דהא הוצרך הקרא לפסול כל רשע אף שאינו דחמס מ"מ הא לא מצינו שפליג בזה ארבע אף פליגי בחדוש הקרא דלאב"י פסל כל רשע שיש קצת חשש שכיון שלא ירא מלחטוא אולי ישקר מאיזה טעם ולרבה נתחדש רק רשע דחמס שיש יותר חשש שמא ישקר משום דידוע לנו שיש במה לעשותו שישקר. ולכן צריך לידע בברור שהוא רשע דבלא ידוע בברור אלא ע"פ קלא אף דלא פסיק שאינו עכ"פ ברור גמור שהוא רשע הרי עוד נתקטן החשש משקר שפסלה תורה ומנלן מהקרא לפסול

ומסברא הרי חזינן שלא היה נפסל אף רשע הברור. אבל אשה לבעלה שאם אך אמת שזינתה אסורה לבעלה וממילא גם מספק היה לנו לאסור ורק משום שיש לה חזקת כשרות לא נאסרה מספק ולכן בקלא דלא פסיק שאיתרע בזה החזקת כשרות שלה אסורה. והא דכתב הרא"ש ביבמות שם דקלא דלא פסיק חשיב כפתח פתוח או כע"א אחר קינוי וסתירה הוא ג"כ שחזינן משם דאף דאין זה ודאי כעדים נאסרה משום דעכ"פ איתרע חזקתה בזה, ולשון הגמ' בכתובות דף ט' פ"פ כשני עדים דמי הוא רק לענין הריעותא אצלו.

וא"כ במעיד על מעשה עצמו שהוא נוגע לזה לומר שהוא כשר שמסברא יש לחוש שמשקר כיון שנוגע לו לומר שהוא כשר כדי להרויח מזה רק שמצד דין חזקת כשרות וחזקת צדקות חידשה תורה להאמין לאדם באיסורין על שלו שלא יעבור אלפ"ע ולהכשיל באיסורין לכן כשאכא קלא דלא פסיק שעבר עבירה כזו שאם האמת כן אין להאמינו כבר איתרע בהקלא חזקת כשרותו וחזקת צדקותו ויש לפוסלו גם להרא"ש והסמ"ע שפסק כותיה. ולכן אף אם נימא שגם הרשב"א שבב"י לא פליג אהרא"ש ומודה דלא מיפסל לעדות ורק שסובר דהדיינים יש להם להסתלק מצד דין מרומה כדסובר כן הדברי חיים בח"א יו"ד סי' ד' עיין שם וא"כ סברי כו"ע דלא מיפסל לעדות מ"מ להעיד על שלו ומעשה עצמו באיסורין מסתבר שיש לפסול כמו שאוסרין באשה לבעלה כראיית הרשב"א. ולכן אף שבדברי חיים שם סובר שאין לאוסרו לשחיטה אף בקלא דלא פסיק רק שראוי לכל אחד שלא לתת לשחוט לשו"ב כזה שיצא עליו קלא דלא פסיק ורשאים מטעם זה להעבירו אבל לא מחוייבים לא מסתבר לע"ד אלא שמדינא נפסל מלהאמינו על שחיטתו ובדיקתו וממילא מחוייבים להעבירו אפילו בתוך הזמן אם היה קלא דלא פסיק ולא ידוע שהיו לו שונאים כדלעיל.

ומה שהוא רק חלול שבת בצנעא שאיתא ביו"ד סי' קי"ט סעי' ז' שמי שהוא מפורסם באחד מעבירות שבתורה חוץ מעכו"ם וחלול שבת בפרהסיא נאמן בשאר איסורין, ואף שהוא איסור שאין להאמינו לקל ממנו דאף חלול שבת בצנעא הוא חמור מנבלות צריך לומר כטעם הש"ך שם בס"ק י"ב דאיסור שאינו בעניני אכילה אף שהוא חמור נאמן לאכילה אף שהוא קל משום שהוא מין איסור אחר והביא ראייה מהא דמומר לערלות אינו מומר לשחיטה עיין שם הא מוכרחין לומר שרק לשיטת הרא"ש כתב זה הש"ך דהא המחבר /יו"ד/ בס' ב' סעי' ז' כתב דמומר לערלות דינו כמומר לעבירה אחת שא"כ פליגי בזה הרא"ש והרמב"ם דלהרמב"ם צריך בדיקת סכין כמפורש שם בסעי' ו' וא"כ אינו נאמן להרמב"ם אף שהוא לאיסור שלא מעניני מאכל ויש להחמיר כהרמב"ם דכן משמע מהש"ך ומפורש כן בפמ"ג בש"ד ס"ק י"ח דהכי הלכתא כהרמב"ם.

וגם נראה שרק בחשוד שעבר רק פעם אחת בזה מחלק הש"ך בין חשוד למין איסור אחד כגון ששניהם בדבר מאכל לחשוד לעבירה ממין אחר וראיתו ממומר לערלות הוא שעכ"פ חזינן שיש חלוק בין למין זה דמאכל למין אחר כערלות אף במומר וכ"ש שיש לחלק לענין חשוד שלא להחשיבו בדין חשוד לחמור אף להרמב"ם. אבל במומר אף למין אחר אין להאמינו לקל אף במאכל, דהא מוקים הש"ך בס' קכ"ז ס"ק כ' הא /יו"ד/ דבסי' קי"ט סעי' ז' שמפורסם באחת מעבירות נאמן בשל אחרים אפילו על אותו דבר דאיירי רק בחשוד ופירוש מפורסם היינו שהוא מפורסם שעשה העבירה פעם אחת דהוי חשוד ואינו מועד להיות מומר עיין שם וא"כ גם הא דנאמן בשאר איסורים נמי הוא רק בחשוד ולא במומר אף שהוא באיסור דמין אחר.

ולכן כיון שהקלא דלא פסיק הוא שחילל שבת הרבה פעמים שהוא מומר לשבת החמור אף רק בצנעא אין להאמינו לשחיטה להש"ך אף להרא"ש וכ"ש להרמב"ם. ובר מן דין איתא בשמ"ח סי' ב' סעי' י"ב בשם בית הלל דהאידנא האוכל נבלה לתיאבון נמי הוא מומר לכל מילי והביאו בפמ"ג סי' ב' ס"ק י"ז וכתב שראוי לחוש לדבריו וכ"ש במחלל שבת אף בצנעא בזה"ז בשביל תיאבון קטן כזה לעשן סיגארעטס שיש לדונו למומר ולכופר בה' ובתורתו ויש לאוסרו מדינא.

וגם אף להדברי חיים שאין מחוייבין להעבירו מ"מ הא כתב שראוי לכל אדם שלא לתת לשחוט לשו"ב כזה ורשאים להעבירו וא"כ נמי מסתבר שמחוייבין להעבירו דאיך יחזיקו שוחט כזה שהרבה אנשים אם היו יודעין שאין ראוי לתת לשחוט לשו"ב כזה לא היו אוכלין משחיטתו וא"כ איך רשאים מנהיגי הקהל והרב להחזיקו בלא דעת הבע"ב הזריזים וזהירים במצות שודאי לא היו מסכימים לזה ולגרום להם שיאכלו מה שלא היו רוצים בשום אופן. ואין שייך לומר שאין מחוייבין להעבירו אלא כשיפרסמו לכל תושבי העיר ממש שיותר טוב וראוי שלא לאכול משחיטתו אך שאין אוסרין אותו לגמרי שאם יתרצו אף אז כל הקהל ממש לא יהיו מחוייבין להעבירו להדברי חיים אבל כשאין יודעין מזה אף רק חלק מהעיר מחוייבין להעבירו אף להדברי חיים.

ואם הקול שהיה במקום הראשון היה ג"כ ע"י אויבים שאין לחוש לו, מ"מ יש לפוסלו לשחיטה ובדיקה ע"י עדות השוחטים במה שמניח אצבעו על הסכין שיש בזה חשש דרסה ואינו כלום מה שיאמר שמצד הרגל עשה זה בלא כוונה, דזה עוד גרע דאיך הרגיל עצמו לעשות שלא כדן. ואם לא ידע דין זה המבואר ברמ"א ובכל ספרי הלכות שחיטה יש לחוש שאינו יודע עוד הרבה דיני שחיטה ואם ידע ולא חש לזה אין לסמוך שוב כלל על שחיטתו ובדיקתו לעולם. ורק אם הוא משום שלא ידע היה לו עצה שיחזור וילמוד הלכות שחיטה ויקח קבלה מחדש. אבל יותר יש לתלות שידע דהא לקח קבלה אלא מצד שלא חש לזה מצד קלותו שיש לאוסרו אם אירע כן איזה פעמים שא"א לומר שהוא מקרה שאירע מאיזה סיבה.

וגם יש לפוסלו מצד עדות השוחטים שהכשיר ריאה שאמר רק סירכא תלויה היתה שם אף אם הוא מחמת שלא עיין בריאה ונדמה לו שהיא תלויה דמ"מ היה לו לעיין בריאה ובדפנות ואם היה מעיין כדן היה רואה שהיתה דבוקה לכן מעשיו מוכיחין שלא חש מלהאכיל טרפות שיש לסלק אותו כדאיתא בסי' קי"ט סעי' ט"ז. ואף שכתב הרמ"א ו'ד/ סי' ב' סעי' ב' דבפעם אחת שהוציא טרפה מותר לאכול משחיטתו הרי פליג הש"ך ע"ז בס"ק י"א וגם הט"ז סק"ה שציין לסי' קי"ט הוא משום שפליג על הרמ"א ואוסר אף בפעם אחת כדאיתא בפמ"ג במשבצות. ועיין בתב"ש סי' ב' ס"ק ל"א דאף להרמ"א הוא רק משום דיש לתלות שהוא בשוגג אבל אי ידעין דהוא מזיד מודה שנפסל אף בפעם אחת והוכיח כן מהא שלא השיג בסי' י"ח ו'ד/ סעי' י"ט עיין שם. ונמצא מכל הלין טעמי שיש לפסול את השוחט הזה משחיטה ובדיקה ואינו נאמן לשום דבר וצריכין להעבירו מדינא.

ולמה שבארתי החלוק בין פסול אשה לבעלה לפסול עדים לענין קלא דלא פסיק שלכן על של עצמו דנוגע לזה נפסל נראה דיש לפוסלו לשבועה בקלא דלא פסיק שעשה דבר שפוסלו משבועה משום דלפסול משבועה אינו מחדוש קראי אלא מסברא דחשוד לישבע לשקר לכן כיון שיש קלא דלא פסיק שחזינן ממה שנאסרת אשה לבעלה שאיתרע החזקת כשרות יש לפוסלו לשבועה אף שלעדות אין יכולין לפוסלו. ואף

שהוא חדוש גדול נראה לע"ד שהוא ברור. ידידו, משה פיינשטיין.

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף לו עמוד ב

אמר רב ששת, הכי קאמר: מי שיצא עליה שם רע בילדותה - אין לה לא קנס ולא פיתוי. אמר רב פפא: ש"מ, האי שטרא ריעא לא מגבינן ביה. היכי דמי? אילימא דנפק קלא עליה דשטרא דזייפא הוא, דכוותה הכא דנפק עלה קלא דזנאי, והא אמר רבא: יצא לה שם מזנה בעיר - אין חוששין לה! אלא דאתו בי תרי ואמרי: לדידהו תבעתנהי באיסורא, דכוותה הכא דאתו בי תרי ואמרי: לדידהו אמר להו זייפו לי, בשלמא התם שכיחי פרוצין, אלא הכא אם הוא הוחזק, כל ישראל מי הוחזקו? הכא נמי, כיון דקא מהדר אזיפא, אימר זייפי זייף וכתב.

בית יוסף חושן משפט סוף סימן לה

וז"ל הרשב"א בתשובה (ח"ב סי' קפב, ח"ה סי' קלט) אני רואה מתוך הקונדריס שכתבתם שאתם תוקעים עצמכם על עדות הנשים ואולי מצאתם כן לאחד מן הראשונים במקומות שהנשים יושבות שם מפני שאין האנשים נכנסים שם ואנחנו לא נדע דברים אלו ולא שמענו מעולם ואין ראוי לסמוך עליהם עכ"ל וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ח מהלכות נזקי ממון (ה"ג) ולאפוקי מדברי מהרי"ק סימן (ק"ף) [קע"ט] (ענף ג) ובתרומת הדשן סימן שנ"ג האריך בזה ואין דבריו נראים בעיני

שו"ע חושן משפט הלכות עדות סימן לה סי"ד

אשה, פסולה. הגה: וכל זה מדינא, אבל י"א דתקנת קדמונים הוא דבמקום שאין אנשים רגילים להיות, וכו' נשים נאמנות (ת"ה סי' שנ"ג ואגודה פ' י' יוחסין). ולכן יש מי שכתב דאפילו אשה יחידה, או קרוב או קטן, נאמנים בענין הכאה ובזיון ת"ח או שאר קטטות ומסירות, לפי שאין דרך להזמין עדים כשרים לזה, ואין פנאי להזמין (מהרי"ק שורש קע"ט ומהר"ם מריזבורג וכלבו סי' קט"ז).

תרומת הדשן סימן שנג

שאלה: לאה ורחל חולקין בשביל מקומות בבהכ"נ של נשים, והביאה לאה שתי נשים שהמקומות שלה הן, ורחל הביאה איש א' מעיד שהמקומות שלה הן, איזה עדות עדיפא טפי דשתי נשים או של איש אחד?

תשובה: יראה דהאי דינא בחזקת המקומות תליא מילתא כמו שאבאר, אם מוחזקת לאה בהני מקומות ורחל אתית לאפוקי מינה אין לאה צריכה אפילו שבועה להכחיש העד של רחל. ואף על גב דרוב גאונים פסקו דנשבעים שבועה דרבנן אפי' על הקרקעות, הכא הואיל ואית לה ללאה שתי נשים מעידות כדבריה פטורה. ואף על גב דבעלמא אין עדות אשה כלום, בנדון זה דאינהו רגילי למידק טפי מאנשים מהימנין להו שפיר. וכן מצאתי הועתק מפסקי גדול דנאמנות הנשים להעיד לאלמנה אלו הבגדים לבשה בהן בחיי הבעל, משום דאין האנשים רגילין להסתכל בבגדי הנשים, והביא ראייה מהא דאמרי' ג' נאמנים על הבכור חיה

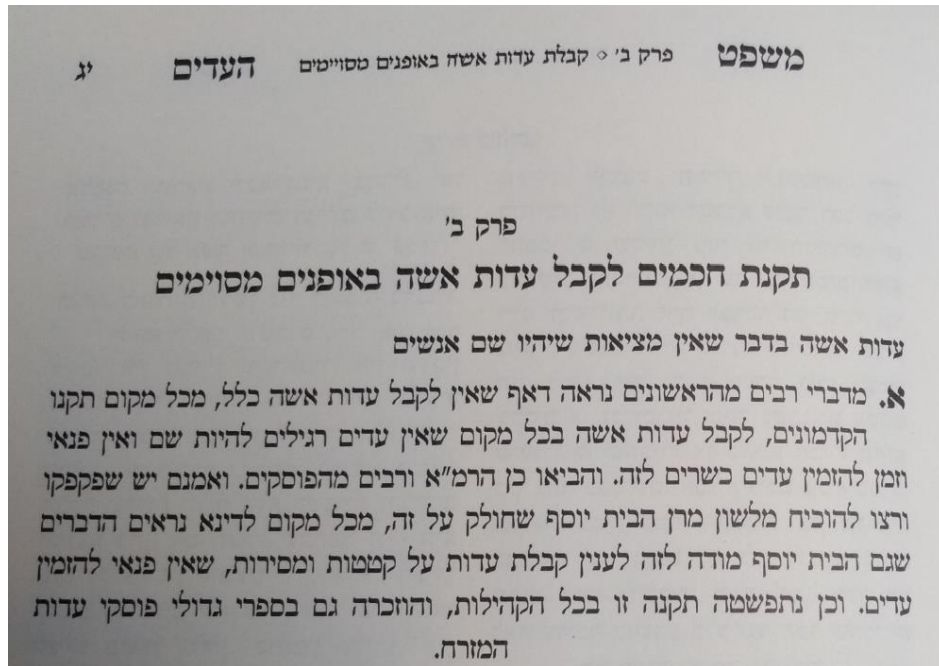
לאלתר. הא קמן דבמילי דלא רגילי האנשים למידע מהמנין לנשים, אפי' לאפוקי ממונא כי התם בבגדי אלמנה. ונראה דבמקומות בהכ"נ של הנשים נמי אין האנשים רגילים לידע איזה מקומה של אשה זו ואיזו של זו. ונראה להביא ראיה עלה דמהמנין לנשים כה"ג, מהא דאמרינן בפ"ק דב"ק /דף טו ע"א/ סיפא איצטריכא ליה בני חורין למעוטי עבדים בני ברית למעוטי נכרים שפסולים לעדות על הניזקין. וקאמר התם וצריכא דאי אשמעינן עבדים משום דאין להם חייס, ואי אשמעינן נכרים משום דלא שייכי במצות. וכתב רמב"ם בס' נזיקין פ"ח וז"ל: אין הניזקין משתלמת אלא בעדות ברורה, שלא תאמר הואיל ואין מצוין בארוות סוסים וברפתות הבקר אלא העבדים והרועים יהיו נאמנים אם אם /צריך למחוק תיבת אם/ יעידו שהבהמה זו הזיקה את זו, וכן אם יעידו קטנים או נשים שאדם זה חבל בזה או בשאר נזיקין נאמין להו עכ"ל. דנראים דבריו של רמב"ם שרוצה לתת טעם למה הוצרכו לגבי נזיקין להוציא עבדים ונכרים מכלל עדות טפי מכל התורה כולה, דמילתא דפשיטא היא דפסולין לעדות, ואהא יהיב טעמא דס"ד דנהימניהו משום דאין מצינן שם אלא הן. ועדיין ה"א דוקא הני משום דלית להו חייס או לאו בני מצות נינהו, אבל נשים וקטנים דאית בהו הני תרי נכשור להו, דהרבה פעמים נמי אין עדים כשרים מצוין גבי חבלות נזיקין, קמ"ל רמב"ם דבעינן עדות ברורה, כך נראה לפרש דעת הרמב"ם. ואף על גב דאשירי מפרש התם תרי טעמי אחריני, אמאי צריך לפרש התנא גבי נזיקין טפי דעבדים ונכרים פסולי /פסולים/ לעדות, מ"מ אית לן למימר דלא פליגי אטעמא דרמב"ם, דמר אמר טעמא ומר אמר טעמא כדכתב איהו גופא בפ' הפרה /ב"ק מו ע"ב/ אהני פרושים דפרשו הגאונים אהא דקאמרינן נזקין לתובע תחילה. והשתא כיון דשמעינן מן התנא דסברא לומר דכל היכי דהפסולים שכיחי טפי מן הכשרים יש להכשיר הפסולים, אף על גב דמסיק התנא דלא נכשרינהו אית למימר הנ"מ גבי נזיקין, משום דאי הימניהו א"כ לא שביק חיי לכל בריה, דכל חשוד גזלן ישכיר עבדים או נכרים או יפתה נשים או קטנים שיעידו לו שחבירו או בהמת חבירו הזיקו בק' מנה בכל יום. אבל לעולם נימא במילי אקראי כגון בגדי אלמנות או מקומות בבהכ"נ של נשים יש לנו לתפוס סברת התנא דיש להכשיר הפסולים, ולכך אין לאה צריכה לישבע כלל נגד העד שהרי יש לה עדות כנגדה. ואפילו אם היתה רחל מוחזקת במקומות ולא היה לה שום עד המסייע לה, היתה לאה מוציאה מידה בעדות שתי נשים כדפרישית. אמנם אם היתה רחל מוחזקת וגם העד מסייע לה מקיימין המקומות בידה. ואף על גב דאית ללאה שתי נשים, מ"מ הוי כפלגא ופלגא. וראיה מפ' האשה שלום /יבמות קיז ע"ב/ דמסיק כלישנא בתרא דר' נחמיה בעדות אשה שמת בעלה דשתי נשים וע"א פלגא ופלגא הוא. אף על גב דהתם נמי נשים נאמנות להעיד, מ"מ לא אזלינן בתר רוב דיעות, הואיל וע"א כשר מעיד כנגדם, ופוסק התם כלישנא בתרא. והכי מוכח מן הירושלמי כדאיתא התם, ונראה דה"ה נ"ד. ואין נראה לחלק דשאני התם דהנשים אינן כשרים מן הדין אלא משום דבעדות אשה הקילו כדמפרש התם טעמא, אבל בנ"ד דראוי הוא להאמין לנשים נימא דאזלינן בתר רוב דיעות אפי' נגד עד אחד כשר, דהא קמן שתי נשים מפקי' מן המוחזק על פיהן בדליכא עדות כנגדן, משא"כ בע"א = בעד אחד =. מ"מ י"ל דכיון דהעד כשר מעיד שהוא יודע בודאי שהני מקומות של רחל הן, ואנו נמי לא הכשרנו הנשים לנ"ד אלא משום דקצת אי אפשר בע"א, ולכך מקילין בעדות זו ולא מטעם דמהני טפי. אם כן דמיא לעדות אשה והוי פלגא ופלגא כי התם, דהתם נמי אי אתא אשה אחת ואמרה מת ואתא עד כשר ואמר לא מת, אין דבריה בטלים ע"פ הע"א, וע"פ שתי נשים דבריה בטלים, אלמא אשכחן נמי דעדיפא אפ"ה הוי פלגא ופלגא.

ערוך השולחן חושן משפט סימן לה סי"ג

ואמנם כתב רבינו הרמ"א דתקנת קדמונים היא דבמקום שאין אנשים רגילים להיות כגון בבהכ"נ בעזרת נשים או בשאר דבר מקרה שנשים רגילות בהן ולא אנשים כגון לומר שבגדים אלו לבשה אשה פלונית והן שלה נאמנות הנשים מצד התקנה.

ביאור הגר"א חושן משפט סימן לה סי"ק כח

דבמקום שאין. ויש סמך בפ"ד דקדושין ע"ג ב' חיה נאמנת לומר כו' והטעם לפי שאין אנשים שם:

שו"ת מהרש"ם חלק ז סימן רד

מכתבו הגיעני וע"ד העגונה מ' חייקא בת ר' שלמה חיים מקהלתכם שישבה עם בעלה משה סעקירמאן בעיר לובלין חדש היושבת על הנהר דיעסטיר והי' אהבה ביניהם ולה ב' בנות קטנות שילדה לו וזה כשנה שלא נודע זכרו ורו"מ בצירוף עוד ב' אנשים עשה כמה גב"ע וגם הרב מלובלין חדש עשה כמה גב"ע וגם השו"ב בכפר ארליך עשה איזו גב"ע ושלח לפני י"ג גב"ע והנה כולם עולים יפה להתיר את האשה ע"י שנטבע בעלה ואח"כ כשנמצא הכירוהו ע"פ סימנים שהי' אצבע אגודל והצפרן מיד שמאלית משונה מאוד ושאר הוכחות אבל מתוך גב"ע י"ב וי"ג נולד מבוכה שבתחלה כתב השו"ב מארליך שהעד הב' העיד על הצפרן המשונה שהי' רק באגודל של יד שמאלית ושל ימין הי' כדרך כל אדם בלא שינוי וד"ז גבה השו"ב בעצמו מפיו ואח"ז חזר ועשה גב"ע בב"ד של ג' והעד שינה את טעמו ובתחלה אמר כבראשונה וכשא"ל השו"ב הלא כתבו לי שגם ביד ימין הי' השינוי חזר ואמר שלא דקדק לראות ביד ימין כמו שאמרו שאר העדים שם ואבי הנטבע העיד שבשני ידיו הי"ל צפרן אגודל גדלים בעיקום ושינוי גדול שלא נמצא כלל כמוהו

והנה רו"מ צידד דכיון שבתחלה אמר בפני השו"ב לבד והוי כחוץ לב"ד א"כ יכול לחזור ולהגיד כמ"ש בתשו' הר"ן שהובא בחמ"ח סקי"ד ואף דבתשו' ב"י שבקו"ע סי' קנ"ט כתב דבעדות נשים דמהני גם בעד מפ"ע גם ביחיד הוי כב"ד מ"מ הרי בסי' רצ"ח ושנ"ב ושנ"ה שם פסקו כהר"ן וגם בתשו' רח"כ סי' כ"ד העלה כדעת הר"ן עכ"ל והנה מצאתי בריטב"א שבועות ל"ב ע"ב שביאר דעת רש"י שם דהאשה ששמעה מהעד שמת בעלה כיון שהאמינוה מתוך חומר שהחמרת עלי' בסופה הרי היא כב"ד ואם באה לפני ב"ד אחר תנשא כדין אף על פי שהעד ששמעה מפיו מכחישה בב"ד אחר ואלו היתה נאמנת לגמרי לא הי' העד הראשון יכול לחזור ולהגיד אלא דכשהעד ששמעה מפיו מכחישה הוא נאמן יותר כיון שהעידה רק מפיו אבל בב"ד אחר שאין שומעין הכחשת העד יתירוה כדין עכת"ל ומזה נראה שאם לא היתה אומרת מפי העד היתה נחשבת כב"ד כיון שנאמנת מדינא לומר מת בעלי א"כ היכי שהעד מודה שאמר לפני עד שני כמו שאמר בשמו אלא שרוצה לחזור בו א"י לחזור ולהגיד וכדעת הב"י. אך די"ל דדוקא אם בתחלה העיד על מיתת הבעל ולהתיר האשה דאז נתנו לו נאמנות מתוך חומר שהחמרת עלי' בסופה אז נחשב כהגיד בב"ד כיון שהעד השני נאמן ג"כ מה"ט אבל אם בתחלה העיד לאיסור אף דנאמן גם לאיסור דאפי' ה' נשים שאין נאמנות להתיר נאמנים לאיסור כמ"ש הנוב"ת א"ע סי' ס"ד מ"מ הרי נאמנותו אינו מטעם דאשה דייקא אלא משום דהאשה מוחזקת באיסור א"א א"כ לא נעשה היחיד השומע מפיו כב"ד של ג' ושפיר יכול לחזור ולהגיד וע' תשו' מהרא"ל צינץ א"ע סי' ט"ו ט"ז שהעלה ג"כ לחלק כן אבל דא עקא שהרי בנ"ד גם בפעם ב' כשהיו בב"ד של ג' אמר בתחלה כבראשונה אלא שאחר שא"ל השו"ב שבאו מכתבים להיפוך חזר בו ואמר שלא ראה ביד ימין א"כ הרי א"י לחזור ולהגיד אחר כד"ד ממה שאמר בתחלה ותמהני על רו"מ שלא העיר מזה כלל. ומה שיש לי לצדד בזה הוא מכמה טעמים.

א', כפי שכתב רו"מ שהשו"ב אינו בקי לעשות גב"ע וזה האות שהרי בתחלה כ' גב"ע שעשה ביחיד וגם בפעם ב' כ' שאין להשגיח בדברי העד מפני שהוא ע"ה ומוחזק לשקרן ולא באלה נוכל לפסול עדותן וגם אם הוא קצת מופלג בתורה אינו בקי בדיני עדות ולפ"ז ב' שנצטרפו עמו בודאי אינם בקיאים בהלכות עדות והנה בח"מ סי' כ"ח סכ"א מבואר שאם אין הב"ד מומחים ויודעים הלכות עדות אין הגב"ע שנעשה בפניהם נחשב כלום ובתשו' לחם רב סי' כ"ג הביא מתשו' הרא"ה לענין קידושין לפסול הגב"ע מה"ט ועקצה"ח סי' ע"ט סק"ז מ"ש ע"ד מהרי"ט בזה א"כ שפיר יכול העד לחזור בו גם ממה שהגיד בפניהם בתחלה.

ב' כי הלא בתחלה בהגב"ע שחתמו עליו שלשתן לא נזכר כלל שהעד אמר בתחלה כבראשונה אלא בסתם שלא ראה ביד ימין וע"ז חתמו שלשתן אלא שאח"כ כתב השו"ב בעצמו כן א"כ אינו נאמן לבטל הגב"ע שעשו שלשתן וחתמו עליו ואפי' אם שלשתן יחזרו ויגידו אינם נאמנים ואף דהש"ך סי' ל"ט סק"ל כתב בפשיטות דב"ד חוזרין ומגידין אבל מצאתי בתשו' לח"ר סי' פ"ג ותשו' שעא"פ סוסי' ק"ב שכתבו להיפוך ובשע"מ לחו"מ סי' ק"ט סק"ב לא ידע מכל זה אבל גם הוא כתב בפשי' דגם בב"ד אינם חוזרין ומגידין ומכ"ש בנ"ד שהשו"ב עצמו חזר וכתב יחידי דבר זה פשיטא שאינו נאמן.

ג' גם בעיקר הדבר אם בעדות אשה אין העד חוזר ומגיד אף דבתשו' הר"ן פשיטא לי' כן ובתשו' שעא"פ סי' ק"א אף שהעיר מהא דבתוספתא אי' משנחקרה עדותן א"י לחזור וגבי עדות אשה הרי א"צ דו"ח אפשר דיכולין לחזור אבל מ"מ ביטל סברתו עפ"ד הר"ן והב"י ח"ב סי' כ"ט העלה דגם בד"מ שא"צ דו"ח א"י לחזור

וא"כ ה"נ בעדות אשה אבל הנה בשו"ת עט"ח חח"מ סי' א' הביא מתשו' מהרח"ש (וט"ס שם הרא"ש) ח"א סי' כ"ד בשם תשו' הרא"מ וגם הוא הוכיח כן שדעת הרי"ף ורמב"ם ור"י הראשון ועיטור אינו כן אלא ס"ל דגם היכי שא"צ דו"ח אם הגידו בלא דו"ח יכולים העדים לחזור בהם ודלא כהרשב"א והר"ן וע"ש סי' ב' עוד בזה והב"י ושע"פ נמשכו אחר דברי הרשב"א והר"ן ולא ידעו מדברי הראשונים הנ"ל וא"כ יש לנו בנ"ד סניף גדול להקל במקום עיגון ועוד דלפי רוב ההוכחות ואומדנות שהיו מכל הגב"ע כי בעל האשה הוא שנטבע וכל החשש רק ע"פ עד זה נראה דדמי לדין מרומה שצריך מדינא דו"ח כמ"ש הרמ"א בא"ע סי' מ"ב ס"ד בשם תשו' הרשב"א וע"ש בב"ש סקי"ד וא"כ פשיטא דצריך בנ"ד דו"ח וכל זמן שלא נחקר כדן יכול לחזור ולהגיד.

ד' עוד י"ל לפמ"ש בתשו' נוב"ת סי' ס"ד בדבר מה שהעידה אחותו שהי"ל שומא על הטבור והעדים הקברנים אמרו שלא הי"ל שומא על הטבור דאם לא ידעו הקברנים אז מדברי אחותו י"ל שלא הי' רמיא עליהם להביט היטב ולא דקדקו לראות ולכן לא ראו ע"ש ועמ"ש בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' קנ"ז בזה וגם רו"מ הביא מנוב"ת סי' נ"ה דאף שהגיד בב"ד יכול לחזור ולומר שלא דקדק יפה ואינו זוכר אלא שסיים שהדבר צריך תלמוד אבל בסי' ס"ד שהבאתי כ"כ בהחלט.

ה' עוד י"ל דכל מה שאמר בעודו בב"ד גם מה שאמר אחר ששאלו השו"ב שנית כי הלא באו מכתבים מיקרי תוכ"ד = תוך כדי דיבור = ויכול לחזור בו דלא גרע מאלו חזר ואמר תוכ"ד של עד השני כמ"ש הסמ"ע בסי' כ"ט דמיקרי תוכ"ד וגם לשי' הש"ג פ"ד דשבועות דתוכ"ד של נתבע אין התובע יכול לחזור בו דדוקא בעדים משום דבעינן צירוף דברי ב' העדים מיקרי תוכ"ד ע"ש ולפ"ז י"ל דבעדות נשים דסגי בע"א מיקרי אחר כד"ד מה שהעיד עד ב' מלבד שהמח"א בהגהות הרי"ף השיג עליו אבל מתשו' הרשב"א שבסמ"ע סי' פ' סק"ז מוכח כהש"ג אך דזהו כשחזר בו אחר דברי עד השני אבל בנ"ד שהי' בזמן חקירת הב"ד בעדותו י"ל דלכ"ע מיקרי תוכ"ד והי' נ"ל ראי' מהתוס' סנהדרין ל"ב ב' ד"ה היכי וכו' בהא דבד"מ פותחין וכו' היכי אמרי' להו אר"י מי יימר כדאמרי' והקשו בתוס' דא"כ במאי חסמינן להו הא א"י לחזור ולהגיד אחר כד"ד ות"י דעד שלא נחקרה עדותן יכולים לחזור ולהגיד ע"ש ואף דבעדי נשים א"צ דו"ח והתם מוקי לה הש"ס לעיל בדין תורה דגם בד"מ צריך דו"ח או בדיני קנסות או בדין מרומה דבעינן דו"ח מ"מ הרי כבר כתבתי דגם בנ"ד הוי כדן מרומה דצריך דו"ח ומיקרי הכל תוכ"ד. ואף דבש"ס דב"ב קל"ד ב' באמר זה בני וחזר ואמר זה עבדי גם תוכ"ד א"י לחזור כמ"ש ברשב"ם שם ובנימוק"י ביאר טעמא משום דהאמינתו תורה מדכתיב יכיר לא דמי לעדות נשים דגם ע"א וקא"פ נאמנים דשא"ה דיליף מדכתיב יכיר וכיון שהכירו פ"א א"י להכיר הכרה אחר הכרה ע"ש משא"כ בעדות נשים ותדע דגם גבי שבועה שע"א נאמן הרי יכול לחזור תוכ"ד כיון דהנאמנות בגדר עדות.

ו' גם י"ל לפרש מה שאמר מקודם שביד ימין הי' הצפרן כראוי היינו שלא ראה שום שינוי מפני שלא דקדק לראות ומסתמא כמו בכל אדם הי' ואף שהוא דוחק ראוי להשוות דבריו כמ"ש בח"מ סי' כ"ט וע' תשו' שע"פ סי' ק"א כעין זה בצירוף מ"ש רו"מ דכיון שכבר ראה סי"מ באגודל יד שמאל הי' מלתא דלא רמיא עלי' לדקדק לראות ביד ימין וע' תשו' ב"א א"ע סי' כ"ד מ"ש בשם הח"צ סי' מ"ד ותשב"ץ ח"א סי' ס"ו בדין הוכחש במקצת עדותו במה שלא הי' צריך לאמרו שכתבו כעין זה.

והנה בעיקר הגב"ע הראשון של הבחור שהעיד ששמע שהעכו"ם שאמר כי יהודי ששמו משה והוא חתן ממיאסטקיבקא נטבע במי הדיעסטיר וסיפר איך נטבע ורו"מ הביא ממחלוקת הר"ן והריב"ש שברמ"א ס"ד אם במסל"ת בעיני קישור דברים והביא מהחמ"ח סקכ"ו ובקו"ע סי' י"ח וסי' קמ"א דהמנהג כהריב"ש וגם הביא מדברי נוב"ת סי' מ"ב וח"ס ח"א סי' מ"ו שבפת"ש ס"ק ס"ג. והנה בגוף מחלוקת הר"ן והריב"ש העלה הב"ח לחלק בין היכי דאיכא עדות אחרת אין להקל לכתחלה במסל"ת כזה אבל במקום עיגון מהני גם בכה"ג כהא דכותבין אף על פי שאין מכירין וראיתי בק"נ שעל הרא"ש פט"ז דיבמות אות כ"ה שתמה עליו דא"כ מה פריך בגיטין כ"ח ע"ב מהא דשמע מב"ד של ישראל איש פ' מת ישיאו אשתו מקומנטריסין של נכרים אל ישיאו אילימא מת ממש דכוותה גבי נכרים אמאי אל ישיאו הא קיי"ל דמסל"ת מהימן ומאי קושיא הרי שם לא הי' קישור דברים ולכתחלה לא תנשא והניח בקושיא ולענ"ד לק"מ דהא כל טעמא דהר"ן דס"ל דבלא קישור דברים אינו נאמן משום דשמא יש דבר הנוגע לו לעצמו ומתכוין להעיד וא"כ הרי הש"ס משני התם דשאני קומנטריסין דשייכי בגוה ועבידי דמחזיקי שיקרייהו ולפי הס"ד דלא ידע מזה א"כ מכ"ש דמסל"ת לבד בלא קישור דברים נאמן גם לכתחלה ולבתר דמסיק דהיכי דשייך בגוה אינו נאמן ה"ה דגם בעכו"ם אחר בלא קישור דברים אינו נאמן לכתחלה והא דלא משני הש"ס בפשיטות דשא"ה דליכא קישור דברים יש לחוש דלמא שייך בגוה י"ל דודאי האמת משני דהתם אפי' בדליכא עדות אחרת אל ישיאו משום שידוע דשייך בגוה אבל משום ספיקא דדלמא שייך בגוה משום דליכא ק"ד הרי בדליכא עדות אחרת משיאין ותיקשי דהו"ל למיפלג ומיתני בדין קומנטריסין של עכו"ם גופי' בין היכי דאיכא עדות אחרת או לא לכן משני כפי האמת דהתם שייכי בגוה ובכל גונו לא תנשא וז"פ ומצאתי בת' הריב"ש סי' שע"ח שהוכיח באמת מש"ס הנ"ל דא"צ קישור דברים במסל"ת.

ובעיקר מחלוקת הר"ן וריב"ש עיין מהריט"א פרק ג דבכורות אות כ"ט שהוכיח מדברי התוספות דסבר ליה כהריב"ש ועיין תשובות שעא"פ סימן ק"א ק"ג ק"ד שפלפל באורך בזה ולדינא העלה שם ג"כ דהעיקר כהריב"ש וגם הרמ"א הביא דעת הר"ן רק בלשון יש מחמירים לרמז שהוא רק לחומרא בעלמא ולא מדינא ע"ש ואני מצאתי בב"י יו"ד סי' ס"ד בד"ה הכוליא שדקדק מדכתב הטור ורש"י פסק להחמיר ולא כתב שפסק לאסור ש"מ שהוא רק מצד חומרא אלא דהתם סיים רש"י בעצמו דהמונע לא הפסיד אבל עכ"פ מוכח דקדוק לשון זה כדעת השעא"פ ומצאתי בשו"ת הלק"ט ח"א סי' רצ"ג דקבלה בידו דבכל מקום שכותב הפוסק בלשון יש מחמירין אינו אלא לחומרא בעלמא ולא מצד הדין ע"ש אבל ראיתי בשד"ח בכללים מערכת ח' כלל פ' שהביא מהתה"ד בפסקים סי' קס"ט שהשיג על השואל שדקדק מלשון המרדכי שכתב שמהר"ם הי' מחמיר להצריך כסף ומשיכה שאינו אלא לחומרא דליתא דמצינו בש"ס דלשון להחמיר אפי' דיעבד משמע ע"ש ומ"מ היכי דהפוסק אוסר מדינא כהא דנד"ד והרמ"א שינה וכתב יש מחמירים נראה כדעת שעא"פ דקמ"ל דאין לחוש לדיעה זו אלא לחומרא בעלמא. ומ"ש רו"מ אם בנ"ד הוי מה שאמר שהוא חתן ממיאסקובקא כאומר שם אביו יעוין בתשו' שעא"פ סי' ק"א דחתן פלוני הוי כאומר שם אביו ואף שבנ"ד לא הזכיר שם חותנו כיון שלא נחסר שום איש זולתו משם והיא עיר קטנה שפיר י"ל דמהני אבל כיון שראה רק הטביעה ולא שהה עד שת"נ אין תועלת בעדותו אלא לסניף לשאר עדיות כמ"ש רו"מ.

חזר ובה העני לאותו העיר שדר בה מאיר עם אשתו בילה הג"ל וראה לנלות הדבר וחזר ונתן לו שומד ושחק ע"כ תוכן דברי בעדות שצריכין לענין הושתק ללה"ק :

הגדה לעמיד לית דין לריך בשש שהאשה בילה הג"ל מותרת להנשא כי דבר משנה הוא וכל יודעי דת ודין יודעים הטעם וא"ל לדידי ולדכוותי ולא באתי אלא להשיב מפני הכבוד ולכבוד הרב הגאון הג"מ נרו אשתעשע בדברי קדשו ואדבר על סוד דבריו על ראשון ראשון מ"ש שיש לכאורה לפקפק מזה שלא ראה לילך להעיד צ"ד מפני שהנשים אמרו שאין להאמין לו שהוא מחברי נגזים וראה לומר דלכאורה דמי הא מלתא להא דאחז"ל כל פסול דקרי ליה ושחיק אודיי אודיי ואחר זה מסיק הרב הג"ל דלא דמי לדון הג"ל וכחצ ח"ל ל"ל פשוט דלא שייך בפסול דעבירה לומר דמהני שחיקה שלו דהא דמהני שחיקה הוא משום דשחיקה כהדולח דמיה ובה הודאה גופא לא מהני שאין אדם משיב עלמו רשע עכ"ל הרב, הנה הרב כתב זאת מסבירה דנפשי ומוחמה זה קיהב בדבר ונכנס לפנפוליס שאינם לריכים כי דין זה מפורש בנמוקי מ"ה מנחם מירוצבורק הנדפסים בשלחי תשובות מכריז וייל דדיני בושח דין ג' ח"ל אם אמר גזאתי או עברת על החרם או על השבועה והכל שוחק אין לפסולו ולומר מדשחיק אודיי אודיי ליה דלא תהא הודאה פיו גדולה מדיבירו דאפילו אומר בפיו גזאתיך או עברתי על השבועה אינו נאמן לפסול עלמנו דאין אדם משיב עלמו רשע וכשאמר לו גזאתיך חייב להחזיר לו המנון הדולחת פיו כמאה עדים דמי ואינו נפסל ע"פ עלמו דפגנין דביריה עכ"ל :

ומה שפקפק עוד הרב הג"ל ח"ל מאחר שהעדים הם אפשר מעניים מרודים שרוצם השודים בנגזי ומבואר בפוסקים גבי עבד דכשר לעדות לפ"ד הב"ח דהוא דוקא בידוע שהוא כשר ויש חשש זה בעדות העני הג"ל צפרע דאחרע ליה חזקת כשרות במה שבגיד שלקח שומד עכ"ל תמיהני שעלה על דעת הרב הג"ל לדמות בני ישראל עם קדוש לעם הדומה לחומר ופסול לנא בנא שחרור ולעג"ד הא מלתא דמיה להא דאיתא ס' ל"ד סעיף י"ז ח"ל נמלאת אומר כל ת"ה בחזקת כשר עד שיפסל וכל ע"ה בחזקת שהוא פסול עד שיחזק שכולך דברכי ישרים וכי' כן נמי הכא דבשלמא עבד דכל עבד בחזקת פסול א"כ שפיר הולך ישראל בחזקת כשרות לא איתרע עד שיפסל ועני זה בשביל שבגיד שלקח שומד לא מופסל שאין אדם מעיד ופגנין דיבוריה וגם אין נפסל משום דבירי הנשים שאמרו שהוא מחברי נגזים כדאיתא ס' ל"ד סעיף כ"ה בכ"ה ז"ל אין אדם נפסל על קול אחד וחסד בעלמא ומ"ה הרב הג"ל ח"ל יהיה ג"ל לכאורה ליתן טעם דיש לחלק בין ישראל בעל עבירה לפסד יכו' ותמלית דבריו דלפי דברי ספר גופי הלכות דאין עושין גם מדין ג"ש א"כ עבד דאחי מג"ש דלה לה מאשה אין לוקין אותו וא"כ אינו פסול לעדות דבעבד * לא מלינו עבירה שיש בו מלקות וכו' זהו המללח הרב הג"ל וכחצ ודו"ק היטב ואין נטוים הדברים שברי לא מחמת המלקות הוא נפסל אלא מחמת עבירה שנושה מלקות אע"פ שאין לוקין עליה דמחמת עבירה כו' נקרא רשע מדכחיב אס בין הכות הרשע והנקרא רשע פסול לעדות כדכחיב אל תשא ידך עם רשע א"כ גם בעבד אלו היה כדברי הרב ע"פ דברי ספר גופי הלכות דאין לוקין אותו מ"מ נקרא רשע מחמת אותה עבירה שלוקין את ישראל עליו ורשע פסול לעדות מידי דהוי אישראל שלא התרו בו דאין מלקין אותו ואפ"ה

שה"ה מק"ק הירדנה ינהרג ואחר כך הגידה אשתו שבעלה היה דר עמה סמוך לק"ק הירדנה איזה פרסאות וכחצ ח"ל ועוד דברצ מ"ה יעקב אב"ד ור"מ דק"ק לובלין הביא ראייה ממ"ש הרמב"ן צ"ה האשה שנים אטובדא דיתחק ר"ג דמייתי החס בזהוא גיעא דאשחכא בנהרדעא וכ' דמ"ש הדדוק והרדעא טלה היינו לימד הדדוק הרבה עדות עד היכא דסגי קבא דנהרדעא דאלמא דהסביבית נקראים ע"ש העיר שהיה מערפולין באתו אקלים כ"ג קרא עלמו אברהם ע"ש הירדנה שהוא מערפולין באתו אקלים אע"פ שלא היה דר בהירדנה עמיה אלא סביבות הירדנה כו' עכ"ל ואחר שיהא הדבר מפי גאוני קשישאי הבורות למעשה ע"פ ראייה זו דבריהם כדברונות וכמסמורות ואזב אין לבי נוקפי כלל ושתה אשתעשע קאה בדברי פלפולו בהכמה שמה שהקשה לדברי הרב דשדה לכן ח"ל דשם היינו מגרש העיר כמאמר וזה שדה העיר שהוא החומה עכ"ל דמר הואיל והרב הג"ל הוא שארי מצרשי לא אשתעלס להחזיק דבריו דאדרבא ע"כ היינו חוץ לתחום דהא מה שנתנו לכלב לא היה מקלט כדפריך וחדרון עיר מקלט הוא והכתוב ויתן לכלב את חדרון וגו' ש"מ דמה שנתנו לכלב לא היו מקלט ואין חק כשם שהעיר קולט כן תחומה קולט נמלא מה שהוא תחומה של עיר הוי מקלט וע"כ מה שנתנו לכלב לא היו אלא חוץ לתחומה של עיר ואפ"ה איקרי חדרון והוי ראיית הרב דשדה לכן מלובן כשגב ובדברי קדשו כתוב לאמר ראייה מוכרחת מפלפולא חריפא דמר ואין סוף להוכחה דמר עד שהוכיח למה שאמרו במסקנא עד היכן והרדעא עד דמטא קבא דנהרדעא דלולי מסקנת הגמרא אכתי תיקשי למר דלמא פרדוהא דנהרדעא נמי הוי חוץ לתחומה כדכתב מר בעלמנו ואם כן תיקשי למר קולור דבדבריו דהו"ל בקולור לאתוי' ראייה דסמוכים לעיר נקראים בשם העיר ממאי דמסיק עד היכן והרדעא עד דמטא קבא כ"י אמנם בגופא דשרייתא הנני עמו אי דלית דורה דלינא עמו ובלבד שיסכים עמו עוד אי' כפסק רמ"א ס' י"ז סעיף ל"ע דלריכים להיות ג' וכשרים ואף שהח"מ בהש' חולק עליו וס"ל דיתידו סגי הנה ב"ש הוא אחרון והחזיק פסק רמ"א וכן ראיתי נוהג אצמ"ו זל"ה שאלה התיר מימיו עגונה בפחות משלשה וכן נהגתי גם אני בעיר מיום שהגעתי להוראה וכשיסכים עוד מורה אי' אזי מותרת האשה אשת ר' העשיל בן ר' חיים מנאריוב לכל גבר ד"ה לשמוע דברי חכמים ששקדו על תקינת העגונות היום יום אי' י"א תמוז תק"ד לפ"ק.

סימן כד

שלא חלי כבוד הרב המאה"ג בגאון מו"ה יתחק סג"ל אב"ד קלג גלוגא י"ז לחוות דעתי הענייה בנדון עגונה ושמה בילה ושם בעלה מאיר והיה למראה עיני גם הגבע"ד בלשון אשכנז באריכות והארך להיתר האשה נאמר שם שעני מעניי ישראל הגיד חוץ לב"ד שהאיש מאיר הג"ל נהרג ונקבר בפניו ולא ראה לילך להעיד צ"ד ונתן אמתלה לדבריו שאינו רואה לילך להעיד צ"ד שהוא מחמת ששמע מנשים שהוא מן חברי נגזים ואין להאמין דבריו לכן אינו רואה לילך לפני הב"ד להעיד ושם נאמר עוד שבגיד העני הג"ל לפני מלמד אחד שהיה צ"ד חופה של מאיר הג"ל כשנשא את האשה בילה הג"ל ושאל העני הג"ל את מאיר הג"ל איך אחי נושא אשה על אשתך שבמדינתנו ונתן מאיר הג"ל שומד להעני שלא ינלה הדבר שיש לו אשה וקבל השומד והחרים לישנה האחרת

גופה נאמנת משום דדייקה ומיכנסה חל לא כה"ג ולפי' שפיר נבי הש"ס בהא דחמותה הנאה לאתמ"כ ולא פשיט ומה לזרה הנל"מ משום דשאי ניה דהוי פסולי דקורנה ובה אף דלינה תהודה לשקר על הנחת העתיד מ"מ פסולה כיון דע"פ נוגעת הוא משל"כ נחמקה הנללמיה הוא רק משום חשש מונון ד"ל דלדס קרוב אלא מונון ל"א רק הטעם בהסמיע משום דחשוד לשקר וא"כ כיון דהוי על הנאה על העתיד ל"א לשקר בשביל זה ולפי' ממילא מיושב דברי הרמב"ם דהשמיט האי דינא דהוא לטעמיה אזיל דפונר בפניו מיה' עדות כעשת הע"ש דנוגע פסול משום חשש קורנה משום דלדס קרוב אלא מונון שכתב ח"ל כל עדות שינא לאדם הנאה מונון אינו מעיד שזהו כמעיד על עמו ע"ש ועיין גרי"ם ס"י גל"ט דהא דלמרי' בנסהדרין דף ט' דאין אדם קרוב אלא מונון היינו דוקא שם תמוס שמועיד על הסוד להרע ע"ש וזה א"כ כיון דלהרמב"ם פסול נוגע דמונון הוא ג"כ משום קרוב ממילא גם נחמותה הנללמיה פסולה כמו גזרה הנללמ"כ דנוגעת על העתיד ולכן השמיט זה דהוא בכלל חמותה כמו צזרה וא"ש ח"ג ועיין כי הקרתי מירידת האריכות בכמה דברים ויש להאריך הרבה וק"ל המלע :

וזה דה"ה לכל הנאה שאינה מונונת לו עכשיו ויש לו לנטות בספק על העתיד לא מופסל והביאו הסמיע ס' קכ"ג ס"ק י"ז וא"כ ג"כ כיון דעתה אין לה הנאה למה פסולה משום דנוגעת על העתיד בספק וכן נחמותה הנללמ"כ אף לעכ"ד י"ל דדין זה תליא בפלוגתא דהע"ש והסמיע והס"ך ר"ס ל"א דנחמת חורנין דהוי נוגע גם על הנאה דלעתיד ואומנם לדעת הסמיע ננוגע מונון פסול משום דיעיד שקר בשביל המלח או אמרי' דאם השתא אין לו הנאה מונון אינו חשוד לשקר בשביל זה אלא לדעת הע"ש דטעם ננוגע הוא משום דלדס קרוב אלא מונון ופסול כלל שאר קרובים מנא"ה ולא כן ניהו דאיתו דלדס קרוב אלא מונון הנאה כזה מ"מ הוא פסול כשאר קרובים והנה הא דנחמה אינה מעייה משום דהוי נוגעת ובה אינה נוגעת משום חיתוד מונון רק משום לערף דגופה וא"כ לכאורה לפי"ש מהר"יט ס"י פ' דנוגע דהש"ד לשקר ל"ה רק כהש' ח"מ וא"כ אמאי נחמה ל"ה וע"כ דבה לכ"ע הטעם משום קורנה דלדס קרוב אלא עלמו ואף דקרובים כשרים לעדות אשה היינו שאר קרובים דהם נחמתי עד רק דפסולים מנא"ה לכן אמרינן לעדות אשה כשרים אלא היכי דהוא פסול משום דהוא קרוב אלא עלמו וזה אינו נחמתי עד כלל ואין הגמתי נחמתי כלל כמ"ש הראש"ד בספיק דמוכתי גבי אילעיי וטובי' ועיין ביהודאי הרמב"ן עם ולפי' בעדות אשה דלא צענין עדות רק לדעת אמתת הדבר מ"מ ל"מ כה"ג משום דליכא הגדה כלל וזהוהא אשה

* הג"ה. תמיהני דש"ס מפורש נמ"ס מכות דף ח' ע"כ סותר זה דמפורש דעבד לוקה ג"כ כע"ש וע"כ על שהעלמנו עין חש"ס מפורש.

בב"ד הוה לאורייתא לכן אין לדמות זה לזה לומר דכשאר עדות אינו חוזר ומגיד אחר שהעיד בב"ד כ"כ בעדו' אשכח אף שבעד חוץ לב"ד לא יהא חוזר ומגיד דלא דשאלני שאר עדו' שהעיד בב"ד דהוי לאורייתא לכן אינו חוזר ומגיד אבל עדות אשה שחזר לב"ד דלא הוי אלא מדרבנן ויגזר נחזור ועוד נלע"ד ראייה מסבירה הש"ך ביו"ד סי' קצ"ז ס"ק י"ג דבב"ד שם קושיות החוספת הג"ל ומתוך מסבירה דנפשיה חירון החוס' הג"ל כי מיתליי מתכחו ניכר שלא רחש דברי החוספת כי אם בסופה דשם לא הביאו החוספת חירון ר"י דלשל ולאיסתמיטמי לשה"ך חוס' דיבמות וכתובות אמנם הש"ך הוסיף על חירון הג"ל כל שבו ח"ל דכיון דהאמינה התורה ע"ה ח"ל כאלו נתקבל עדותו בב"ד וכתב עוד אח"כ ח"ל דשאלני כך וכי' דאין בע"ה שאומר מה נתמן אלה מדרבנן דוקא בשאומר בפניי בב"ד דהא קי"ל נישאת בע"ה שלא ע"פ בב"ד חלה וכי' עכ"ל ונפ"ז ח"ך יתבאר בעדות אשה מה שהגיד חוץ לב"ד כמה שהעיד בב"ד לענין שלא יוכל לחזור דהא נישאת בע"ה שלא ע"פ בב"ד חלה הרי דאין עדותו שחזר לב"ד כמו אם העיד בב"ד :

אמנם כ"ז דוקא אם חזר בו בעד הראשון אבל מן הבטח ח"ל לתקור אחר זה ופסיר כת' הב"ש דודאי לא כתב זאת הח"מ אלא דרך עצה טובה ולא מלך החיוב כלל שהרי כ' רמ"ה שאל' לשלוח אחר עד הראשון אף שהוא צעיר לכן האשה הג"ל מתרת לכל אדם צלי שום פקוק.

סימן כה

שאלתי פה ביומא דשוקא ק"ק בראש יצ"ו לחוות דעתו אם יש מקום לבחור האשה אשר צידה בב"ע מורכב מ"ה שלמה אבדין הוסיף ח"ך שילד בן בעלה של אשה הג"ל הסיח לפ"ת שאצ"ו בעל אשה הג"ל מה צק"ק מצויצו וי"י :

מחמת ערדות ויומא דשוקא אין פנאי ללחץ ולבא צלפולא חריפא בש"ס ופוסקי' ראשונים ומה גם שאין מלווים צידי ספרי קדש הליכוס לזה ואין אומן צלה כלים אשכ"כ מלאחי א"ע כמחויב בדבר שלא לדמות בעגובה צפתי נפש לביות שרובה שקדו כממים על הקנה צנות ישראל שלא תענה ונלע"ד שיש לה היתר פשוט דהח"מ בל"ע סי' י"ז ס"ק כ"ה הביא שבדין דמסל"ח צקנן אש נר"ך לביות ללחור או ללו בוא ממטקת רבצ"ן ורצ"י ורצ"י מכשיר אפי' ללחור זמן וכי' בב"ש ח"ל מיבא תלוש דין אש ממחויבים היבא דליכא פלוגתא יבסעיק ע"ו הביא הב"ש בשם מ"צ ותי' מהר"ם ותי' ר"מ מערלתי ובע"ז דבפלגתא אזלין לקולא ולאלו הפוסקים לית דין נר"ך בשם דהוא אחתא שריא דיש לפסוק לקולא כראצ"י דמכשיר אפי' ללחור זמן אלא דלריכוס אלו לחוש לדברי הפוסקים דאזלין בפלוגתא לחומרא וא"כ הלכך כראצ"ן דבעי דוקא ללחור עכ"פ מידי ספק לא נפקא דשמא הלכך כראצ"י והנה יש כאן עוד ספק שמא הלכך כהעור ע"פ פי הראשון של הב"י שהסכים הפרישה לפירושו דגבי אומר מה ח"ל הקטן כלל לביות מסל"ח וח"כ הוה ס"ס המתהפך דוק ותשכח וכבר הסכימו פוסקים הרבה ועבדו עובדא לבחור אשה עגובה ע"פ ס"ס בפלוגתא דרבוותא כמנחם צק"ע ע"י עליו וכל זה לרווחא דמלתא ולעג"ד נראה דאין כאן פלוגתא בין הרמב"ם והעור כלל דיש לחלק בין קטן לקטן כדמל"ו בחו"מ סי' ז' סעיף ג' צמור ובש"ע והיא מהירושלמי דירא דמבן י"ג ומעלה כשר לדין ואפי' לא הביא צ' שערות יבן פסקו הב"ח והסמ"ע והש"ך וכתב הסמ"ע ח"ט"ג דלענין עדים צענין צ' שערות שאני החם דקפיד קרא לביות נקרא א"ש כ"י משא"ס צדיין שאינו תלוי אלא בחריפותו ובקיאותו ומ"ה כתב העור אש הוא מתפלפל ובקי צהרדי תורה וכי' ולי"ת הוה אמרינן כל הפסול להעיד כ"י דמ"מ צניטה"ס יש פסול קטנות כל חד לפי ענינו עכ"ל וכן מל"ו צ"ד סי' א' שהביאו הע"ז והש"ך בשם רש"ל דהכל לפום חורפי' וידיעהי של הנער ולפ"ז הוה דכתב הרמב"ם אש שמע מפי קטן אינו משד כיינו קטן שאין בו דעת והוה דבר הלמד מענינו שהרי ברישא החזיל וכי' ד"ה ששמע מפי בן דעה כ"י כגון עבד ושפחה אבל אש שמע מפי שועב או קטן כ"י הרי שלא הקפיד אלא אקטן שאינו בן דעת אבל קטן בן דעת אחתי יפסל דל"ל משום דלא מאמינן לקטן כמו שאמרו צ"ח ק"כ סעיף י"ד לענין עבילה כלים אין מאמינן קטן על עבילה כלים דע"כ לא מן השם הוה זה דא"כ אחתי מאמינן לבד ושפחה אפי"כ דמשום דקטן דומיא דשועב הוה וכיינו קטן שאין בו דעת אבל קטן שיש בו דעת אחתי יבא זה גרע מלהיות דיין והא דבעינן מסל"ח כיינו צקטן שאין בו דעת חכו בכלל חינוקא דנקטו דכיינו קטנים ציוחר ורואיך שאמרו צמ"י ודלמא קמלא בעלמא שכיב ליה ואסיק

מיפסג נעדות כמבאר סי' ל"ד סעיף כ"ד כל מי וכו' שעבר וכו' אש"פ שלא התרו בו שהרי אינו לוקח פסול וכו' א"כ למא יהא כח הפסד ויפה מיראלל שלא התרו צי דליכו נמי אינו לוקח ואפי"ה פסול ועל ספר גופי הכות פלמו ופלא על שניכוס צדוקת כזה לומר דאין עושטין גם מדין ג"ש ואי משום מאי דקשיא ניה אדברי החוס' שכתב דאין מהירין מן הדין הלא צמר במלכ אחיה מג"ש נק"מ דכוונה החוס' אליסור הלאה דבב"ח חזי שפיר אחי מק"ו מערלה אבנ צאכילה ס"ג לצ"ו דלוקין צבצ"ה אפילו שלא כדרך הנהחו כדמסיק דס"ל דלוקים [צבצ"ה אפילו] : שלא כדרך הנהחי והחוספת לא הקטו מעיקרה אלא אהנאה דבב"ח דנימא נמי גבי הנהח דבב"ח הכל מודים כמו שאמר אב"י גבי כלאי הכרס הכל מודים דלוקין שלא כדרך הנהחו אף אהנאה וע"י חירלי דאין מהירין מן הדין אחר זה מלאחי כדברי צמברש"ח :

ומ"ש הרב הג"ל דאין פקפק מהא דא"י בח"מ בשם הר"ר דאש בעד שבעיד חוץ לב"ד וחומר שקר בגדתי נתמן וכי' וכתב הרב עטס לזה דאין נפקק צוח מהמת דבת' צ"י חולק על הר"ר כמדותה לי שהרב הג"ל נתחין למ"ש צק"ע בשם ח' צ"י ואי משום הו' לא אריח דהא לא הוצא החס חש' הר"ר וכבר כ' מהר"ק והוקצב להנכה בחו"מ סי' כ"ה סעיף צ' בבב"ח דאש נמלא חשו' גאון וכי' ונמלא אחרים חולקים עליו אין לפסוק כדברי האחרונים שאפשר שגא ידשו וכו' ואי הוה שמיע לכו הוה הדרי צבו עכ"ל וא"כ ה"ג אפשר דנא רחש הב"י ח' הר"ר ואי הוה שמיע ליה הוה הדרי צבו ונ"ש להכריע דלא כהר"ר ח"ל דיש לחלק בין עדות אשה לשאר עדות חוץ לב"ד וכו' דבעדות אשה מאחר דע"י שמעיד ח"ך לב"ד מחירין את האשה ח"כ אם הגיד שקר אין לך רשעה גדול מה שיגרוס לבחור א"ה לענמא וא"כ ח"ך יהיה נתמן הו' אין אדם מצי"ר עכ"ל תיבתי על דבריו דאש צשאר עדות ליכא נמימר הכי הו' צשאר עדות חס"ה דכעידו בב"ד נמי ליכא רשעה שגורמין להוליא ע"פ עדותו מתמן שלא כד"ן וא"כ שוב אין יכולין לחזור מדבריהם מטעם שבי הרב הג"ל דאין אמע"ר וא"כ ל"ל קרא דכיון שהגיד שוב אין חזר אחר ע"י חיפוק ליה מטעם הרב הג"ר אפי"כ לומר דאליעריך קרא דאפי' היבא דאינו משום פלמו רשע כגון שנותן אמתלה לדבריו הראשונים כמו שא"י צ"י כ"ע צבדיה כ"ד אחרו מעטעב בייתי וכו' אין שומעין לו אפי' נתן עטס לדבריו כ"י ח"כ בעדות אשה נמי הכי דהר"ר איירי כיכי דעותן אמתלה לדבריו ואינו משום פלמו רשע אז וכול לחזור בו הואיל ודבריו הראשונים היב חוץ לב"ד לא הוה חוזר ומגיד וק"ל ולי הו' גר"ל לכאורי דהר"ר ובב"י לא פליגי כלל אלא דבב"י מיירי שהגיד תהלה שמת וצא להחירה ואז השיב כשנים ואח"כ כשהחזר בו ורואה לאוסרה אינו חשוד אלא כחד ואמר עולה כל מקום שהאמינה תורה ע"ה ח"ל כשנים ואין ח' נתמן לבב"י ח"כ דדבריו האחרונים לגבי דבריו הראשונים הוה כמו חד לגבי תרי ולכן אינו יכול לחזור בו והמעשה דהר"ר היה שתהלה היה אוסרה לעלמא שאמר שהוא זקוק לייבס ואח"כ אמר שמת היבס ח"כ מתהלה נמי היב רק כחד וכו"ל כחד נגד חד ושפיר יכול לחזור בו ומשום חוזר ומגיד ליכא משום דהיב הגדה ראשונה חוץ לב"ד כך היה ג"ל לכאורה ואח"כ פיינתי צנוק התשובה שהביא הר"ר ראייה לדבריו מחוספתא דתינא החם העדים שהעידו בין נעמא בין נטכר כ"י בין לאסור בין לבחור כ"י אש עד שלא נתקרב עדותן בב"ד אמרו מצודין כיינו נתמנים אש משנתקרב עדותן וכי' אין נתמנין הרי שכללו כאן כ"י מיני עדיות אפי' חוקן שאין לריכוס שיהא נעשים בפניי צ"ד שהרי שנינו בין לאסור בין לבחור ואפילו הכי אמרינן שאפי"פ שהעידו צבית דן כל שלא נתקרב עדותן עדיין יכולין לומר מצודין אלו לפי שאין העדים מעידים עד שעה גמר עדותן בב"ד וזו ראייה שאין עליה תשובה עכ"ל הרי מראיתו הוהא שמשע שאין כוונתו כדברי אלה אפילו אש אמר תהלה לבחירה אפי"ה יוכל לחזור מדבריו :

והשתא דליכא פלוגתא בין הר"ר לבב"י נלע"ד להכריע כהר"ר מהא דקטבו החוס' בסועב דף ל"א ע"כ וביבמות דף ק"ז ע"כ ובכתובות דכ"ב ע"כ דבסועב משמע דעולא איירי אפילו צאו שני העדים צבת ח' אפי"ה אמרינן כל שהאמינה תורה ע"ה ח"ל כשנים וח"ל כ"י חד לגבי תרי וביבמות וכתובות משמע דלא איירי עולה אלא צזאח"ז דהא אמר צבתיורה לבשאל וחירלי החוספת ביבמות ובכתובות ח"ל ועוד אומר ר"י וכו' אש החם דמדאורייתא ע"ה מהימן וכי' חזל הכא דגבי אשה דלא מהימן אלא מדרבנן לא השיב כ"י אלא צזאח"ז עכ"ל ולפ"ז אמינא דכמו שמהלקים החוס' לענין שני עדים המכחישים זא"ז דעדות אשה שאני מעדות שעד אחד נתמן מה"ת הכי נמי יש לחלק לענין שמה שהגיד חוץ לב"ד לא יהא נחשב כאלו העיד בב"ד הואיל שהאמנות שהעיד חוץ לב"ד אינו אלא מדרבנן ושאר עדות כשמעיד

פ"ד כתב שהר"ש התיר גרושה מעוברת ומניקה, וע"ז יש לתמוה לפענ"ד מהסי'א דסוטה (כ"ד). דתנן מעוברת חזירו ומינקת חזירו לא שותות ולא נוטלות כתובה דברי ר"מ [דר"מ לטעמי' דס"ל שאסור' עליו איסור' עולם] ואם (כ"ו). צבריית' מסייס צה מעוברת ומינקת עגמו או שותה או לא נוטלות כתובה, ופירש"י דאשמעינן דלא לזרעין (ז'). דדרשין מקרא והתוס' שם הביאו ע"ז סוגיא דערבין (ז'). דדרשין מקרא צמעוברת היוצאת ליהרג שאין מוותרין לה עד שתלד, דה"ל דולד ממוגף דבעל הוא ולא נפסדו קמ"ל, וביאר צה המל"מ (פ"ג מה' סוטה ז') דכאן כיון שהבעל משקה אותה ובי' תליא מילתא, וכיון דאיכו לא קפיד אממוני' וכול להסקותה עתה, ולזה מורה לשון הרמב"ם שם שב' מעוברת ומניקה מקנא לה ומשקה כמות שהיא, והמל"מ שם כתב דמעוברת חזירו [לדין דק"ל כרבנן דפליגי עלי' דר"מ וס"ל דמשקן אותה] צריך להמתין עד שתלד דהא ממוגף דחזרי' הוא [והב"א ליכא קרא לרבינו] והשתא אם איתא לדעת הר"ש דגרושה מעוברת ומינקת חזירו שריא, תקשי אמאי נקט ר"מ רק שתי חלוקות, מעוברת חזירו ומעוברת עגמו, הא ליכא לדידי' ג' חלוקין דבדר, דאלמנה מעוברת חזירו לא שותה ולא נוטלת כתובה, ובגמ' גרושה מעוברת משקה אותה אחר שתלד, ומעוברת עגמו משקה אותה כמות שהיא, ומדלא מפליג בהכי ר"מ כלל, ע"כ דבאמת אינן אלא שתי חלוקות, דאלמנה וגרושה מעוברת חזירו שוין הן.

עוד הקשה ר"ת על שיטת הר"ש הזקן דהא לס"ד דסוגיא יצמות (מ"ג). טעמא דמעוברת משום דחסא וצוה ודאי אין חילוק בין אלמנה לגרושה, ואף למסקנא דהדר בי' מהטעם, ומפרש דטעמא משום דחסא מעוברת למניקה קיימא, מ"מ מהדין לא הדר בי', [ועי' בהש"ו רבינו עקיבא חיגר סי' ג"ה מ"ש צביאור קושייתו של ר"ת] ובאמת לפי מה שפסק הרמב"ם פ"א מה' גירושין לפי המסקנא טעמא דמעוברת משום דחסא, נשאר ראי' זו ביותר תוקף דהא ודאי גם למסקנא לפי טעם זה מעוברת גרושה אסורה וממילא ה"ה למינקת.

ובאמת גם בצפוטו אינו מבין לכאורה הא צברייתא (יצמות שם) סתמא קתני לא ישר אדם מעוברת חזירו ומינקת חזירו, ונהי נמי שנדחוק עגמינו לומר לפי שיטת הר"ש דגרושה מינקת אינה בכלל מינקת חזירו כמ"ש רבותינו האחרונים נ"כ, כיון דלא משעבדא לי' מ"מ ודאי מעוברת גרושה מעוברת חזירו נקראת, וכיון שלא הוסיפה צברייתא זו מכלל האיסור מכלל חלק.

הן אמת שנגד זה לכאורה ליטא דצרייתא כתובות (ס'). מיניקה שמת בעלה לא התאחרם כו' מורה כשיטת הר"ש לדעת ר"ת הוה לי' למינקת שנתארמלה או שנתגרש דכה"ג הוא שיטת הש"ס צמשינות וצרייתות ככ"ד.

(ב) וביישוב כ"ו נשים פטו החילה לדעת הרמב"ם שהביא טעם דחסא הנדחה בגמרא, ואחרי העיון יפה יש הפרש ושינוי גדול בין דברי הרמב"ם בטעם זה למה שפי' זו רש"י ע"פ סוגיית הש"ס, ונקדים הסוגיא שם, היכא דקיס לן דמעוברת היא תנשא אלמה תניא לא ישר אדם מעוברת חזירו ומינקת חזירו ואם נשא ויציא ולא יחזיר עולמית, גזירה שמה תעשה עוברת סנדל, א"ה דיד' נמי אי למיד' צמוך צמוך אי למיד' מן השמים ירחמו מן השמים ירחמו ה"כ כו' אלא משום דחסא [שמועטו בשעת השמיטת דחס' לשון לחון שלוחו רש"י] א"ה דיד' נמי דיד' חיים עליו' הכא נמי חיים עליו' [שאין אדם מתכוין להרוג הנפש רש"י] אלא סתם מעוברת למניקה קיימא דילמא איבערבי ומיעבר תלכא וקטלה לי', א"ה דיד' נמי דיד' מוסמסא לי' צביצ"ס וחלצ כו', והמתבאר מדברי רש"י טעם דחסא לפי הס"ד הוא שיהרגו צמתכוין, וע"ז דחו דה"כ חיים עליו' שאין אדם מתכוין להרוג נפש, ואולם הרמב"ם כתב צה' גירושין שם בטעם איסור מעוברת שמה חוק הולד בשעת השמיט, שאינו מקפיד על צן חזירו עכ"ל, ומבאר מלשון זה שאינו מקפיד אם יזק ממונו אבל לא שזיקנו צמתכוין, והנה באמת לפענ"ד דברי רש"י צפירושו צה מוכרחים לפי סוגיית הש"ס דלכאורה קשה לר"מ דס"ל יצמות (י"ג): שלש נשים משמשות צמוך קטנה מעוברת ומניקה, ומבאר צסוגיין שהימך מנילה מחשש עיבור שני, שאם השמש צמוך שוב ליכא חשש סנדל, ולמה לענין מיניקה לא הויל צמוך דמ"מ חיישינן שתתעבר, [ודוחק לומר דמעוברת א"ה לתקן יותר משימוש צמוך

דצמוקס מניח אין לחוש לסכנה זו אף צמניח קלה דהקמת שם לקרובים שאינה עיקר מצות יצום של תורה, אלא דלמ"ד מול גורם דתלי צנשוין אין ראי' מיהודה, דהא התם לא הוו צשוין כלל [ואחר שילדה שנחלקו צספ"ק דסוטה אם צקק לה יהודה יותר, הוא מתיישב צכל ענין שנאמר ודוק] והנה צבר נתעוררו הראשונים ז"ל איך נשא יעקב צבינו שתי אחיות הלא אברה' צבינו קיים כה"ת, וכלי ספק יצחק ויעקב הלכו צדרכיו, ותירצו דבאמת היו מותרות לו מן הדין דגר שנתגייר קטן שנולד ואין כאן קורבה כלל, ע"ש צדצריהם ז"ל, ומעתה אומר כי הצקנים שפטו את צעו צרכתו מצלי יחוש [לסכנה מחמת קטלנית] צנשוף רות צדרך נכון וצטוח משני חששות הסכנה מול או מעין [ולא יצית לצ לדברי הגואל] דאם צקטלנית מול גורם שהוא תלוי צנשוין, הלא לא יחוש עתה, כי יתן ה' האשה הזאת כו' ולפי שדברו עתה מדד הנשוין, והנה עיקר הנשוין הוא הכניסה לביה צעלה כמבואר צרמ"א, צה"ע (ס' כ"ה ס"א), דכשהציחה החתן לביהו לשם צשוין היא החופ' ונקרחת מאל נשויה [וכך הוא לשון חכמי' צמשנ' (כתובו' מ"ח). לעולם היא צרשות האצ עד שחכנס לרשות הצעל לצשוין] לזה אמרו האשה הזאת הצאה אל ביתך כי להיות גיורת יהי צויה לך לשלום כרחל וכלאה אשר צנו שתייהן את בית ישראל, וכלי ספק ה' ה' אהם, עדות היא כי ה' ציווגם הגון ליעקב, והוא מטע' זה דגר שנתגייר קטן שנולד וכן יהי גם ענין רות ללחה, ובפן הזה לא חזירו ענין קרבת האישות והזרע כי על הנשוין לצד ידברו עתה, ואם צהת לחוש שמה מעין גורם, מוכח א"כ מיהודה שצא על תמר והגליחו ה', וע"כ צצמוקס מצות הקמת שם אין לחוש לסכנה, וזה אומרים ויהי ביתך צביה פרץ אשר ילדה תמר ליהודה, מן הזרע אשר יתן ה' לך [כי תקרב אליה להקמת שם להקים זרע] מן האשה הזאת, ורעה לא תאנו' אלך, והצדדים מאירים צע"ה.

סימן פב וואלקאוויס

נשאלתי על אודות הבחור מק"ק פלוני שנשא אשה בחזקת בתולה, וג' שבועות אחר החתונה ילדה בן, ונבדקה ואמרה לאיש פלוני אנכי הרה, שהייתה משרחת אצלו, ונסעה עם בנה אל הבעל והודה בפני' ובפני שנים וולתה, שהולד הוא ממנו, ונחן לה דמי מינקת ונחנה הנד אח בנה למינקת, וכעת הבעל שנשאה שואל להורות לו אם רשאי להיות עמה ע"פ דה"ק, כי אם מותר לו להיות עמה בלי הפרשה, לא ימאם בה.

והנה באמת צה"ר עלה צדעתי למשוך ידי מזה צהיותי צעיר לימים וענינים כאלה נעשים תמיד ע"י גדולי ישראל דפקיעי שמייהו וגם כי מה לנו לחוש לתקנתן של פרוצות, והתירו של רמ"א שהקיל צמופקרת לא שייך צנ"ד שנכשלה צאיסור ע"פ מקרה, אף צצתי ורתיתי כיון שכל עיקר תקנת חז"ל צזה הוא צצציל הולד, וצצו"ה צציינו אלה הוחזקו פרוצו' כאלו לצצצ לילדי זנוייהם העברתן מן העולם, וגדול עונם האחרון מן הראשון, וכבר העיר גם צתשובת צמח צדק, שראוי ה' לגדור צזה, ויותר ה' נאות להרחיק הולד מוננה לגמרי, ואם כי חז"ל אמרו לא עבדי נשי דחנקן צציייהו יישב זה שם דהיינו צציייהו צצצרו', ולא ילדי זנוייהם, דכסיפא לכו מילתא, וציותר כי מה יעשו חכמי הש"ס שאין דורותינו האלה דומין יפה, והרצה דציונא צזה נשתנו, שהרי מדינא דגמרא האומרת לצעלה גרשתי נאמנת חזקה אין אשה מעיזה פני' צפני צעלה, וכתבו הפוסקים כ"ע דצמוך הנה שגצרה החוצפה ליתא לחזקה זו, ובאמת לפי טוב הענין צצמנינו אם לא נתיירנה לישב תחת צעלה, צצצור הילד יש לחוש צזה מאוד ר"ל, לזאת שקלתי צדעתי העני' כי מצוה צצה היא לעיין צתקנתה, וצור ישראל יעילנו משגיאות וינחניו צדרך אמת.

(א) וביסודו של דין זה הנה דעת הר"ש הזקן הובא צתוס' יצמות (מ"ג). וכתובו' (ס'): שאיבו' דלא משעבדא, ור"ת תמה עליו ונדבר צקושייתו אח"כ, וגם צדעת הר"ש מצינו דעות שונות שהתוס' ועוד רבים מהפוסקי' חזכירו וישמו רק היתר גרושה מיניקה, ואולם הר"ש צצצמות

במוך מש"כ במניקה תקנו שלא תגשא מפני חשש זה, ולא משמע הכי בסוגיא, ועוד דבאמת במשמעת במוך ליכא חשש עיבור כלל במזואר ככ"מ גמ' והלכתי דבשלמא דמעוברת ודאי יהיו שניהם זכרים לשמש במוך דמה תועלת יש לו או לה בזה שיעשו העובר סנדל, מש"כ במניקה חששו שיריבה למהר עברה מחדש להרבות זרעו, ולא ישמש במוך, וזרידי' מומסם לי צדיקים וחלז, מש"כ בחזרו יש חשש סכנה, אלא דאכתי קשה הא לענין דחמה מסקינן דאדחזרי' נמי חיים, וא"כ ה"נ ודאי חיים עלי' לשמש במוך כדי שלא יתעכר חלב הנקתו, אלא שדבר זה באמת גרמא בעלמא ולא חשיב עזירה לאינשי, ושפיר חיישינן לי' וזהו כוונת רש"י בטעם דחמה דחיים עליו שאין אדם מתכוין להרוג נפש, מש"כ לענין עיבור החלב דהוי רק גרמא חיישינן ודוק.

(ג) ואולם לכאורה יקשה דאכתי אמאי אורחי טעם דחמה דחמה, נהי נמי שאין לחוש שימעכבו וילחזנו בכוונה, מה"ט שאין אדם מתכוין להרוג נפש, מ"מ עדיין יחוש שמה יוחק הולד בסבת שלא ידקדק להזרז בזה, ושלא בכונה הא ודאי חיישינן שהוא ישמש כדרכו, ולא יתכוין להרוג הולד, ומ"מ ממילא יוחק שלא בכוונתו, והנראה לפענ"ד רה"ק סוגיא כולה לפרושה להך זרייתא אחיא, והא זרייתא לישנא דר' מאיר הוא לעיל (שם ל"ו): דאמר יוציא ולא יחזיר עולמית [ולא זכיתו להבין בזה דברי רבינו עקיבא איגר בתשו' שם שכתב להוכיח דזרייתא זו כר' יוסי אחיא, והא מזואר בסוגיא זו דלא כן הוא, והוכחתו מלא ישא נדה' דהא ר"מ נמי נקט לא ישא] ולמסקנ' דשמעתין דטע' מעוברת משום דלמניקה קיימא, מזואר הוא דמעוברת גופה ליכא איסורא, והוקשה לו להרמב"ם ז"ל דתיבא לר"מ דס"ל יוציא ולא יחזיר עולמית משום קנסא אוסרה עליו באיסור עולם, להכי קי"ל לדידי' דיוציא תיכף אף קודם הלידה, דלא עדיף קודם הליד' מאחר כ"ד חודש דליכא חשש הנקה ומ"מ באיסור' קיימא, מש"כ לרבנן דלית להו קנסא במניקת חזירו, וכ"כ הרשב"א בחידושו' ביבמות (ל"ו): ואמרינן יוציא צבט ולא יפרש, [משום דבהפרשה חיישינן שיבא עלי' כמ"ש הגמ' דב"ב שם] דרבנן לא קנסו בזה כלל [וינה מיושב קושיית המ"ס (בב"ב פה' סוטה ה' ח') על הרמב"ם שפי' דלר"ס איכא ביאת איסור במעוברת חזירו, ולרבנן פסק דחשקין אותה, אע"ג דהוא ז"ל ס"ל דכל ביאת איסור אפילו דרבנן אע"פ שיש לה הימר לאח"כ מיקריא ביאת איסור לענין סוטה, ובאמת כיוצא דלרבנן כיון דלא אסרו רק עשום תקנת ולד מו לא מקריא ביאת איסור כיון דאין אסורה ספקת עלמה, מש"כ לר"ס שאוסרה לעולם, אף בהסתלק תקנת הולד, מיקרי ביאת איסור ודוק] א"כ תיקבו בנשא מעוברת חזירו למה יוציא עתה, נכופנו להוציא כשתלד, [וכ"כ בהדיא רבינו עקיבא איגר שם, דלמאי דאידחי טעם דחמה הוא שרי לקיימה עד הלידה ע"ש] למה המצי' הרמב"ם דטעם דחמה לא אידחי בסוגי' זו רק לר"מ, אבל לרבנן נשאר טעם דחמה אף לפי המסקנא, וזיאוור הדברים דבאמת יש לחוש שלא יקפיד ושלא בכונה ימעכבו כמ"ש, אלא דזיאוור חשש דחמה לענ"ד דודאי איסור זה להמית העובר הרי הוא ככל איסורי תורה, וכמו שהאריך בזה הח"י בתשו' (סי' ק"מ) דהא גדול איסור זה מהשתתת זרע, שהוא איסור גמור מה"ת ע"ש שהאריך, ועל כל אדם מוטל [זולת תקנת חכמי' לקיום הנפש] להזרז שלא לעבור על דברי תורה, ועיקר מה שדנו בזה נורף לתקנה שלא ירחוס הולד, יש לבאר, דבאמת בכל האיסורין קי"ל דבר שאין מתכוין מותר, והכא נמי מצד איסור שיש על איבוד הולד, יש לדון שהמשמש כדרכו ואינו מתכוין להזיקו [וגם פ"ר אינו כמזואר] אינו עובר מה"ת אם יתמנע הולד, לכך הוצרך הרמב"ם לתקנת חז"ל בזה, שחששו לקיום הנפש, פן יקראו אסון בזופן האומר שלא יחוש בצבט על ולד דלאו דידי', וכיון שאינו עובר עליו בלי מתכוין ימעכבו [אבל דידי' חיים ויהא נזהר יפה] אבל כל זה הוא לרידן דס"ל דבר שאינו מתכוין מותר, אבל ר"מ דס"ל לפי המתבאר מסוגיא דכזורות (ל"ד. ועי' תוס' שם ד"ה אילימא) דדבר שאין מתכוין אסור, א"כ כמו שאין אדם מתכוין להרוג נפש אפי' עובר במעי אמו, הכי נמי כיון שעובר עליו אף בלא מתכוין, ודאי חזר בזה שלא ידחסנו אפי' בלא כוונה, כיון דלדידי' מתכוין ושאין מתכוין שוין, ולפי מה שצארנו יפה דהסוגיא לר"מ אלא [שהרי לשונו ממש הוא דזרייתא כמ"ס] יוציא ולא יחזיר עולמית [אליב' שפיר פריך ה"ס ודמה טעם דחמה, דכמו דחיים על דידי' הכי נמי יהא נזהר

דחזרי' שלא לעבור על דברי תורה, אבל לרידן דקיי"ל דבר שאין מתכוין מותר, שפיר קם טעם דחמה, שבשגילו תקנו חכמים לתקנת הולד דחזרי' וקיומו שלא ימעכבו בלא כוונה, ושפיר כתב הרמב"ם להלכה לרידן טעם דחמה ודוק הטיב, באופן שעלה ביריבו ציאוור נכון דשקלא וטריא דהך סוגיא אליבא דר"מ אלא.

(ד) והנה התוס' בכתובות (ס"ו) והרא"ש שם כתבו דבמניקה לא גזרו רבנן הא אטו הא [לגזור באשה שאין בה החשש אטו אשה ששייך בה החשש] ולפיכך לא גזרו מת אטו לא מת, והא דגזרו כתגה למינקת היינו דגזרינן בה גופה שמה תחזור בה המינקת עש"ב, ומתה"א שם תמה ע"ז דהא גבי הבחנה [כ"ל שם זרש"א] גזרינן בזה הא אטו הא, [דהא גזרינן אף בארוסה ועקרה וזקינה ואילונית] וא"כ אמאי לא גזרו נמי גבי מינקת הא אטו הא, והנה צ"ע, וקושייתו זו נריכה רבה לפי דברי התוס', ודבר ברור הוא דאי הוה גזרינן גם במינקת כמו בהבחנה, ודאי לא הי' מקום לדינו של הר"ש, שהרי הי' לנו לגזור גרושה אטו אלמנה, אבל צריכין אנו ליתן לב' ביישוב קושיית הרש"א דאמאי הקילו כאן מבהחנה.

וראיתי להנ"ב (מ"ק ח"ע סי' כ"ג) שחקר אם איסור מינקת נקראת גזירה, ואמנם אפשר שמה שתעבר לא מקרי גזירה דרוב נשים מתעברות, ואני בעניי יש לי הרהורי דברים בזה, לפי שנתוס' בנדה (ו"ד:) כתבו בזה דאמרינן שם דהואי מינקת ואיעברה, וא"ת והיכא איעברה בלא ראי', והא אמרינן בשלמי המפלת דאין אשה מתעברת אלא סמוך לעבילתה או לוסתה, וי"ל דרוב פעמים כך הוא, וזימנין דמתרמי ומיעברה עכ"ל ועי' הטיב נתוס' (ר"ה י"א): בהגה גריש' העמוד, ואין קי"ל דכל מינקת כל כ"ד חודש בחזקת מוסלקת דמיס הוא, וא"כ לפי דברי התוס' אין לדון במניקה מהא דרוב נשים מתעברות, דאדרבא רוב מינקות אינן מתעברות, ונתיישבה מעתה צבטו טעם קושיית הרש"א, דודאי הבחנה דהוא איסור צבור שהרי רוב נשים מתעברות גזרינן ב' הא אטו הא, מש"כ במניקה דהוי רק גזירה והרחק דילמא מיעברה דהא רובן אינן מתעברות, לא החמירו אלא לגזור מינייהו היינו נתנה בזה למינקת דילמא הדרא בזה וכדומה, אבל לא נגזרזה הא אטו הא, והא דפרכינן בכתוב' שם ואתון לא תסבדו ומייתי מהא דגזר ר"מ גבי הבחנה, הי"ך דכיון דהחמיר ר"מ לגזור בהבחנ' [אע"ג שעיקרה דרבנן] הא אטו הא, פשוט שדין הוא לגזור במניקה מינייהו גופייהו ודוק הטיב.

(ה) ואולם דבר זה שלמדנו מדברי רבותינו בעלי התוס' דשמה תהעבר גבי מינקת הרחקה בעלמא הוא, נחזי אן אס דברי הכל הוא, והג' כבר נתבאר דדברינו שמה שחששו דלמא מיעברא לר"מ אע"ג שדינה לשמש במוך, היינו משום שמה בכונה יעשו למהר עזורה, אלא דאכתי לרבנן כיון שהיא בחזקת מוסלקת דמיס לא שכיח בזה עיבור, ואין הדבר מסור בידיה, אך לר"מ דס"ל בנדה (ז'): דכל מינקת שמת בנה או גמלתו שוב אינה בחזקת מוסלקת דמיס, ומפרש הש"ס שם (ט'). דס"ל דם נעכר ונעשה חלב, ותיכף שפוסק החלב הדם מצוי בזה, ומזואר בכתובות שם (ס'): דשיעור להגמול ג' ימים, ולפ"ו לר"מ חששא גמורה וקרובה היא דחיישינן שמה תגמלנו למהר עיבורה, ואף דידע להב"ד אח"כ מ"מ שוב נעכר חלבה ע"י העיבור, דכיון דבת דמיס היא יהא רוב נשים מתעברות ויולדות, אבל לרבנן מזואר שם (ט'). דאף אם גמלתו או מת בחזקת מוסלקת דמיס הוא כל כ"ד חודש, ולדידהו ודאי דילמא מיעברה במניק' הרחקה בעלמא הוא וכמ"ש בצורך בס"ד.

(ו) ובוה נלפענ"ד פרפרת בזה בסוגיא דיבמות (י"ב): ג' נשים משמשות באה קטנה מעוברת ומניקה בו' מינקת שמה תגמול את בנה וימות בו' דברי ר' מאיר והכ"א אחת זו ואחת זו משמשת כדרכה בו' ומן השמים ירחמו, ויש לדקדק קצת בלישנא דר"מ שמה תגמול את בנה, דלפי פשוטו שהכוונה שתתעבר ויעכר חלבה אין זה לשון תגמול שהרי ממילא יפרוש, ולשון תגמול משמע שהיא תגמלנו, עוד יש לדקדק דהא רבנן אטולבו ג' נשים פלוגי, והול"ל והכ"א כולן משמשות כדרכן, שעל ג' יפול לשון כולן, אבל לשון אחת זו ואחת זו משמע דאתרתי קאי, אך לפמ"ש יבא הדבר כמין חומר בעתה, דודאי במניקה חשש שמה תתעבר רחוק הוא כיון שאינה בת דמיס, אך ר"מ חשש אם נתיר לה

ומינקת חזירו עש"ה] וחולס לשון תקנת חכמים צה לא ישא אדם מעוברת כי וכן אמרו מינקת כי לא תנשא, אבל נשקדמו נשואי צהיתר אפשר לומר דלא הפקיעו חכמים זכותו של הצעל משום זה, וסבירא גדולה היא לומר כן, ופשוטו של לשון מורה כן, אך לכאורה יש להוכיח דליתא לחוק זה מסוגיא דיבמות (ל"ד:) דפסיק שמואל דקטנה בת ישראל שזינתה זריכה להמתין חדש הבחנה, דגזרו דנתן קטנה משום גדולה ופריך דה"ש ווי גזרו קטנה משום גדולה והתנן אם היה קטנות שאינם ראיות לילד מחזירין אותן מיד [פי' צמתיתין צגנים שהחלפו נשותיהם] ואם איתא, מאי פריך דלמא לא גזרינן אלא זנות שקודם הנשואין שלא ישא אותה משא"כ צגשואה כבר לא גזרו, אע"כ שאין סבירא לחלק צה, אך בחמת ללעג"ד שאין מכאן ראיה, דשפיר פריך דה"ש, כיון דודאי אף צגשואה שייך הבחנה כגון צגדולה, ואדרבה הבחנה צגשואה חמירא שפי מהבחנה דפנוי, שהרי הבחנה דפנוי אינו אלא חשש מדרבנן, משא"כ צגשואה שיש לחוש למחזירות שהיא איסור תורה לפנינו, וכן הוא כיוצא בירושלמי להדיא פי"ג דיבמות ה' ע"ש.

וא"כ כיון דגזרו צגבחנה דעלמא קטנה אטו גדולה, כיש שיש לגזור צגשואה ודוק, משא"כ צמינקת שכל עיקרה תקנתא דרבנן הוא, שפיר יש מקום לומר שצקדמו הנשואין צהיתר, לא תקיפו רבנן.

ורענ"ד יש ראיה גדולה לזה ממשנה דיבמות (ל"ג:.) דקתני צגנים שהחלפו נשותיהם צשעת כניסתן לחופה, ומפרישין אותן ג' חדשים שמה מעוברות הן, והנה היא תבא דמתניתין תנא צהבך צגשים כל חומר שהוא יכול למיזא צבן [אף ע"פ שהוא ע"י מציאות חדש שאינו מוכרה להיות] שהרי צהא דמפרישין אותן פריך דה"ש וזהו אף אשה מתעברת מציאה ראשונה, ומשיי כגון צצעלו ושני, ואם איתא, אמאי לא תנא נמי שאם נתעברו מפרישין אותן כל ימי עוברן ומינקת, אע"כ דהא צחמת לא גזרו ודוק היטיב.

(י) יצא לנו מזה שיש הפרש צביסור מעוברת ומינקת צין קדם העיבור לנשואין, או קדמו הנשואין, וצזה תסתער לנו לכאורה קושיא גדולה ע"ד האוסרים צמנה מסוגיית דה"ש דהא דמשי ומפרש טעם האיסור פריך אי הכי דידו נמי, ומאי קשה הא גם צביסור מעוברת חזירו שרי צקדמו הנשואין, וא"כ מאי פריך דידו נמי, הא צקדמו נשואין ליתא לאיסורא כלל, וביישב זה נלפענ"ד צהקדם מה שיש להקשות לכאורה צסוגיית שם, צמאי דפריך צטעם דשמה תעשה עברה סנדל א"ה דידו נמי אלא אי למ"ד צמוך כי ה"כ צמוך, ולשיטת רש"י ציבמות (י"ג:) צפירש דשימוש צמוך איסורא הוא, וע"י הדוחק הותר למעוברת ומינקת, וא"כ מאי פריך דה"ש נהי נמי שחזירו איסור זה צגשואה כבר מ"מ יש לומר שאסרוה לכתחיל להנשא כדי שלא תנטף לעבור על איסור, וכה"ג מצינו צכמה צדריס עיין תוס' יבמות (כ"ד:) ד"ה אמר רבי ע"כ נלפענ"ד דהכי פריך, דליכא למחלי איסורא צהאי טעמא לפי שהוא קודם נשואין, דא"כ למה נקיע מעוברת חזירו אפי' דידו שגרסה, נמי יהא איסור לישא אותה, וצזה נתיישבה גם קושיא הראשונה דהכי פריך, א"ה דידו נמי יהא איסור להחזיר אחר גירושין ודוק היטיב, אלא דכ"י עולה יפה לשיטת הפוסקים האוסרים צגרושה, משא"כ לשיטת הר"ש דמתיר צגרושה לא חתייש צזה הקושיא, דליכא למימר דפריך אדידי שנתגרסה, דהא להר"ש צנתגרש ליכא איסור, [ואף שאנחנו כתבנו לעיל דהסוגיא אליבא דר"מ אלא ולדידי אף גרושה אסורה, מ"מ הא כל המפרשים לא נחתו לזה, ולדידהו תקשי], אלא ע"כ דלהר"ש צחמת גם אנה מותרת, ואין לנו הכרח לחלק צביסור מעוברת חזירו צין קודם הנשואין לאחר הנשואין, ושפיר פריך דה"ש צפשוטו א"ה דידו נמי ודוק, צאוקן שמתנני יסוד הפי' הסבירים דלהר"ש גרושה חונה שוין הן.

(יא) עוד ראיתי לעמוד צס"ד צהיהו דכתב צהגמ"ר (פ"ד דיבמות) שהר"ר מרדכי מערוויס התיר למעשה צזונה מינקת, ואף ר"ת שאוסר צגרושה דהוא כופה אמתה להניק וצזונה מי יפנה, ונחלקו עליו חכמי דורו דמי"מ צב"ד יטפו אותה, וצביאור הדברים כתב רבינו עקיבא איגר צתשובתו (סי' צ"ה) דשם מקודם לזה הביא דברי הסמ"ג שכן הר"ש הזקן היתר צגרושה משום דתני נתגרשה אינו כופה, ולא הודה לו ר"ת כיון דצמכירה כופה אותה, והיינו דממילא ה"ה צצינו מכירה אם אינו מוצא מינקת אחרת, וא"כ תמיד משעבד

לה לשמש כדרכה ולא מסקא אדעתא דאסורא הוא, שמה תגמול את צנה ויחזרו דמי' ותתעבר, לכך הצריכה לשמש צמוך, ותרתו לא עבדה לגמול את צנה ולעקור תקנת חכמים צשימוש המוך, אבל לרבנן צמינקת בכל ענין אף חשש שהרי אף אם תגמלו לא תקרב עיבורה, וא"כ למה תגמלו, וצמינקת אף מקום לדידהו לחוש כלל, אבל צקטנה ומעוברת חששא דידהו לכ"ע, וצאלו הוצרכו להשמיענו דאחת זו ואחת זו משמשא כדרכה כי כנלענ"ד צדרך צחות.

(ז) הברר העולה מותר מ"ש דלר"מ איסור מינקת אינה צגדר גזירה והרחקה, אלא הוא איסור משם, דרוב נשים מתעברות כמ"ש הנוצ"י, ולדידי' ודאי אף להקל צביסור מינקת מצהבחנה, אבל לרבנן קיל החשש גבי מינקת מצהבחנה כמשנ"ת.

ומעתה נתיישבו כל התמימות על הר"ש על נכון, ודאי לר"מ כמו שגזר צהבחנה הא אטו הא, ה"כ גזר צמינקת וכדעת הרש"א, ולדידי' ודאי גם גרושה מעוברת ומינקת אסורה גזירה אטו אלמנה, ולהכי נקט ר"מ צלשונו לא ישא אדם מעוברת חזירו ומינקת חזירו סתמא, לדידי' ודאי כן הוא, וצזה כשתלקט גם תמימה ר"ת, שהוכיח מסוגיא דיבמות, שאין חלוק צין טעם דחסא לטעם דסתם מעוברת למינקת קיימי, וא"כ ודאי גם גרושה אסורה, ולפמ"ש אף מזה סתירה לדעת הר"ש הזקן, שצבר הכרחו גם צדעת הרמב"ם שהשקלא וטריא של שמועה זו אליבא דר"מ אלא, ולדידי' ודאי כן הוא, שגם גרושה אסורה, וכ"כ לר"מ אבל לרבנן דקיל להו איסור מינקת מאיסור הבחנה לענין חשש העיבור, ולדידהו ודאי לא גזרינן צמינקת רק מיני, אבל לא הא אטו הא ולדידהו לא גזרינן גרושה אטו אלמנה, ולהכי צברייתא דכתובות שהזכירו צה שחר תנאים, נקיט מינקת שמת צעלה ודוק, וצהכי ניחא מה שהקשינו מסוגיא דסוטה דמוכת מינה שאין חילוק צין אלמנת חזירו לגרושת חזירו מעוברת, דהתם ר"מ קתני לה, ולדידי' ודאי הכי הוא לכ"ע כמ"ש.

ובזה מיושב לענ"ד מה שהכריח מאור עיינו הגאון מוה"ר"י זאוק"ל צתשובתו משכנות יעקב, מוכמה מקומות צפירש"י דס"ל כדעת הר"ש הזקן שלא נאמר איסור מינקת רק צאלמנה, וצחמת צמתיתהוין דסוטה שם פרש"י צין אלמנה צין גרושה (ועיין צנוצ"י מ"ת חא"ע סי' ל"ו) ולפמ"ש ניחא דאליבא דר"מ כ"ע מודו דגם גרושה אסורה.

(ח) עד כה טרחנו ציישוב דברי הר"ש (ודצרו צ"ל אינם צריכים חזוק) לענין גרושה, וחולס מהו דעתו ז"ל לענין וצנה זריכה ציחור, צפשוטו לפ"מ שפסק להתיר צגרושה, א"כ א"ס א"ה וצנה, דהא היא נמי לא משעבדא, וחולס הגאון צענוצ"י (מ"ק חא"ע סי' י"ח) החליט דזונה מינקת אסורה אף לדעת הר"ש, דעד כאן לא התיר הר"ש אלא צגרושה דקאי אצ והוא יומסמם לי' צצייס דחלב, משא"כ צזונה דליכא אצ, והכריח כן דהא לז"ש שום אשה לא משעבדא להניק, ומ"מ נתנו שיעור למינקת שמת צעלה שלא תנשא עד ר"ח חודש, וא"כ דליכא אצ אף צלא משעבדא אסורה, ולענ"ד יש לדחות ולומר דצחמת צ"ש לא אסרו אלא אם צרנונה להניק, וצזה ודאי אסורה כי חששו שמה תתעבר, אבל אם אין רצונה להניק הרשות צידה להנשא, ואע"ג צצחמת דעת כמה פוסקים דהר"ש אף צמכירה מתיר צגרושה כמו שהביא ה"כ"י צס"י י"ג, אע"ג שע"כ תניקט, איכא למימר דצזה צחמת מהני מה דקאי אצ, שאם תתעבר יומסמם לה צצייס וחלב, משא"כ צאלמנה, אבל להכריחה להניק צצינו מכירה ולאסור עלי' הנשואין זו לא שמענו לז"ש, וממילא ה"ה לדיקן צזונה, וצחמת צב"ד שהודה הצועל שהולד ממנו, אודא סבירא הנוצ"י דהא יש לו אצ המחוייב לעפל צו כמבואר צאי"ע (סי' ע"א) ומ"מ לא אמנו מלהניע את הנלענ"ד צעיקר צברתו.

(ט) ואומר אני שיש מקום להכריח מסוגיית דה"ש דמאן דשרי צגרושה ע"כ שרי צזונה, ואם נאסור וצנה שוב יש לנו הוכחה דגם גרושה אסורה, כי הנה כשתפקתי צעניי צאשת ישראל שנאנסה ונתעברה מהאונס, אם צריך צעלה לפרוש ממנה כל ימי עברה ומינקתה של הולד, שהרי מצד תקנת הולד קי"ל מומר בישראל הוא לכל דבר [ועוד דמשכחת לה נמי שאינו מומר, כגון שנאנסה מעכו"מ, לפי מה שהכריח הגאון רבינו עקיבא איגר צתשו' סי' צ"ה שגם צמעוברת מעכו"מ איכא איסורא דמעוברת

משעבדה לי שמה לא ימלא מינקת אחרת, וכיון דגם בגרושה
אשכחן שיעבוד מש"ה אסר ר"ת אף בגרושה, וא"כ בזונה
שאין מי שיכפנה אף ר"ת מודה להתייר, אלא שלא הודו לו
חכמי דורו דהא מ"מ גם בזונה הב"ד יכופו אותה.

לכאורה

גוף תמימה של ר"ת שהביא הסמ"ג הוא בלתי
מוכן, דאלו שבזיל שמכירה כפופה מפני
הסכנה, זה נחשב שיעבוד, והלא רמ"א ב"ע (סי' פ"ג) כתב
דה"ה אשה אחרת שהניקה בן חבירתה עד שהיא מכירה,
כופין אותה ומינקת בשכר וכי יעלה על הדעת שתאסור גם
היא להנשא הלא ודאי ליתא דזה לא מקרי שיעבוד, וא"כ
ו"ש היא מאשה אחרת.

(יב) אבל

הגלפעי"ד שדבר גדול השמיענו הסמ"ג מתוך
מתק דברי ר"ת ז"ל, והוא שאע"פ שהרמ"א
שם השוה דין אשה אחרת במכירה לגרושה במכירה, ולעני"ד
הפרש גדול יש ביניהם בדכתובות (כ"ט:): תניא נתגרה
אינו טופה ואם הי' מכירה נותן לה שכרה וכופה ומניקתו,
ודקדקה הברייתא למינקט נותן לה שכרה ולא קתני נותן
לה שכר, וכוונתם מוזכרת יפה דבכל שיעות הש"ס קתני
כה"ג נותן לו שכרו, היינו פירושו שכר הראוי לו לפי אותה
מלאכה, ואתי למעט ולרבות לפי הענין, וביאור הדברים
לפענ"ד, דודאי הע"ג דאיכא חשש סכנה, מ"מ אין המינקת
מחוייבת להניקו אלא בשכר, כמזכיר ביו"ד (סי' של"ו) וע"ש
צטור וצ"י, ובפרטי הדברים הארכתי בס"ד במקום אחר
[בדרושתו לשה"ג שנת תד"ר ע"ש] וכמה הוא נותן לה בעד
הנקתו, גרסינן ביבמות (ק"ו). הרי שהי' צורה מן בית
האסורים ומעצרות לפניו ואמר לו טול דינך והעבירניו אין
לו אלא שכרו, [פי' שכר הראוי לו בעד ההעברה אע"פ שפסק
לו יותר, זהו פי' שכרו] והי' למינקת לפי מה שפסק רמ"א
שכופין לאשה אחרת מחמת סכנה, ואם פסקו לה יותר מן
הראוי אין לה אלא שכרה, וחלום מזכיר צטוריה דצ"ק
(ק"י). שאם נשעת המלאכה נפסד במקום אחר, כגון יניד
שהי' עולה דגים מן הים נותן לו שכרו כמו שפסק עמו,
וביאר הרמ"א שם שאפי' הפסדו הוא דבר מועט, מ"מ
נותן לו כל מה שפסק, [ועיין בקצות החשן סי' רס"ד] והי'ה
נמי למינקת, שאם הפסידה מחמת זה במקום אחר, ופסקו
לה הרבה, נותנין לה כל מה שפסקו.

ונלפענ"ד

דכ"ו נאשה דעלמא, אבל גרושתו כשכופה
להניק מפני הסכנה, אינו נותן לה אלא
שכרה, אע"פ שהיא נפסדת מחמת ההנקה במקום אחר, והיינו
דקתני בצרייתא נהגרשה כו' ואם מכירה נותן לה שכרה,
ר"ל שכר הראוי לה, והשמעינן דבכל ענין אינו נותן לה לא
שכרה, וטעמא דמלתא דע"ז נשתעבדה לו, שאם יהי' סכנה
לתינוק וולתה תניקנו בשכר ודוק היטיב.

(יג) ובזה

הסמ"ג, דודאי נאשה דעלמא אע"ג דאם מכירה
כופה ומניקתו בשכר, מ"מ אין בידינו לאסור עלי' להנשא,
שהרי אין מפקיעין זכותה שבזיל ההנקה [דהא חזינן שאם
נפסדה דבר מה בסבת ההנקה נותנין לה שכרה משלם]
משא"כ בגרושה שמכירה או ששאין שם מינקת אחרת יש
עלי' שיעבוד להניק כמשנ"ת, ודאי דאסרינן עליה הנשואין
שבזיל זה, ואין חוששין להפקעת זכותה, שהרי דינה כן הוא
כמשנ"ת בס"ד ודוק היטיב.

ומעתה

עולים כהוגן מאחד דברי הר"מ מטרווח שבהגמ"ר
ואין מקום להשגת חכמי דורו, דודאי כל מה
שכתבנו שייך בגרושה, שבהנכסה לרשות הצעל נשואי',
נשתעבדה לו בכל מה שהאשה משתעבדת לבעלה, ובתוכה
גם שיעבוד ההנקה אף אחר הגירושין על הדרך שצירטנו
בס"ד, אבל בנתעברה בזנות אטו יש להבועל שום שיעבוד עלי'
הא ודאי לא, והיא לענין מכירה נאשה אחרת ממש, שאע"פ
שכופין אותה להניק מ"מ אינה אסורה להנשא, ואין כאן
קשיא ממה שהב"ד יכופו אותה דכ"פ' זו ענין אחר הוא
כמשנ"ת ודוק כי הדברים נכונים וברורים לענ"ד בס"ד.

(יד) ע"ד

הנה דברתי ביסודי שיטת המתירים, אך עוד
ראיתי מקום להקל בנ"ר אליבא דכ"ע, וראיתי
להגוזי' (מ"ק ח"ע סי' כ"ג) שהביא דברי מהרי"ו בתשובה
(סי' ע"ג) שכתב דהיתר בזונה משום דזנות לא שכיח ומילתא
דלא שכיח לא גזרו בה רבנן, ושבו דחה מהרי"ו זה דהא התוס'
צריט כתובות ובפ"ג דגיטין כתבו דדוקא זנות צעדי' והתראה
לא שכיח אבל שאר זנות שכיח, והגאון צטור"י שם החזיק

בסברתו, דמ"מ מעוברת או מניקה בזנות לא שכיח דאשה
זונה מתהפכת ומזנה דרוב פוסקים פסקו כר' יוסי ביבמות
(ל"ד.) ואפילו לר' יהודה אינה אלא חששא שמה לא נתהפכ'
יפה, ויש לעיין תחילה בסברת מהרי"ו בעצמו מזד דמות לא
שכיח, הוא ר"ל הוא דס"ל הכי בגיטין (י"ז:): דלא חייב לטעמא
דבת אחות לענין זמן, והי"ט דמות לא שכיח, אבל לר' יוחנן
שם אפי' זנות בעדים והתראה שכיח, ובתראה דמהרי"ו רצה
לדחות כח היתר זה לכ"ע, וכיון דיש פוסקי' שם לענין טעמא
דזמן כר"ל [עיין ברא"ש שם בשם העיטור] וא"כ קי"ל נמי
דזנו לא שכיח ליה דחה מכה פי' התוס' דדוקא זנות צעדי'ת
לא שכיח, אלא שיש לתמוה על סברת הגוזי' שהחליט דעיבור
ולידה בזנות לא שכיח, והא אף בזנות קי"ל כשיטת רוב
הפוסקים שפסקו כר' יוחנן והתוס' בגיטין (י"ח.). ד"ה הנהו.
הקשו ללמ"ד משום אחרותו צה"ז [שאין דין דיני נפשות] למה
כותבין זמן בגיטין, ותיירו שחששו שמה יחפה על בניו ממזרי',
הרי מזכיר דלדין שכיח שמתעבר בזנות, ועיין ברא"ש שם
שדחה סברת התוס' דאם באתו לחוש לשאר טעמים יכול
למנוח גם בכל הנשים שאינן בת אחות שיחפה עלי' לחלות
הזנות אחר גירושין [אע"ג דלא איכפת לי' מה שולדן שלא
ממנו יהא ממזר] כרי שלא יוצאו לבט על בניו שילדה ממנו,
שיאמרו כמו שהולידה עתה בזנות כן יזכתה מוקדם, הנה
נשא ונתן בזה בטעמים אחרים לדחות סברת חשש חפוי
מחמת הבנים שהלך בזנות, אבל מ"מ לא דחה ס' רת התוס'
מכה סברא זו לדון דעבור בזנות לא שכח.

(טו) ע"ד

אני תמי' על דעתו ז"ל דהא ר' יוסי ביבמות
שם לא התייר אלא משום דאשה מזינה מתהפכת
ומזנה, משמע דאם אירע שלא נתהפכה, ודאי צריכה להמתין,
וכן דנו שם לעיל בחלוק לא שכיח, ומ"מ בנתחלפו בגדלות,
שישנו לחשש שמה נתעברה מפרישין אותן ג' חדשים [זהו יש
לדחות דהתם חשש דאורייתא הוא כמש"ל, משא"כ שאר
הבחנה הוי דרבנן] הרי זה דבר צדור דלא שייך לומר כן
אלא אם באתו לגזור בזה בגוונא דבמה שאטו דנין ליכא חששא,
ולגזור משום אשה אחרת, בזה הי' מקום לומר דזנו לא שכיח
ולא גזרינן ב' ולהכי אמר לעיל שם בטעמא דלא גזרינן בקטני'
בחלוק לא שכיח משום דקטני' גופה ליכא חשש הבחנה, אבל
היכא דבה גופה שייך החשש של חמיה לא שייך לומר לא
שכיח, ואף שבקצת מקומות מצינו שהניחו דבר שאינו מצי
שלא לגזור עליו, מ"מ לא דרון כן בנ"מ מסברת עצמינו, ולפ"ז
בזונה מעוברת ומניקה, מה בכך דזה לא שכיח, מ"מ כיון
שעתה כן הוא וכל חששות שחשו חכמי' שייכים בה עתה,
אין מקום להקל משום דלא שכיח.

(טז) אלא

שיש לדון בזה מחד אחר לענ"ד, דעכ"פ אם
נמנא איזה סברא דבזונה כבנ"ד ליכא חששא
כלל [כמו שיתבאר בס"ד] רק באתו לחוש לדעת הפוסקים
נחוי נפש דבאסור מינקת לא פלוג רבנן וגזרו הא אטו הא,
מ"מ הזונה ככה"ג ודאי שרי ודבר הזה הוא מוכרח לענ"ד.
דהא אף קי"ל גבי הבחנה כר"מ גזר ארוסה אטו נשואה,
וכן עקרה חקינה ואילונית, אע"ג דבהו ליכא חשש הבחנה,
מ"מ גזרינן בזה אטו שאר נשים, ומ"מ פסקו רוב הראשונים
ז"ל כר' יוסי דאטוסה ומפתה אינן צריכות להמתין משום
דאשה זונה מתהפכת ומזנה, וקשה מה בכך דבה לא שייך
הבחנ', מ"מ יש לגזור בה אטו שאר נשים כמו עקרה ואילונית
ובדומה דגזרינן בזה, ומר' יוסי גופי' דפסק להתייר בזונה
אין רא', דאיבדו לטעמי' דגם בעקרה חקינה לא גזר, אבל
לדין דגזרינן בזה באטוסה ומפתה נמי גזרו, והסברה לומ'
לדין נמי דגזרינן זנות לא שכיח לגזור בה אטו שאר נשים
וכ"כ צ"י ספ"ג דיבמות ע"ש ודוק.

(יז) וכיון

שעלה זה בידינו אומ' איני דבאמת יש לתמוה בזה
דאסרינן נתפס בנה למינקת, וכתבו התוס'
והרא"ש דהטעם שחששו שמה תחזור בה המינקת הא ודאי
שהמינקת אסורה לחזור מן הדין, דאע"ג דפועל אפילו בחתי
היום חחר, אפי' התחייב בקנין, מ"מ הנקה לא גרע מאלו
נתחייבה לזון ב' שנים שאין מועיל חרתי, והנקה נמי דכות',
ובדאי משתעבדא מזד הדין, ולפ"ז יש להקשו למה חששו שמה
תחזור המינקת הא יכולה היא לכופה על פי ב"ד להניקו,
וז"ל דממו דאמרינן ליתבועה ליורשים, ומשני אשה בזשה לבא
לב"ד והורגת את בנה, הכי נמי היא בזשה לתבוע את המינקת,
ואכתי קשה להאסורים אף בגרושה, ובדידה תיקפי' אם נתנה
בנה למינקת שתמרי שאם תחזור בה יתבוענה הא, דעד
כאן

פירשה מבית צעלה מחמת צוטה, וכאשר נתן לה הצועל דמי מיינקת כנ"ל לא שכרה עדיין מיינקת ועדיין היא מיינקתו [זה כשצויעים] זה צבאתו לא גדול לריעותתו צביתרה, שהרי רוב הפוסקים עושים מזה סניף מה שלא התחילה להניק, ומ"מ עלה דדעתי העני' שהפוסק' ז"ל דנו קודם הנשואין, שאם התחילה להניק חל עלי' שם מיינקת חזירו, משא"כ צו שכרה נשאת, יש לרוב שאם היתיריים שכתבנו צמזמה כדאיתם הם להתיר, שוב לא איכתת לן צמזמה שהתחילה להניק, דלא כל כמינה לשוי' נפשה מיינקת אחרים צביות רשות צעלה עלי', כיון שתיכף כשילדה היתה מותרת לו, שוב לא תחזור לאיסור צמזמה שהניקה, כ"ש שהנקתו שלא צרשיף צעלה, ואם כי אינני מחליט סברא זו כי הוא דבר חדש, מ"מ צביותו שוקל דדעתי המכשול שיוכל לצא ח"ו צביותו אוסרים אותה כמש"ל, גמרתו צלבי להצטרף עם הגדולים הכ"ל צביתורה ככל מה שכתבאר, וה' יסיר מכשול מדרך עמו, שלא תבוא צנות ישראל ליד עינינו כלה, כי עוד המשורר גל נעול אחותי כלה ושיכנתו תתהלך בקרבינו סלה.

הב"ד הון לפני חכמים בקרקע העלוב **יחיאל העליר**
בא"א מוה"ר אהרן זלחה"ה חופק"ק הג"ל.

והנה צענין שעוררנו איך תהי' נאמנותה להבא צאיסור נדה, כיון שעברה ושימשה צנדותה, נמלא אתי תשובה קצרה מהגאון מופת הדור מוה"ר ח' ז"ל מוואלאזין, על מאורע שאשה אחת הוחזקה נדה צשכנתי ושמשה עם צעלה שהטעתו ושאל הגאון הכו' ע"ז מה משפט, ואלו דבריו ז"ל קבלתי מכתבו ויקבל שלום, וצמזמה צש"ע (אה"ע סו' קט"ו) איך דין זה מצואר, דמ"ש (סוף סעי' ד') דאם רצה הצעל לקיים אותה איך כופין אותו להוציאה, איכא למימר דלא קאי אלא אעוברת על דת יהודית ולא דת משה, אבל הרמב"ם כ' להדיא (פ' כ"ד מאיש' דין ט"ז) דגם צעוברת ע"ד משה איך כופין אותו (ומה שיש לעיין צזה צסוגיא איך רצוני להיריד) ואף שלכאורה אצדה חזקת נאמנותה, אבל א"כ תהא אסור לכל העולם, זה לא שזמנו מעולם, וכפרה ודאי צריכי שיהבם, ועיקר התשובה הוא צבית החטא והזהירות על להבא, כראוי לעון החמור הזה, ואף שאצדה נאמנותה, ודאי לא הוה מהני דיקת השכנות כמו גבי סומא, דסומא מראה כל דיקותיה והחשודה תוכל להעלים דיקות טמא', מ"מ ראוי שהצעל יעמיד לה אשה יראת ה', וה' יסיר מכשול מדרך. והי' זה שלום וצרכה כנפשו ונפש החיים בא"א מוה"ר יחיאל זלחה"ה.

סימן פג וואלקאוויסק

שלום וכל טוב סלה לג בר מישור המסלה, מפי חכמים יעטת תהלה, ה"ה כבוד ירדי הרב המאה"ג הרריף ובקי המפ" סעי' המשכיל ונבון ביראת ה' כש"ת מוה"ר שמחת שמואל נ"י האב"ד דק"ק ראס"ה.

ע"ד העוגנה זה טופס הגצ"ע, כתשעה חדשים לפני צירח טבת העבר צא לפה קהילתינו יקאטערינסלאון איש עלם אחד אשר החזיק את שמו פה צשם יחזקאל פייוול צן ישראל קאלעקע וכך עלה צתורה וגם צבראשארט אשר אינו שלחי' לירם מוסגר פה כך שמו הי' נקרא. וסיפרו לפני כמה אנשים שהוא נכד ר' יעקב שמש מאצבלדאווי ואף שהגיד את שם חותנו אינו אשתו, אך שם חותנו נפיק מזכרון האנשים כעת, והאי' יחזקאל פ' הג"ל אשר פסח העבר עשה מעמד ומצפ פה על מלמדות ללמוד עם נערי צ"י, ויהי איתן מושבו צבהמ"ד א' דפה שם למד עם הנערים וזה נתאכסן צבאצילה ושתי' ולינה בדרך ארצתי והנה כמעט מר"ח אייר והלאה שם לו חוק רי"פ הג"ל צכל יום ויום צצוקר קודם תפילת שחרית לילך צנותה אחר עם השמש צבהמ"ד לעבול א"ע צנהר דניעפר לא ידענו כוונתו אס רצונו הי' להתפלל צבהרה צנוף נקי או יען כי הי' הזמן חוס ושרב ולהקר א"ע ישי' איך שיהי' וצכל פעם שתי' הולך עם השמש לעבול צנהר דניעפר הי' רי"פ משוטט תחת המים והי' מתעלם מן עין השמש להראות כוונתו רצ אשר הגיע למלאכת ההשטה עד תכליתה ובעוד איתה רגעים הי' מתראה ענמו מן המים, ויהי ציוס הי' יוד סיון העבר צצוקר קודם תפילת שחרית

כאן לא אמרו אלא אשה צוטה לצא לב"ד, אבל צאיס לא שמענו, וז"ל לדידהו דצאה ודאי לא פלוג רבנן כיון דצמזמה שנתנה למיינקת אסורה, לפיכך גזרינן גם צגרושה ודוק. **פ"ז** צנ"ד דקאי אצ, כיון דצבר הוכחנו דצכה"ג לא שייך גזירת חז"ל אלא לגזור צה אטו אחריו, צזה יש לדון ולומר דצנות לא גזרו כמו שהוכחנו צמישור לעיל צנ"ד, צאופן צצנ"ד יש מקום להקל לדעת כל הפוסקים, וכל מה שהחמירו הפוסקים צמזמה היינו משום דליכא אצ עיי' צמשו צ"ס סו' ג"ה, וכ"ש כאן צצבר הי' נשואה, ואף צגרושה הצריע הצ"ש צשם הט"ז להקל צדיעצד צלא הניקתו, ועכ"פ צנ"ד שהאצ ידוע לא גרע מגרושה לכ"ע, ואפשר דעדיף מגרושה כמ"ש, וגדול כח הצדיעצד, ויש לתקן צזה צכל הצדדי' היותר צאותים, כמו שהאריוו צבותינו האחרונים צ"ע, היינו ליתן הולד למיינקת פנוי' [והגאון רבינו עקיבא איגר ז"ל הקיל אף לצשואה ע"ש דבריו ז"ל צאורך] ושתשבע ע"ד צבים שלא תחזור צה מלהניקו כל הזמן הצריך לו [וגם שלא תנשא כל המשך הנו'] ולדעתי הקלושה ראוי לכלול לה ג"כ, ולהצריח על צשמתה, שלא תסצב או תגרום להילד ח"ו שום דבר שלא כהוגן [והשנועה חלה ע"ז צכולל, גם יש כאן איוס] כי צצו"ה רבו המתפרצי' והטועי' צזה, ואין להאריך צצברי' הללו.

וליהיות הענין הזה חמור צעיני רבותינו ז"ל, הלא צספרת, וכמה דיות משתפרות צזה צכל עובדא שראו רבותינו להקל ע"כ אינו מחליט היתר צשום פנים, עד שיסכימו איה שנים [לפחות] מגדולי המורים המפורסמים, וצחרתי צנ"ד שיסכים צזה צכוד הרצ המאוה"ג כ"י ע"ה כו' הצ"ד דק סוויסלאן, וכבוד הרב המאוה"ג כו' הצ"ד דק' ראזינאי, ואם יסכימו צזה הן מטעמא דירי הן משאר טעמי' כפי שיקול דעתה הרצנה, דרינא צהדיהו ונמטיי שיצא מצשורא, גם הרב הקהילה שהצעל שם יצטרף להסכי' עמנו, ואם לא יסכימו הגדולים שי' להתיר איזי האשה הכו' צאיסור' עומדת וירי מסולקת מהיתרה.

(יח) ואם יצא ענינה להיתר צריך לכתוב לה כתובה מחדש, כי אע"פ שצמזאר צש"ע סו' י"ג והוא מתשובת הרא"ש שהנשוא מעוברת ומיינקת חזירו יש לה כתובה, ונלפע"ד דאפילו לא הכיר צה יש לה כתובה כיון שכתב הרא"ש שם דצה לא שייכי הטעמים שאמרו חז"ל צשני' א"כ יש לדמותה לחייבי עשה, שצמזאר (צס" קט"ז ס"צ) שאפילו לא הכיר צה יש לה כתובה [ויש שם ט"ס צצור וצ"י דפוס סלאוויטא שכתבו צהיפוך ע"ש ודוק] מ"מ צנ"ד צכנסה צחזקת צתולה ונמלאת צעולה פסקין (צס" ס"ו ס"ה) שאין לה לא כתובה ולא תוספת ע"ש.

(יט) עוד זאת אדרוש צענינה, שיש לחקור לכאורה צמה שאנו משתדלין צקיומו של הזוג, ואולי צה עלי' הצעל, טרם נודע לו ענינה והרי הי' עוברת על דת משה, וכבר כתבו כל הפוסקים דאפילו הכשילתו צאיסור דרבנן נקראת עוברת על דת והעוברת על דת עכ"פ מזה לגרשה [ואפי' צלא התראה] ולמה נתאמן אכחנו צביתרה, ועלה דדעתי העני' דאולי איסור מעוברת קיל יותר משאר ציאת איסור דרבנן, שהרי הרמב"ם (פ"צ מה' סוטה) כתב שכל צצא ציאת איסור אפי' דרבנן [כגון צא על ארוסתו צצית חמיו] שוב איך המים צודקן את אשתו, ומ"מ צגשא מעוברת חזירו פסק דמשקה אותה אע"ז דע"כ קדמה ציאתו לציאת הצועל, [וכבר כתבנו מזה לעיל ציישוב דבריו צס"ד [וצביותר] כיון דלדעת כמה פוסקים מעוברת ומניקה שוין, והמתירין צזונה מניקה מתירין גם צמעוברת, צשגם דהא גופה דעוברת ע"ד מזה לגרשה צמחלוקת שנוי' עיין עליו ודוק.

(כ) עוד נתעוררתי צענין הפרעות הללו שחזקתן צשבעלו צגדות, ואיך יסומך עלי' הצעל אכ"כ צאיסור נדה, ואע"ז דהתורה האמינתה, מ"מ צו שנתחדש שהרי עברה על איסור זה שוב אצדה חזקת נאמנותה, ואע"ז דיש לרוב שלא נחדש אלא לתאבון והיתה יראה לצבול שלא יתודע ענינה, משא"כ צביותה תחת צעלה לא צצקה היתירה כו', מ"מ הא יש לחוש שיקשה עלי' גם הפרטיה צימי הדה וספירתה, וקשה להקל צזה מזה הדין מזה אומדנא, והכנון לדעתי שתקבל תשובה על חטאה צחרטה וגדרים כנאות לפי עיני, צאופן שתחזו לצשרות, ככל הפסולין הצחרי' לצשרות ועיי' צספר הפל"ה צחי' לאה"ע (סו' קט"ו ס"ק י') שכתב קן. **אחר** שגמרתו תשובה זו צס"ד, חזרתי לשאול על כל פרטי השאלה, ונדע לי שהאשה הכו' תיכף צעת לידתה

Dayan Vanzetta

שו"ת הרשב"א חלק ג סימן שצג

עמדתי על כל טענות הקונדרס הזה ורואה אני שאם העדים נאמנים אצל הברורים רשאים הן לקנוס קנס ממון או עונש הגוף הכל לפי מה שיראה להם וזה מקיים העולם. שאם אתם מעמידין הכל על הדינין הקצובים בתורה ושלא לענוש אלא כמו שענשה התורה בחבלות וכיוצא בזה נמצא העולם חרב שהיינו צריכים עדים והתראה. וכמו שאמרו ז"ל לא חרבה ירושלים אלא שהעמידו דבריהם על דין תורה. וכ"ש בחוצה לארץ שאין דנין בה דיני קנסות ונמצאו קלי דעת פורצין גדרו של עולם נמצא העולם שמם וכבר קנס/שמא צ"ל קנסו/ ז"ל קנסות במכה את חברו ביד או בהרכיבה וכו' כדאיתא בריש פרק המניח את הכד. ואעפ"י שאלו דיני קנסות הן ואין דנין אותן בבבל כדאיתא התם בריש פרק המניח את הכד מכל מקום בכל מקום ומקום דנין לעתים בכיוצא בהן לגדור את הדור. וגדולה מזו אמרו בפרק נגמר הדין בשמעון בן שטח שתלה שמונים נשים באשקלון ביום אחד ואעפ"י שאין תולין אשה ושאיין דנין /שנים/ ביום אחד ואעפ"י שאין/בדפוס ליוורנו תקל"ח ושם אמרו/ טעמא שלא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה. וכך אמרו ביבמות בפרק האשה רבה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים והביאוהו לב"ד וסקלוהו, ובאחד שהטיח את אשתו תחת תאנה והלקהו, וכל זה שהיתה השעה צריכה לכך. וכן עושין בכל דור ודור ובכל מקום ומקום שרואין שהשעה צריכה לכך ולייסר השוטים והנערים המטים עקלקלותם. והנה אמרו דרב הונא שהיה מבבל קץ ידא כדאיתא בריש פרק כל היד, ובסנהדרין בריש גלותא דאמר אי ודאי קטל נפשא לכהויה לעיניה, ואעפ"י שאין קציצת אבר בדיני התורה אלא הכל לגדר ולצורך שעה. ולפיכך ברורים אלו שעשו זה אם ראו צורך השעה לענוש ולקנוס ממון או גוף לתיקון המדינה ולצורך השעה כדין עשו, וכ"ש בדאיכא הורמנא דמלכא, וכענין ר' אלעזר בר' שמעון בריש פרק השוכר את הפועלים. ומכל מקום הברורים צריכין להתיישב בדברים ולעשות מעשיהן אחר המלכה ולהיות כונתם בכל עת לשמים.

קובץ תשובות הרב אלישיב חלק ג סימן רלא

מסירה לשלטון משום תיקון העולם

לידידי הגאון הגרש"פ כהן שליט"א

תוכן השאלה אחד יודע ידיעה ברורה שמישהו מתעלל בילד או בילדה בעניני כיעור, ובאופן שאין בידינו לעצור בעדו שלא ימשיך במעשיו הרעים, האם מותר להודיע על כך לפקיד הממשלה.

והנה זה לשון הרשב"א בתשובותיו חלק ג' סימן שצ"ג "רואה אני שאם העדים נאמנים אצל הברורים רשאים הן לקנוס קנס ממון או עונש הגוף הכל כפי שיראה וזה מקיום העולם שאם אתם מעמידין הכל על הדינין הקצובים בתורה ושלא לענוש אלא כפי שענשו תורה - נמצא העולם חרב - ונמצאו פורצין גדרו של עולם, ונמצא העולם שמם, וכבר קנסו קנסות במכה את חברו כו' בכל מקום ומקום דנין לגדור את הדור

וכן עושין בכל דור ודור ובכל מקום ומקום שרואין שהשעה צריכה לכך - והנה אמרו שרב הונא שהיה בבבל קץ ידא ולפיכך הברורים אלו שעשו זה אם ראו צורך השעה ותיקון המדינה כדין עשו, וכ"ש בדאיכא הורמנא דמלכא וכענין שעשו ר' אלעזר ברבי שמעון בריש פרק הפועלים" -.

מתוך דברי הרשב"א שמעין בדבר שיש בו משום תיקון העולם יש כח לחכמי ישראל שבכל דור ודור לגדור גדר ולעמוד בפרץ גם במקום שאין לנו צירוף של הורמנא דמלכא, וממה שכתב הריטב"א בחידושיו לבבא מציעא משמע לכאורה שכחו של הורמנא דמלכא הוא מדין מלך, וזה לשונו "אמר להו תפסוהו, והא דדאין בלא עדים והתראות, ושלא בזמן סנהדרין, שאני הכא דשליחי דמלכא הוא ומדיני המלכות להרוג בלא עדים והתראה לייסר העולם כמו שאמרו בדוד שהרג גר עמלקי ושלוחו של מלך כמותו", אך כפי האמור בדבר שיש בו משום תיקון אין צריך בקבלת הורמנא דמלכא.

אכן כל זה להתיר להודיע לממשלה הוא באופן שהדבר ברור שאכן ידו במעל, ובזה יש מקום תיקון העולם, אך באופן שאין אפילו רגלים לדבר, אלא איזה דמיון אם נתיר הדבר לא רק שאין בזה משום תיקון העולם אלא הרס העולם יש כאן, ויתכן שבגלל איזה מרירות של תלמיד כלפי המורה מעליל על המורה או בגלל איזה דמיון - שוא מכניסים אדם למצב שטוב מותו מחייו, על לא עול בכפו, ואין אני רואה שום היתר בדבר.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נג סעיף ד

ש"ץ צריך שיהיה הגון. ואיזהו הגון שיהא ריקן מעבירות ושלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נג סעיף כה

אין מסלקין חזן מאומנתו, אלא אם כן נמצא בו פסול. הגה: ואין מסלקין אותו משום רנון בעלמא, כגון שיצא עליו שם שנתפס עם הכותית או שמסר אדם. אבל אם באו עליו עדים בזה, וכיוצא בזה מעבירין אותו.

משנה ברורה סימן נג ס"ק עה

ואין מסלקין - אבל למנותו לכתחלה אפילו בשביל רינון בעלמא יש למנוע ואפילו אם הרינון היה עליו רק בילדותו וכדלעיל בסעיף ד.

הרב אשר זעליג וייס

ביהמ"ד לתורה והוראה – מנחת אשר

פעיה"ק ירושלים ת"ו

מסירה לשלמונות של מי שחשוד בהתעוללות בילדים

תאריך: ה' אב תשס"ד

כבוד ידי"נ ויקיר לבבי הרב שלמה גוטסמן שליט"א

רב שלום עד בלי ירח.

הנה נתתי אל לבי לעיין במאי דשאל קמן כיצד לנהוג בשאלה הכאובה במי שיש עליו הוכחות לכאורה שהתעלל בילדים התעללות מינית האם מותר למסור על כך לשלטונות החוק, דהלא אין ידנו תקיפה להעניש את החוטאים ולאסרם כדי שלא יוכלו להמשיך ולבצע זממם הרע.

הנה שאלה זו מתחלקת לשלושה נידונים שונים, הא' בדיני הראיות דהלא לרוב אין עדות כשרה לפשעים אלה דהלא אין בנ"א עושים מעשים אלה בפרהסיא וגם לא בפני חבריהם ואין לנו עדים כלל מלבד אותם ילדים שנפגעו וקטן הלא פסול לעדות הוא. ב' בדיני העונשים דהלא אין עונש מוגדר בתורה על מי שנוגע באבריו של קטן ומתעלל בנפשו וכדו' ועונש המאסר המקובל היום בעולם לא מצינו בתורה. ג' עצם הפניה למשטרה ולגורמי החוק האם יש בו איסור מסירה שעליו נאמר שאין לו חלק לעולם הבא (ח"מ שפ"ח סעיף ט'), ומה שגם שבעקבות המסירה למשטרה יתנהל דיון בערכאות של נכרים שגם ההתדיינות בפניהם פסולה כמבואר בח"מ סי' כ"ה.

והנה המקור הראשון לשאלה זו הוא הגמ' בב"מ פ"ג ע"ב שם נחלקו שנים מגדולי התנאים בכע"ז, ר' אלעזר בר' שמעון עקב אחרי גנבי ישראל ומסר אותם למלכות שהוציאה אותם להורג ור' יהושע בן קרחה טען כנגדו "חומץ בן יין עד מתי מוסר בניו של אלקינו למיתה" וראב"ש ענה לעומתו "קוצים אני מכלה מן הכרם" וריב"ק חזר וטען "יבא בעל הכרם ויכלה את קוציו" וכן מסופר שם על ר' ישמעאל בר' יוסי שנהג כן ואלהו הנביא לא נתגלה לו תלתין יומין ובחידושי הריטב"א שם כתב דראב"ש נקט דבהורמנא דמלכא אפשר לדון דיני נפשות אף ללא עדים כשרים ושליחי המלכות כמותה ע"ש.

אך לא ידענו הלכה כמאן כראב"ש או כריב"ק ואף דגם ר' ישמעאל בר' יוסי נהג כראב"ש כמבואר שם בסוגיא, מ"מ לא ידענו הלכה כמאן.

אך מדברי הרשב"א בשו"ת ח"ג סי' שצ"ד מבואר דנקט עיקר כדברי ראב"ש וכך כתב למעשה דיש רשות ביד ה"בוררים" דהיינו אנשים שנתמנו מטעם הציבור לעשות דין ומשפט בעוברי עבירה לדון אף ע"י עדים פסולים אם הם נאמנים עליהם וכן להענישם

במאסר וכדומה וז"ל שם "עמדתי על כל טענות הקונטרס הזה, ורואה אני שאם העדים נאמנים אצל הברורים רשאים הן לקנוס קנס ממון או עונש גוף, הכל כפי מה שיראה להם, וזה מקיום העולם, שאם אתם מעמידין הכל על הדינים הקצובים בתורה ושלא לענוש אלא כמו שענשה תורה בחבלות וכיוצא בזה נמצא העולם חרב, שהיינו צריכים עדים והתראה, וכמו שאמרו ז"ל לא חרבה ירושלים אלא שהעמידו דיניהם על דין תורה, וכ"ש שבחוצה לארץ שאין דנין בה דיני קנסות ונמצאו קלי דעת פורצין גדרו של עולם ונמצא העולם שמם וכו' וגדולה מזו אמרו בפרק נגמר הדין בשמעון בן שטח שתלה שמונים נשים באשקלון ביום אחד ואע"פ שאין תולין אשה ושאיין דנין שנים ביום אחד, ושם אמרו טעמא שלא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה".

הרי לן מדברי הרשב"א דמשום תיקונו של עולם יש רשות ביד הצבור למנות אנשים לשפוט את העבריינים אף ללא עדים כשרים אלא ע"פ אנשים הנאמנים עליהם, ויש להם רשות אף להעניש שלא כפי משפטי התורה.

וע"ע בדברי התשב"ץ בח"ג סי' קס"ח ומשום בהירות הדברים הנני מעתיקם בשלימותם "שאלת ראובן הוה סגי נהור ... והיה לראובן הסגי נהור קצת מרגליות תפורין בבגדו. ושמעון היה מתחבר עמו בדרך וישן אצלו וכשבקש ראובן המרגליות ולא מצאן הוא חושד כי שמעון גנבם לו עם היות שמעון רוע מעללים וכשחבעו ראובן כפר מהו הדין בזה. תשובה. ידוע הוא כי הגונב אינו גונב בעדים ואם באנו לדון על פי עדים בכיוצא בזה תלקה מדת הדין והרשות נתונה ביד כל דייין בכל דור ודור לגדור גדרים בזה כמו שנהגו הגאונים ז"ל בדיני קנסות ואף מדין התלמוד מותר לעשות כן ומכין ועונשין שלא כדין משום מגדר מילתא (יבמות צ' ע"ב) וכ"ש להציל עשוק מיד עושקו ונעלב מיד עולבו ומצינו בתלמוד שעל ידי אמתלא כפו לאדם אחד עד שהודו בגניבה בפרק אלו מציאות (כ"ד ע"א) מר זוטרא חסידא אגנוב ליה כסא דכספא מאושפיזיה חזייה לההוא בר בי רב דמשא ידא ונגב בגלימא דחבריה אמר האי הוא דלא אכפת ליה אממונא דחבריה כפתיה ואודי. ובפרק גט פשוט (קס"ז ע"א) יש בשני מקומות כפתיה ואודי. ובכאן נראית אמתלא שזה העלוב הוא מאור עינים ובהתחברו עם אחזיהו פרץ השם מעשיו והניחו במקום רובים ואריות ונכנס לעיר, הדין נותן לאיים עליו ולגזום לעשות כך וכך אם לא יודה, וכן כתבו בספר החשן בסי' ס"ד בשם תשובת הרא"ש ז"ל וכבר אסרתי אני בבית הסוהר יהודי מכאן שטען עליו אורח נפוסי שגנב ממנו ועל ידי נכרין דברי אמת אסרתיו ולא היה שר ומושל שפטרוהו ואח"כ נמצאת הגנבה בידו וקלסוני כל הקהל על זריזותי בזה".

אך לכאורה אין ראיה מדבריהם שמותר למסור עבריינים אלה לידי שלטונות החוק הנכריים או החילוניים שאינם כפופים לתורה ולבי"ד.

אך מסו"ד הרשב"א יש ללמוד היתר גם בזה דבסוף התשובה הוסיף "וכן עושין בכל דור ודור ובכל מקום ומקום שרואין שהשעה צריכה לכך ולייסר השוטים והנערים המטים עקלקלותם והנה אמרו רוב הונא שהיה מבבל קץ ידא כדאיתא בריש פרק כל היד ובסנהדרין בריש גלותא דאמר אי ודאי קטל נפשא לכהיוה עיניה, ואע"פ שאין קציצת

אבר בדיני תורה אלא הכל לגדר ולצורך השעה. ולפיכך ברורים אלה שעשו זה אם ראו צורך שעה לענוש ולקנוס ממון או גוף לתיקון המדינה ולצורך השעה כדין עשו, וכל שכן באיכא הורמנא דמלכא, וכענין ר' אלעזר בר' שמעון בריש פרק השוכר את הפועלים. ומכל מקום הברורים צריכין להתיישב בדברים ולעשות מעשיהן אחר המלכה ולהיות כונתם בכל עת לשמים, הרי שהביא ראייה מראב"ש דבהורמנא דמלכא כ"ש שמותר, ומוכת דנקט דהלכה כראב"ש שהרי הוכיח מדבריו דבהורמנא דמלכא יש בה היתר לשפוט שלא ע"פ תורה כשהשעה צריכה לכך ע"ש.

ועיין עוד בבית יוסף סימן שפ"ח שהביא תשובה של הרשב"א וז"ל "עוד גדולה מזו שהרי ר"א בר"ש (ב"מ פ"ג ע"ב) תפס גנבי בהרמנא דמלכא ועניש להו וכן רבי ישמעאל ברבי יוסי (שם פ"ד) ואע"ג דא"ל ריב"ק חומץ בן יין וכו' וכן אמר ליה אליהו לר' ישמעאל בר' יוסי מ"מ לא נשוי להו כטועין גמורים בדינים מפורשים אלא שמחמת חסידותן היה להם להמנע מלענוש מה שלא חייבה תורה וזהו שקראוהו חומץ בן יין לומר שלא היו נוהגין בחסידות כאבותן ואילו היו טועין גמורין ועושים שלא כדין לא קראום אלא טועין גמורין חלילה וחס לגדולי ישראל וחסידים עליון כמותם, ועוד תדע לך מדא"ל ר' ישמעאל בר' יוסי לאליהו מאי אעביד הרמנא דמלכא הוא ואהדר ליה אליהו אבוך ברח לעסיא וכו' ואילו היה איסור גמור מאי קאמר הרמנא דמלכא הוא ואליהו נמי לימא ליה (פסחים כ"ה ע"ב) מאי חזית דדמא דידך סומק טפי אלא ודאי כדאמרינן שכל שהוא ממונה על כך מן המלך דן ועונש כאילו במשפטי המלוכה כי מלך במשפטים יעמיד ארץ, הרי לך מדברי הרשב"א והב"י דהלכה בזה כראב"ש ור' ישמעאל בר' יוסי.

אמנם אף מדבריהם אין לנו אלא בממונים מטעם הקהל או מטעם המלכות, ועדיין צ"ע אם מותר ליחיד למסור אדם החשוד בעיניו לשלטונות החוק כבני"ד.

אך כבר כתב בשו"ת פנים מאירות ח"ב סי' קנ"ה דאף שמותר להכות את שחשוד בגניבה ויש רגלים לדבר שאכן גנב אך חוכך הוא לאסור מסירתו ליד הנכרים משום שאם יודה ידונו אותו למיתה הרי לך שלא אסר בזה מסירה אלא מחשש שיהרגוהו. ויש ללמוד מדבריו, דמה אם באדם החשוד בגניבה התיר מסירה אי לא משום חשש הריגה ק"ו בני"ד דהפגיעה בילדים תמימים באופן נורא כזה גרע טובא מעוון גניבה, ועיין קובץ תשובות להגרי"ש אלישיב ח"א סי' קצ"ח שהסתמך על תשובה זו בפנים מאירות להתיר למסור למשטרה מי שחשוד שפורץ את קופת הצדקה שבבית הכנסת וגם בשו"ת מנחת יצחק ח"ט סי' ט' אות ב' רמז לזה ע"ש היטב, וק"ו בן בנו של ק"ו בני"ד כמבואר.

ב

ולגבי השאלה האם אין בזה דין מוסר, הלא אף שהרמב"ם כתב דברים חמורים על המוסר ישראל לעכו"ם אף בעניני ממון עד שכתב שאין לו חלק לעולם הבא וז"ל בפ"ח הלכה ט' מהלכות חובל ומזיק "אסור למסור האדם ביד עובד כוכבים בין בגופו בין בממונו ואפילו היה רשע ובעל עבירות ואפילו היה מיצר לו ומצערו וכל המוסרו ביד

התעוללות

עובד כוכבים בין בגופו בין בממונו אין לו חלק לעולם הבא" מ"מ בהלכה י"א שם חידש "וכן כל המיצר לציבור ומצער אותם מותר למסרו ביד גויים להכותו ולאסרו ולקנסו אבל מפני צער יחיד אסור למסרו" וגם בשו"ע מוצאים אנו את עצם חומרת עון המסירה בסי' שפ"ח סעיף ט', ובסעיף י"ב שם העתיק את דברי הרמב"ם, הרי דהמזיק לציבור מותר למסרו לידי העכו"ם, ועיי"ש בש"ך ס"ק מ"ה וס"ק ס' דמי "שרגיל להכות" מותר למסרו כדי שלא יוסיף לנהוג במנהגו הרע, וק"ו הדברים בני"ד שהוא לא רק מכה חבירו אלא פוגע פגיעה אנושה בילדים רכים חסרי ישע שאין בידם להתגונן בפניו, והרי ידוע מפי כל המומחים לדבר שהחוטא בענין הרע הזה דרכו לחזור על מעשיו ככלב השב על קיאו, והפגיעה בילדים היא לפעמים נוראה עד שכל ימיהם נושאים הם איתם פצעים נפשיים שלעולם לא יגלידו וק"ו הדברים ממש"כ הש"ך דאם מותר למסור את הרגיל להכות בודאי מותר למסור את אלה.

ובגוף דברי הרמב"ם לא ציינו נושאי כליו מקור לדבריו שהמיצר לרבים מותר למסרו והדברים לכשעצמם חידוש הם דאם מותר להרוג את המוסר משום דרודף הוא כמבואר שם ברמב"ם ובשו"ע (ומקורו בברכות נ"ח ע"א דרב שילא הרג את הרודף), איך מותר למסור את המיצר לרבים וכי מותר להרוג אדם משום צער הרבים, ונראה מזה ראייה גדולה למה שכתבתי במנח"א לפסחים סי' ג' דמעיקר דין תורה אין על המוסר דין רודף כלל, ואין זה אלא תקנה שתיקנו למגדר מילתא בכח שבידם שמכין ועונשין להעמיד הדת על תילה, וזה נראה ברור, ודו"ק בו כי קצרת.

אך עדיין לא מצינו מקור לדברי הרמב"ם וחידוש גדול כתב החת"ס בחידושו לגיטין דף ז' שם אמרו "שלח ליה מר עוקבא לר' אלעזר בני אדם העומדים עלי ובידי למוסרם למלכות מהו שרטט וכתב ליה אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי אע"פ שרשע לנגדי אשמרה לפי מחסום שלח ליה קמצערא לי טובא ולא מצינא דאיקום בהו, שלח ליה דום לה' והתחולל לו דום לה' והוא יפילם לך חללים חללים השכם והערב עליהם לבהמ"ד והם כלין מאליהן הדבר יצא מפי ר"א ונתנהו לגניבא בקולר", וחידוש החת"ס דמה שאסור למסור למלכות את המצער שלא כדין אינו אלא משום שיכול לכלותן ע"י השכמה לבית המדרש, אבל המצער את הרבים קדירא דבי שותפי הוא ואין בה פתרון ולכן מותר למוסרם, עיי"ש. אך אף שהדברים נחמדים וראויים למי שאמרום הם בדרך דרש, בודאי אין להם מקום בהלכה ובפשט.

והנראה ברור בזה, ע"פ המבואר לעיל דאין המוסר כרודף ממש מעיקר הדין אלא שחכמים ברוחב דעתם עשוהו כרודף להעמיד הדת על תילה ומשום תקנת הציבור, דאלו המוסרים בני ישראל למלכות מחריבי עולם הן ולא ימלט שביריבו חטא זו יבואו לידי איבוד נפשות ממש, וכיון שכן נמסר הדבר בידם ותיקנו מה שתיקנו לתועלת הציבור, והם אמרו והם אמרו דכאשר אדם מיצר לציבור מותר למוסרו, והם ברוחב דעתם ובפלס חכמתם נמסר בידם לשקול את טובת הציבור, ודו"ק בכ"ז.

ומ"מ ברור להלכה דרק משום צער יחיד אסור למסור ולא בחשש נזק לרבים, ועיין בשו"ת מנחת יצחק ח' סי' קמ"ח שכתב לענין עברייני נהיגה שנוהגים ברכבם באופן

שמסכן אנשים או אף אלו המחנים רכבם באופן שיש בו סכנה שמותר למוסרם למשטרה, וק"ו בני"ד.

ג

אלא שצריך זהירות יתירה לברר וללבן עד תכלית עד מקום שידנו מגעת האם אמת נכון הדבר שאדם זה פגע מינית בילדים באופן שרגלים לדבר שיחזור לסורו, ולא להתפס לשמועות וחשדות שוא ובהלה של הורים בהולים להחריב עולמו של אדם חף מכל פשע כדי להפיס דעתם החפוזה של החושדים בכשרים אבל כאשר נראה ברור לבי"ד או ועד של ת"ח שאכן נבלה נעשתה בישראל אף שאין בזה עדים כשרים מותר למוסרו דהלא בכל מקורות שהבאנו, הא דראב"ש בב"מ, הא דשו"ת הרשב"א, העובדא של התשב"ץ, ושל הפנים מאירות וכו"ל, בכולם לא היה אלא אומדנא ורגלים לדבר לפי שיקול הדעת ואעפ"כ התירו למסור או לייסרו, הרי דאי"צ עדים אלא בירור אמין לפי שיקול דעתנו, וכאשר יתברר לנו, אין מנוס ומפלט מלשתף פעולה עם השלטונות המופקדים על ענין זה, אמנם אף כאשר מוסרים ענין זה לשלטונות יש להשתדל בכל עוז שהטיפול יעשה בצנעא ע"מ למנוע הלבנת פנים ששקולה כשפיכ"ד וגם למנוע חילול ש"ש.

ביקרא דאורייתא

ובאה"ר

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קיג עמוד ב

שלשה הקדוש ברוך הוא שונאן, המדבר אחד בפה ואחד בלב, והיודע עדות בחבירו ואינו מעיד לו, והרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו יחידי. כי הא דטוביה חטא ואתא זיגוד לחודיה ואסהיד ביה קמיה דרב פפא. נגדיה לזיגוד. אמר ליה: טוביה חטא וזיגוד מינגד? אמר ליה: אין, דכתיב לא יקום עד אחד באיש ואת לחודך אסהדת ביה - שם רע בעלמא קא מפקת ביה.

הגהות מיימוניות הלכות עדות פרק ה הלכה א

בספרי תנא לא יקום עד אחד באיש אין לי אלא בדיני ממונות בדיני נפשות מניין ת"ל לכל חטאת בקרבנות מניין ת"ל לכל עון למכות מניין ת"ל בכל חטא לכל ולכל בכל להעלות לכהונה ולהוריד מן הכהונה וכו' ר' יוסי אומר לעון אינו קם אבל קם הוא לשבועה מכאן למדנו שעד אחד שיודע בחבירו עון דבר שאינו ראוי להשביע לא יעיד עליו ואם העיד לוקה משום דאפיק שום ביש עליה כדאמרין בפסחים גבי טוביה וזיגוד דנגדיה רבא לזיגוד שהעיד על טוביה פירוש משום לאו דלא יקום.

רמ"א חושן משפט הלכות עדות סימן כח סעיף א

הגה: ועד אחד לא יעיד אלא בדבר ממון שמביא אחד לידי שבועה, או בדבר אסור ואפרושי מאיסורא; אבל אם כבר נעשה האסור לא יעיד, דאינו אלא כמוציא שם רע על חבירו (הגהות מיימוני פרק ה' מהלכות עדות).

נשמת אברהם

דרב סעדיי" ותי' ע"ז הרש"ש בב"ב שם מכיון דע"י נסיון הנ"ל יתגלה שהן ממזרים ור' בנאה לא רצה שיוודע פסולם ע"י כמ"ש הרע"ב בשלהי עדיות והוא מפ"י הרמב"ם שם, אבל הנסיון שלו אינו רק הודעת צניעותו יותר משאר אחיו - וזה נכון בעיניי" וה"נ דכוותי'. אמנם בעיקר הקו' של הא"ר, יש לדון הלוא מת אסור בהנאה ואין רשות להשתמש בעצם המת בכדי לברר אם הוא בנו, וע' ח"ס סי' שלו יו"ד במוכר גופו שילמדו ממנו רופאים חכמת הרפואה שזה אסור מדין מת אסור בהנאה, ע"ש. וע' חזו"א יו"ד סי' רח שכ' דאפשר דכיון דאין כאן רק ראי' בעלמא ואין זו נמכרת בשכר לא מיקרי הנאה גם יש לדון למה אין כאן ניוול המת, אך א"כ תסוב הקו' על רב סעדי' ועל ס"ח המביאו, ויש להאריך בזה, ומ"מ לפנינו דעת הרש"ש ז"ל בנדון, עכ"ל של הגרי"ש אלישיב שליט"א.

יתכן שהוא שייך לזוג השני¹⁷. ואמרו לי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל והגרא"י וולדינברג זצ"ל דאין לסמוך אך ורק על תוצאות הבדיקה הנ"ל אלא כסניף לדברים אחרים. מאוחר יותר כתב לי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל: אך אם הבדיקה הזאת מפורסם ומקובל בכל העולם ע"י הרבה נסיונות ברורים לדבר אמת וברור, מסתבר שגם מצד ההלכה אפשר לסמוך על זה, עכ"ל. וא"ל הגאון זצ"ל דה"ה לגבי קביעת אבהות, (דהיינו לחייב או לפטור אותו מחיוב מזונות - א. ס. א) ע"כ. ואין לטעות ולומר מזה שהגאון זצ"ל התכוון לומר שבדיקה זאת יכול להתקבל בהלכה לקבוע אותו כממזר¹⁸, כל שיש אפשרות רחוקה ביותר שהוא איננו ממזר¹⁹ כגון שהאם זינתה עם עכו"ם²⁰.

קרה מקרה ששני תינוקות נתחלפו בבית חולים ובבדיקת הוכיחו לא רק איזה תינוק מתאים לאחד הזוגות אך גם שלא

2. בדיקת הדנ"א (DNA) בחלכה.
2(א) מהו ה - DNA. החומר הגנטי הבסיסי של גוף האדם מורכב מסלילים הדוקים מאד של ה-DNA שכולל בתוכו אלפי גנים המסודרים ברצף מדויק אך מורכב בצורה שהיא יחודית לכל אדם

ציונים והערות

(17) אסיא חוברת לד תשרי תשמ"ג עמ' 17. (18) אסיא חוברת עא שבט תשס"ג עמ' 102 הערה 83. המילים שצוטטו שם "אפילו לקביעת ממזרות" לא נאמרו ע"י הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ואינן כתובות בנשמת אברהם. השיחה בין הרב זצ"ל וביני היתה בנושא של אבהות וחיוב ממוני כפי שמובא בס"ק א לעיל "ולקח רב סעדיה הממון ונתנו לבנו" וכן במסופר בגמ' בב"ב (מובא שם) "כולהו נכסי דהאי" ולא דן הגאון זצ"ל בכלל בנושא של ממזרות. ואמנם הכותרת של ס"ק א היא "איזהו ממזר" אבל זהו ציטוט מהשו"ע (כמו בכל הספר) אך הדיון הוא על זהות אבהות שבספק בדיני ממונות ולא על ממזרות. קביעת ממזרות יכולה להיות רק ע"י האב - יכיר או, במקרים מסוימים, ע"י שני עדים ולא ע"י שום בדיקה מדעית. (19) שו"ת ריב"ש סי' תמו דחיישינן למיעוטא. שו"ת נו"ב מהד"ק אהע"ז סי' סט. חת"ס אהע"ז ח"א סי' ו ו-יג. סוטה כז ע"א במהר"ץ חיות. שו"ת יביע אומר ח"ג אהע"ז סי' א אות יג, ח"ז אהע"ז סי' ו סוף אות ד, ח"ח אהע"ז סי' ד אות א, וסוסי' ה שם ד"ה בשכתי, בשם החזו"א. שו"ת אג"מ אהע"ז ח"ג סי' ט ד"ה ולכן. וכן פוסקים הג"ר מאשש זצ"ל והגר"ע יוסף שליט"א פסקי דין - ירושלים דיני ממונות ובירורי יהדות ה פס"ד בעמ' קפו. וראה שם ו פס"ד בעמ' ריז. וראה בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' קסא על מקרה כאילו ברור של ממזרות ובכל זאת התיר הגאון מהרש"ם זצ"ל בהסתמך על רוב בעילות הלך אחר הבעל. (20) אהע"ז סי' ד סע' יט.

נשמת אברהם

כל החבורה גם עם ה"ר נסים קרליץ שליט"א. לאחר סידרה של פגישות נוספות של רבני המשטרה וצוות זהוי חללים, כתב ה"ר משה קליין, בית ההוראה שבראשות ה"ר ואזנר, פסק הלכה עפ"י דעתו של הרב ואזנר ובאישורו של הרב קרליץ, כמובא בסוף מאמר זה.

בית הוראה בראשות ה"ר ש ואזנר

זיהוי הלכתי על פי בדיקת DNA

א. תיאור הבדיקה והצנת השאלות

אודות בדיקת הדנ"א, שהיא בדיקת זיהוי אדם שגילו החוקרים לפני כחמש עשרה שנה, וכהיום הרי היא משמשת כאמצעי זיהוי בכל המעבדות המשטריות והמכונים לרפואה משפטית בארצות המתקדמות, כגון ארה"ב אנגליה וכו', ובקשתם לדעת את ההתייחסות ההלכתית לבירור זה.

אכתוב בתמצית את מהות הבדיקה כפי שכבודכם, יחד עם חברכם לעבודה הסבירו את הדברים לפני פוסק הדור מו"ר מרן הגר"ש ואזנר שליט"א.

1. הדנ"א הוא חומר כימי ביולוגי אשר מכיל את המידע התורשתי להתפתחות הגוף.

2. הדנ"א אחיד בכל תא גרעיני מתאי הגוף באותו אדם. על כן הוא זהה, למשל, ברקמת עצם, שן, שורש השער או כתמי דם וכו' של אותו אדם.

3. הדנ"א משמש לזיהוי בין פרטים שונים, מאחר ואנשים נבדלים זה מזה

ואדם. קיימים כמאה אלף גנים באדם. את הסליל ניתן לראות אך ורק במיקרוסקופ אלקטרוני בהגדלה של כשלושים אלף פעמים. כל סליל של DNA אם היה משוחרר ונפתח היה מגיע לאורך של שני מטרים. כיון שגוף האדם כולל שלושה מליון כפול מליון תאים יש לכל אדם כששה מליון מליון מטרים של DNA - דהיינו לו היו מחוברים יחד ארכם היה מספיק כדי להגיע מכאן להירח וחזור שמונת אלפים פעם²¹.

2(ב) דעתם של הגאונים הרב ואזנר, הרב

קרליץ והרב קליין שליט"א. בשנת תשס"א אחרי אסון מגדלי-התאומים בארה"ב פורסם בתחומין²² מאמר מבית הוראה בראשות ה"ר ש ואזנר שנכתב ע"י הגר"מ קליין שליט"א ע"פ דעתו של הגר"ש ואזנר שליט"א ואישור של הגר"נ קרליץ שליט"א. ועקב יסודיות וחיובות המאמר החלטתי להביאו כאן בשלמות:

רבנות משטרת ישראל והמחלקה לזיהוי פלילי שלה פנו לרב שמואל ואזנר שליט"א, רבה של שכונת זכרון-מאיר בבני-ברק, למתן חוות דעת הלכתית על הזיהוי ההלכתי לפי בדיקת DNA. הרב נפגש עם רבני המשטרה העוסקים בזיהוי חללים, עם אנשי המח' לזיהוי פלילי (מז"פ) ועם פרופסורים מהאוניברסיטה העברית אשר מתמחים ב-DNA ובסטטיסטיקה. לפי בקשת הרב נפגשה

ציונים והערות

(21) page 69 '91 Weatherall The New Genetics and Clinical Practice. (22) כא תשס"א עמ' 121.

נשמת אברהם

מיקומם שווה - דהיינו, שבשניהם הסדר הוא א' ב' ג', שגם הסדר שונה מאדם לאדם - נתברר עי"ז שהזהות שווה.

8. כמות האתרים לבדיקה יותאמו לפי דרישת הזיהוי וממצאי הבדיקות (אם יש ספיקות, מוסיפים לברר עוד אתרים).

9. כאשר ממצאי הבדיקות מצביעים על אי התאמה בין הגופה הנבדקת לבין הנעדר, הקביעה היא ברורה ומוחלטת ללא ספק, גם אם הבדיקה נעשתה ע"י בדיקת דם מהורים או מצאצאים.

10. כאשר ממצאי הבדיקות מצביעים על התאמה, יש לקביעה זו ודאות סטטיסטית, שערכה נקבע על סמך מהות הדוגמאות להשוואה, כמות האתרים שנבדקו ושכיחות הממצאים באוכלוסיה (ע"פ הסטטיסטיקה אפשרות של טעות היא בלתי סבירה - אחת למיליון ויותר).

ע"פ כל הנ"ל יש לברר כמה נקודות הלכתיות הקשורות לנושא זה:

- א. האם אפשר על סמך בירור זה לקשר בין חלקי גופה, ולקבורה בקבר אחד?
- ב. האם אפשר לזהות גופה על סמך בדיקה זו, ולנהוג דיני אבלות?
- ג. האם אפשר לקבע ממזרות על סמך אי התאמה בין אב לבן?
- ד. האם אפשר לקבע יורש או אינו-יורש על סמך בדיקה זו?
- ה. האם אפשר להוכיח הרשעת אדם במשפט על סמך בדיקה זו?
- ו. האם אפשר להתיר עגונה מכבלי העיגון על סמך בדיקה זו?

בדנ"א שלהם, להוציא תאומים זהים, שגם הדנ"א שלהם שווה.

4. כדי להשתמש בדנ"א למטרות זיהוי יש להשוות את הדנ"א מחלקי הגופה הנבדקת לדוגמת חומר שידוע שמקורו באדם הנעדר (כגון שער על מברשת או ממחטה שעליו יש נוזל מהאף או פריט לבוש שעליו כתמי דם).

5. אם אין חומר שידוע שהוא מאדם הנעדר, יש אפשרות להעזר לצורך זיהוי בדוגמאות דם מהוריו של הנעדר או מצאצאיו. אולם אין הממצאים ע"י בירור זה חותכים בצורה ברורה כמו הבירור שנעשה ע"י חומר מהנעדר עצמו.

6. הזיהוי ע"פ בדיקת דנ"א מחייבת מומחיות, הן בצד הטכני (דהיינו, הימצאות כל הכלים הנצרכים לכך והם יקרים מאד), והן בצד המדעי (רק ליחידים במשטרה זכות לחתום על אישור זיהוי של בדיקה זו). לכן הזיהוי יכול להיעשות רק ע"י אנשים ומעבדות שמומחיותם בכך, ותוך שימוש בשיטות המקובלות למטרה זו.

7. בדיקת דנ"א נעשית בכמה אתרים כדי למנוע טעות. כלומר, כל חומר המופק מגוף האדם מורכב מעשרות חלקיקים זעירים ולכל חלקיק צורה אחרת. כל חלקיק יש לו זיהוי, כמו א', ב', ג' וכו', ומשווים את החלקיק אשר באות א' בין החומר מהנעדר ובין החומר שיש ממנו בביתו, כמו ליחה וכדומה. אם בכמה אתרים הם שווים - כגון א' שוה לא', ב' שוה לב', ג' שוה לג' וכו' - וכן סדר

נשמת אברהם

ב. מומחיות וזהירות

יש להקדים בזה הקדמה יסודית:

א. כל בדיקת זיהוי יש לה השלכות הלכתיות רבות, שאם לא נעשית כדין בזמנה הרי זה בחזקת מעוות לא יוכלו לתקון. בדיקת זיהוי כוללת כל צורות הזיהוי ע"י הבחנה בצורת הפנים או צורות אחרות. על כן כל בדיקה מעין זו חייבת להיעשות בשיתוף בית דין המוסמך לכך, ולא על ידי חוקרים או מומחים בלבד.

ב. בדיקת דנ"א - אף שלפי הסטטיסטיקה הינה בירור גמור, מ"מ מבחינה הלכתית אין לדון בו ממש כודאי, אלא יש לדון האם הוא רוב גמור או רוב סתם, או בגדר סימן מובהק או סימן בינוני או גרוע.

ג. בדיקת דנ"א - כדי שתהיה אמינה, מצריכה תנאים רבים, כמו: מעבדות מיוחדות, מומחים מוסמכים, כמות האתרים שבודקים בנעדר וכו'. על כן אין לדון בכל נושא זה אלא על פי בית דין חשוב, או על פי גדולי הדור שבררו לעומק אם התנאים נתקיימו, וכן כל נושא לגופו; ואין לעשות השוואות בין פסק לפסק, וכל נידון הוא ספציפי לנידון שלפניו. (וצריכים מאד להיזהר שהמעבדה אמינה ועושה עבודה מדוייקת ומבוקרת בקפדנות ושתשובתה מבוססת על בדיקה מספר של הרבה אתרים, כי כבר היו מקרים שאנשים ישבו בבית סוהר במשך כמה שנים

כאנשים וכו' עקב אי זהירות בבדיקה, בדיקת מספר קטן של אתרים או טעות בפינוח של התוצאה²³ א. ס. א)

ד. כשעושים בדיקת דנ"א יש להזהר מניוול המת, על כן יש לעשות הבדיקה ע"י ליחה (כגון צואת האף והאוזן) היוצאת מגופו. ואם אין אפשרות אחרת, יש לשאול רב מוסמך שיורה האם אפשר לעשות בדיקה זו.

ג. פרטי התשובה

עתה נדון על הנקודות ההלכתיות:

קבורה: על דבר השאלה האם אפשר על סמך בירור זה לקשר בין חלקי גופה, ולקברה בקבר אחד? - אפשר לעשות כן, מאחר ואין בקביעה זו זיהוי של הנעדר, אלא החלטה שהחלקים שייכים לאדם אחד.

אבלות: על דבר השאלה האם אפשר על סמך בירור זה לזהות גופה, ועל פי זה ינהגו הקרובים דיני אבלות? - יש להבדיל בין נשוי לבין רווק: ברווק אפשר לנהוג דיני אבלות על סמך בירור זה, בין אם הבירור על ידי בדיקת דנ"א מאותו אדם שהיא אמינה יותר, ובין אם הבדיקה מהורים או צאצאים. בנשוי, שאם ינהג דיני אבלות יש לחוש שיתירו את האשה להינשא, אין לנהוג דיני אבלות אלא על פי הוראת פוסק מוסמך.

ממזרות: על דבר השאלה האם לקבע ממזרות על סמך אי התאמה בין אב לבנו -

ציונים והערות

נשמת אברהם

עגונה: על דבר השאלה האם אפשר להתיר עגונה מכבלי העיגון על סמך בדיקה זו? - התרת עגונה ניתנה לבית דין מוסמך בלבד, כפי ראות עיניו בנידון שלפניו. מ"מ באופן כללי יש להבדיל בנידון זה בין בדיקת דנ"א, שיש התאמה בגוף האדם מעצמן לעצמו, לבין התאמה בין גוף האדם הנעדר לבין הוריו וצאצאיו. בדיקה בגוף האדם מעצמו לעצמו הינה יותר מגדר סימן בינוני, וקרובה לסימן מובהק. אמנם אין לסמוך אך ורק על בדיקה זו, אלא אם כן יש רגלים לדבר וצדדים נוספים עפ"י הלכה. אבל בדיקת דנ"א, שבה נעשית התאמה בין גוף הנעדר ובין הוריו או צאצאיו, אינה יותר מסימן בינוני בלבד.

סיכום: לסיכומו של ענין אנו חוזרים שוב ומדגישים שכל הנכתב לעיל הוא באופן כללי מאד, ואסור בהחלט לדון עפ"י זה אלא כל נושא חייב להיות נידון לגופו של ענין ע"י בית דין מוסמך.

כל הנ"ל נכתב ע"פ דעתו של מו"ר מרן הגר"ש ואזנר שליט"א כמו כן הדברים אושרו ע"י הגר"נ קרליץ שליט"א הרב משה קליין

2(ג) דעתו של הגר"נ גולדברג שליט"א. בשנת תשס"ג הופיע מאמר בתחומין²⁴ לגבי היתר נישואין של אחת העגונות מאותו אסון במגדלי התאומים ע"י הגר"נ

אין לקבוע ממזרות על סמך בדיקה זו, אף שמבחינה מדעית אי התאמה היא בירור מוחלט (וראה הערות 18-20 - א. ס. א.).

ירושה: על דבר השאלה האם אפשר לקבוע על אדם שהוא יורש או אינו יורש על סמך בדיקה זו? - אם לא ידוע על יורשים לאדם זה, ובא אדם לדרוש את הירושה על סמך בדיקה זו, מכיון שאינו מוציא ממון משום מוחזק אפשר לסמוך על בדיקה זו, אחר שביררו כפי האפשר שאין ידוע על יורשים לאדם זה בשום מקום.

אבל אם יש יורשים מוחזקים, ובא אדם ואומר שהוא יורש ללא הוכחות, ורק על סמך בדיקה זו - אי אפשר להוציא ממון מהיורשים המוחזקים, דאין הולכים בממון אחר הרוב להוציא ממוחזק.

ואם אדם מוחזק כיוורש, ורוצים לסלקו מהירושה על סמך בדיקה זו, משום שיש אי התאמה בין אב לבן - אי אפשר לנשלו מהירושה על סמך בדיקה זו.

הרשעה: על דבר השאלה האם אפשר להרשיע אדם במשפט על סמך בדיקה זו? - בדיני ישראל אין להוכיח הרשעת אדם על סמך הוכחות, אפילו החותכות ביותר, אלא על פי שני עדים יקום דבר. (ראה רמב"ם ספר המצות מצות לא תעשה רצ. חינוך מצוה פב. יד רמה סנה' לז ע"ב. וראה ברמ"א אהע"ז סי' מב סע' ד דבמקום שצריכים עדות אין הולכים בזה אחר אומדנות והוכחות" - א. ס. א.).

ציונים והערות

Meyer Seewald

רמ"א חושן משפט הלכות עדות סימן לד סעיף ד

המגביה ידו על חבירו להכותו פסול לעדות, מדרבנן (ב"י).

ספר החינוך פרשת דברים מצוה תטו

שלא יירא הדיין בדין מאדם רע

שנמנע הדיין מלירא מאיש מלדין דין אמת, ואפילו הוא איש מזיק עז פנים עבה המוח, אלא יחתוך את הדין ולא ישים לבו כלל למה שיקרה עליו מההיזק בשביל דינו, ועל זה נאמר [דברים א', י"ז], לא תגורו מפני איש. ולשון ספרי [כאן], שמא תאמר ירא אני מאיש פלוני שמא יהרגני או יהרוג אחד מבני ביתי, שמא ידליק את גדישי או שמא יקצוץ את נטיעותי, תלמוד לומר לא תגורו מפני איש.

שורש מצוה זו השכל מעיד עליו.

דיני המצוה מה שאמרו זכרונם לברכה [סנהדרין ו' ע"ב], שנים שבאו לפניך לדין, אחד רך ואחד קשה, עד שלא תשמע את דבריהם, או אפילו משתשמע את דבריהן ואי אתה יודע להיכן הדין נוטה, אתה רשאי לומר להם איני נזקק לכם, שמא יתחייב ונמצא רודף אחר הדיין להורגו, אבל משתשמע את דבריהן ותדע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לומר להם איני נזקק לכם, שנאמר לא תגורו מפני איש. וכן תלמיד היושב לפני רבו וראה זכות לעני וחובה לעשיר אינו רשאי להיות שותק, שנאמר לא תגורו מפני איש.

ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן, בזכרים, כי להם המשפט.

ועובר על זה ולא רצה לדון משיודע להיכן הדין נוטה כמו שאמרנו מיראת הנדון עבר על לאו זה, ואם הטה הדין גם כן מיראתו, עבר על לאו זה, מלבד שעבר על לאו דלא תטה משפט [מצוה רל"ג].